

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ
ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ТУРИЗМУ

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

*Матеріали регіонального
науково-практичного семінару*

(м. Дніпро, 17 червня 2020)

Дніпро
2020

УДК 327
Г 52

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету соціально-психологічної освіти
та управління Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
протокол № 8 від 26.06.2020 р.*

Г 52 Глобалізаційні виклики сучасності : матеріали Регіонального наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 17 черв. 2020). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 84 с.

Збірник містить матеріали Регіонального науково-практичного семінару «Глобалізаційні виклики сучасності» (17.06.2020 р.), у роботі якої взяли участь науково-педагогічні працівники, студенти і курсанти закладів вищої освіти України. Мета круглого столу – обговорення актуальних питань міжнародних відносин, місця глобальних викликів у формуванні практик сучасних політичних концептів у глобальному вимірі. Тематика публікацій охоплює міжнародні, політичні, економічні, історичні, філософські та інші фактори, які впливають на формування та розвиток міжнародних відносин у глобалізованому суспільстві.

Матеріали семінару можуть бути використані в науково-дослідницькій роботі та навчальному процесі у закладах вищої освіти, а також у міжнародних студіях.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- доктор політичних наук, професор **Алексеев І.В.**;
- доктор історичних наук, доцент **Маргулов А.Х.**;
- кандидат історичних наук, доцент **Єремєєва І.А.**

Факти, судження й висновки, викладені авторами публікацій, не завжди підтверджуються та поділяються редакційною колегією.

© ДДУВС, 2020
© Автори, 2020

З М І С Т

Тетяна БРЕЖНЄВА

Пріоритетні елементи потенціалу НАТО:
стратегічні авіаперевезення та роль України 6

Микола БУЗДИНСЬКИЙ

Глобальні тренди розвитку наукового потенціалу
в рамках партнерства Україна – НАТО 11

Марія БУРАК

Роль Агентства внутрішньої безпеки
Республіки Польща в протидії тероризму 13

Роман КІРІН

Техногенно-екологічна безпека постконфліктних територій:
мілітаристська трансформація 16

Олена КЛИМЕНКО

Карантин як чинник формування
кризових явищ в українській економіці 20

Роман КІРІН, Володимир КОРОТАЄВ

Кримінально-правове регулювання збройових
відносин невійськового характеру 23

Марина КОБЕЦЬ

Актуальні питання протидії корупції: компаративістський аналіз 26

Ольга КОСІЛОВА

Обмеження права на створення та діяльність
політичних партій: досвід ФРН та України 31

Анастасія КРАВЕЦЬ

Біодипломатія як перспективна стратегія запобігання етноцентризму
і міжнаціональним конфліктам у глобальному світі 35

Євген МАЛЯВІН

Реформування системи охорони здоров'я в Україні:
переваги та недоліки 38

Микола НЕСПРАВА

Концепція сталого розвитку суспільства
як невід'ємна складова екологічної освіти 41

Любов ПРОЦИК

Внутрішня міграція внаслідок збройного конфлікту
на Сході України: психологічний вплив на дітей 43

Володимир ТАРАН, Сергій ЩЕРБИНА

Інформаційна війна РФ проти України:
як гарячі теми перетворюються на зброю 47

Оксана ТИТАРЕНКО

Наслідки трудової міграції українців за кордон:
виклики для українського суспільства 49

Павло ТКАЧЕНКО

Консолідація кримінально-правових
та кримінологічних засобів забезпечення 53

Ганна ФЕДОТОВА

Штучний інтелект: напрям новітніх глобальних технологій 56

Роман ЮЖЕКА

Актуальність вивчення розвитку права
у контексті філософських вчень для юриста 59

Вікторія РАЙЛЯНОВА, Анастасія АНДРУША

Професійна роль медіатора під час вирішення
міжособистісних конфліктів 62

Олена КЛИМЕНКО, Марфа БІГДАШ

Проблема переробки сміття в Україні
як передумова виникнення екологічної катастрофи 65

Марина ЗДОН

Психологічна складова боротьби зі злочинністю
в умовах кризового соціуму 67

Сергій ПРОКОПОВ, Сергій КОТЛЯРОВ

Інформаційне забезпечення захисту
персональної інформації в суспільстві 70

Олена КЛИМЕНКО, Микита МИХАЙЛЕНКО Роль представників Ромської національності у формуванні етнічної напруженості у м. Києві	72
Анастасія КУЗЬМЕНКО Концептуальні елементи забезпечення кримінологічної безпеки: міжнародно-правовий аспект	74
Анастасія МУХАЙ Демографічна криза як виклик суспільства: шляхи подолання	77
Ірина СТАНКОВА Цифровізація та проблеми розвитку цифрової епохи в Україні	80
Владислава ЧОРНА «Розвиток нанотехнологій в Україні та світі»	82
Солонько О. О. Покращення фінансово-економічного стану підприємства як напрям забезпечення його економічної безпеки	86

Тетяна БРЕЖНЄВА,
к.і.н., с.н.с, доцент кафедри міжнародних
відносин та туризму ДДУВС

ПРІОРИТЕТНІ ЕЛЕМЕНТИ ПОТЕНЦІАЛУ НАТО: СТРАТЕГІЧНІ АВІАПЕРЕВЕЗЕННЯ ТА РОЛЬ УКРАЇНИ

Необхідність трансформуватись відповідно до викликів, усвідомлювати ризики й протистояти загрозам, вибудована роками досвіду та гнучкістю стратегій, підтримує життєздатність НАТО й дозволяє ефективно виконувати фундаментальні завдання з колективної оборони, кризового менеджменту та кооперативної безпеки.

Важливою передумовою проведення та належного виконання операцій є забезпечення потенціалу зі стратегічних авіаперевезень, що дозволяє здійснювати оперативну передислокацію сил, техніки, життєво необхідних вантажів в умовах пандемії COVID-19, на стратегічні відстані. В рамках трансформаційних процесів з 2002 р. країни-члени за активної участі країн-партнерів об'єднують свої ресурси шляхом укладання комерційних домовленостей або проведення закупівель з метою отримання можливостей використання додаткових засобів транспортування для швидкої передислокації сил, техніки та ресурсів.

В сфері стратегічних авіаперевезень існують дві ініціативи: початково - Тимчасове рішення зі стратегічних авіаперевезень (Strategic Airlift Interim Solution (SALIS) initiative) відтепер – Міжнародна програма зі стратегічних авіаперевезень (Strategic Airlift International Solution (SALIS) programme) та Сили стратегічних авіаперевезень (Strategic Airlift Capability (SAC)).

Лист про наміри щодо стратегічних авіаперевезень (за участю 11 країн) був підписаний під час сесії Північноатлантичної ради (НАТО) на рівні міністрів оборони в червні 2003 р. [4]. Тільки в січні 2006 р. був укладений контракт між 15 країнами-членами НАТО та «Ruslan SALIS GmbH» (Лейпциг, ФРН) - спільним підприємством російської компанії «Волга-Дніпро» та КБ Антонова. Хоча початково мова йшла тільки про українські літаки, бюрократичні і політичні перепони призвели до іншого рішення. В березні 2006 р. до угоди приєдналась Швеція й контракт вступив в силу на 3-річний термін, з метою забезпечення стратегічних авіаперевезень, поки не вдасться знайти довгострокове рішення щодо закупівель. Строк дії контракту був неодноразово пролонгований, й тим часом до нього приєднались Фінляндія та Польща. В 2012 р. був укладений новий дворічний контракт на 2013-2014 рр. Країни брали на себе зобов'язання використовувати літаки протягом не менше 2000 годин польотного часу в 2013 р. та 2450 годин - 2014 р [7].

НАТО використовувала літаки Ан-124-100 для перевезення військ до Афганістану і назад, особливо під час остаточного виведення сил; доставки

допомоги жертвам землетрусу в Пакистані 2005 р.; перекидання миротворців Африканського Союзу до Дарфуру і з нього.

Наприкінці 2016 р. країни SALIS підписали Меморандум про взаєморозуміння, яким впроваджувалась Міжнародна програма забезпечення стратегічних авіап перевезень (Strategic Airlift International Solution) й склався консорціум з 10 країн - Бельгія, Чехія, Франція, Німеччина, Угорщина, Люксембург, Норвегія, Польща, Словаччина та Словенія. У грудні 2016 р. Агенція НАТО з підтримки та постачання (NATO Support and Procurement Agency – NSPA) уклала два контракти з компаніями Antonov SALIS GmbH та Ruslan SALIS GmbH, термін дії яких закінчився 31 грудня 2018 року.

З січня 2019 року компанія Antonov Logistics Salis є єдиним підрядником, який надає гарантований доступ до стратегічних можливостей авіап перевезення діючим дев'ятьма країнами-учасницями. У грудні 2018 року Агенція НАТО з підтримки та постачання підписала контракт з компанією Antonov Logistics Salis. Відповідно до цього контракту, країнам-учасницям SALIS надається забезпечений доступ до можливостей стратегічного авіап перевезення негабаритних вантажів на основі узгодженої квоти польотних годин на рік. Контракт діє до 2021 року з можливістю продовження угоди ще на п'ять років. Він передбачає гарантовану наявність певної кількості (більше 5) літаків Ан-124 протягом 72 годин, а також додаткового літака Ан-124 протягом 6 або 9 днів від виклику. Додаткові типи літаків, Іл-76 та Ан-225, Ан-22, також включені в договір, але їх використання залежить від наявності.

У вересні 2019 р. в аеропорту Antonov Logistics Salis Лейпциг/Галле відкриттям нової бази операцій SALIS було відзначено досягнення повної оперативної спроможності за проектом. База підтримує експлуатацію та обслуговування літаків Ан-124, які використовуються для операцій НАТО / ЄС та національних місій проекту SALIS. [5].

На даний час в рамках Міжнародної програми забезпечення стратегічних авіап перевезень діє багатонаціональний консорціум з 9 країн (Бельгія, Чехія, Франція, Німеччина, Угорщина, Норвегія, Польща, Словаччина та Словенія). За контрактом два літака Ан-124-100 беруться в повну оренду, ще два на умовах попередження за шість днів і ще два на умовах попередження за дев'ять днів. Країни консорціуму взяли на себе зобов'язання використовувати літак протягом мінімум 1600 польотних годин на рік. У 2019 році за контрактом SALIS було передбачено 1900 польотних годин [7]. Агенція НАТО з підтримки та постачання керує контрактом від імені країн.

Координацію в сфері перевезень та транспортування здійснює Європейський центр координації перевезень (Movement Coordination Centre Europe), створений в липні 2007 р. й розташований на авіабазі Ейндховен в Нідерландах. Центр координує між країнами-учасницями можливості стратегічних перевезень, сухопутних перевезень, а також діяльність із дозавправлення літаків у повітрі з метою найбільш ефективного й раціонального використання національних ресурсів та підтримки під час виконання операцій під прово-

дом НАТО або ЄС з розгортання й виведення військ [1].

Друга угода – створення Сил стратегічних авіап перевезень (Strategic Airlift Capability, SAC) – бере свій початок з вересня 2006 р., коли був підписаний Лист про наміри та розпочалися переговори стосовно укладання контракту з 13 країнами-членами НАТО. Згодом до консорціуму приєдналися Фінляндія та Швеція, а участь країн НАТО обмежилась 10 членами. У червні 2007 року ПАР затвердила Статут організації з виробництва і логістики НАТО (Charter of a NATO Production and Logistics Organisation), яким було започатковано Організацію з менеджменту авіап перевезень НАТО (NATO Airlift Management Organisation) [8]. Статут набув чинності з моменту підписання Меморандуму про взаєморозуміння й схвалення ПАР у вересні 2008 р. Статут уповноважив також створення Агенції НАТО з менеджменту авіап перевезень (NATO Airlift Management Agency) змістом діяльності якої було придбання, управління та підтримка авіап перевезень. У липні 2012 р., відповідно до рішень щодо реформування агентств НАТО, Організація з виробництва і логістики НАТО й Агенція НАТО з менеджменту авіап перевезень увійшли в склад Агенції НАТО з підтримки та постачання [9].

Ініціатива створення Сил стратегічних авіап перевезень спрямована на забезпечення країнами-членами та країнами-партнерами НАТО доступу до стратегічних авіап перевезень через закупівлі певної кількості транспортних літаків Boeing C-17 – стратегічного транспортного літака, здатного перевозити 77 тис. кілограмів вантажу на відстань у 4450 кілометрів і діяти у складних умовах. Ці літаки будуть оснащені за тими ж самими загальним стандартами, що й літаки Boeing C-17, які використовують ВПС США і Королівські ВПС Великої Британії, зокрема засобами виконання нічних польотів та заправки у повітрі. Екіпажі й технічний персонал надаються країнами-учасницями і підготовлені для відповідних узгоджених країнами місій і стандартів. Ці літаки використовуються країнами для своїх потреб у авіап перевезеннях, які можуть бути як виключно національними, так і такими, що виконуються в інтересах операцій НАТО, ООН, ЄС чи заради інших міжнародних потреб, таких як гуманітарні авіап перевезення, допомога постраждалим від катастроф, реагування на пандемію, якщо країна прийме таке рішення. Три літаки Boeing C-17 були придбані протягом 2009 р., та стали основою Авіакрила важкої транспортної авіації (Heavy Airlift Wing (HAW)), дислокованого на авіабазі Папа в Угорщині та укомплектоване міжнародними екіпажами, відрядженими країнами-учасницям.

Сили стратегічних авіап перевезень мали стати значним кроком уперед щодо здатності країн НАТО реагувати на критичний дефіцит сил і засобів Альянсу й поступово замінити засоби, що надавались за угодою SALIS. Протягом часу Силами стратегічних авіап перевезень здійснювалась підтримка таких операцій як МССБ, КФОР, «Unified Protector» в Лівії, гуманітарні місії на Гаїті і в Пакистані, перекидання африканських миротворців, допомога польським високопосадовцям після авіакатастрофи в Росії, гуманітарні польоти

для надання допомоги жертвам Барбадосу та Гвадалупе після урагану Ірма [7]. Окрім Сил стратегічних авіап перевезень існують національні програми закупівель, орієнтовані на поліпшення можливостей авіап перевезень, у тому числі придбання 7 країнами НАТО до 180 літаків А400М, а також придбання Канадою, Великою Британією та США літаків Boeing С-17 для використання на національному рівні.

Багатонаціональна керівна Рада щодо потенціалу авіап перевезень (Multinational SAC Steering Board) несе загальну відповідальність за спрямованість та нагляд за програмою і формулює потреби. Програма менеджменту авіап перевезень НАТО (NATO Airlift Management Programme) забезпечує адміністративну підтримку Авіакрила важкої транспортної авіації на авіабазі Папа [9].

Отже, стратегічні авіап перевезення НАТО здійснюються за допомогою двох угод: Міжнародної програми забезпечення стратегічних авіап перевезень (SALIS), яка планувалась як тимчасове рішення щодо наявності потенціалу НАТО в цій сфері, й Силами стратегічних авіап перевезень (SAC), які мали замінити SALIS, але цього поки що не відбулось, оскільки в рамках SALIS українські літаки виконують життєво важливі місії.

З початком пандемії COVID-19 стратегічні авіап перевезення набули надзвичайно важливого сенсу й активно задіяні у подоланні кризи, зокрема для імпорту авіавантажів медичного призначення: масок, хірургічних рукавичок, захисних костюмів, обладнання. На даний час разом за двома угодами виконано 14 місій. Українськими літаками АН-124 в рамках SALIS перевозяться тони медичних матеріалів, препаратів, спецодягу, медичного обладнання до Чехії, Польщі, Словаччини, Німеччини. Перший раз місії реагування на COVID-19 27 квітня 2020 р. був задіяний найбільший і найважчий вантажний літак у світі український АН-225 «Мрія», який доставив 10 мільйонів захисних масок в Німеччину. Силами стратегічних авіап перевезень літаками Boeing С-17 також здійснено 6 місій з 25 березня 2020 р.. Загалом майже 250 тонн медичних матеріалів, включаючи маски, рукавички, засоби індивідуального захисту та апарати штучної вентиляції легень було доставлено до Румунії, Нідерландів, країн Карибського басейну, Болгарії та Угорщини [3].

Агенція НАТО з підтримки та постачання, поряд із Євроатлантичним координаційним центром НАТО з реагування на природні лиха та катастрофи (EADRCC), відіграє провідну роль у реагуванні на кризу пандемії COVID-19, керуючи стратегічними авіап перевезеннями, забезпечуючи логістичну підтримку та організовуючи перевезення важливих матеріалів, обладнання державам-членам Альянсу, партнерам та іншим міжнародним організаціям. Наприклад, Агенція допомогла Люксембургу збільшити місткість лікарень, надавши польові лікарняні намети, і мобілізувала обладнання менше ніж за 24 години [2].

НАТО реагує на пандемію COVID-19, продовжуючи забезпечувати надійне, ефективне стримування та оборону, здійснює підтримку під час цієї пандемії через різні механізми взаємодії НАТО, а також на двосторонніх

засадах. Проте, цінність стратегічних авіап перевезень полягає не тільки в поставчанні, але й зміцнює єдність Альянсу у реагуванні на кризу. Країни НАТО використовують свої польотні години та економію масштабу, які забезпечуються ефектом багатонаціональної кооперації в сфері стратегічних авіап перевезень. Крім того, в той час як комерційні авіакомпанії можуть мати обмеження як у пропускній спроможності, так і в рентабельності, військові авіап перевезення та багатонаціональна співпраця гарантують, що країни отримують необхідний вантаж з будь-якої точки світу в умовах кризи. Вагома участь України в котрий раз підтверджує, що Україна є надійним партнером НАТО й практичним контрибутором безпеки.

Стратегічні авіап перевезення є прикладом дієвості трансформаційних процесів в НАТО, всебічної задіяності країн-партнерів, навіть (як Україна) вагоміше, ніж країни-члени у реагуванні на кризу. Пандемія COVID-19 – новий кризовий виклик, який тягне особливі наслідки як для трансатлантичної безпеки взагалі, так і військових операцій зокрема. НАТО доведеться адаптувати операції та місії у зв'язку з розширенням спектру загроз. Також Альянс має зробити висновки з нинішньої кризи, щоб найкраще підготуватися до наступних надзвичайних ситуацій та оцінити внесок країн.

1. Movement Coordination Centre Europe //MCCE official web-site [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mcce-mil.com/inland-surface-transport/>
2. NATO's Response to the COVID-19 Pandemic //NATO official web-site [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/4/pdf/200401-factsheet-COVID-19_en.pdf
3. Nato Support and Procurement Agency // NSPA official web-site [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.nspa.nato.int/>
4. Opening statement by NATO Secretary General Lord Robertson. Meeting of the North Atlantic Council in Defense Ministers session. – Brussels. – 12 June 2003 //NATO official web-site [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/speech/2003/s030612b.htm>
5. Official inauguration of SALIS Base-of-Operations on September 2019 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.nspa.nato.int/en/news/news-20191007-9.htm>
6. Strategic Airlift Interim Solution //NATO official web-site [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50106.htm
7. Strategic Airlift //NATO official web-site [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50107.htm?selectedLocale=en
8. Strategic Airlift Capability (SAC) - Initiative Adoption of the NAMO charter //NATO official web-site [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_56625.htm
9. Strategic Airlift Capability //SAC official web-site [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.sacprogram.org/en/Pages/default.aspx>

Буздинський Микола Петрович
заступник директора Державного
науково-дослідного інституту МВС України
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ НАУКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В РАМКАХ ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНА – НАТО

Наукова діяльність НАТО здійснюється під егідою програми «Наука заради миру і безпеки» (Science for Peace and Security – SPS), яка спрямована насамперед на посилення євроатлантичної та міжнародної безпеки завдяки застосуванню передових наукових і технічних знань, використанню найкращого досвіду для прийняття рішень з питань, що становлять взаємний інтерес для Організації Північноатлантичного договору та її партнерів. Програма сприяє посиленню безпеки, акумулюючи зусилля світової спільноти для подолання сучасних викликів безпеці та стабільності у світі.

Слід зазначити, що відносин між Україною і НАТО почали розвиватися ще на початку 90-х років ХХ ст. і відтоді стали одним з найбільш значущих партнерств НАТО. На Уельському саміті 2014 р. держави-члени НАТО вирішили заснувати п'ять нових цільових фондів для допомоги Україні в критично важливих сферах: управління, контроль, зв'язок та комп'ютеризація (С4); логістика і стандартизація; кібернетична безпека; перепідготовка і соціальна адаптація військовослужбовців; медична реабілітація.

Окрім того, на прохання України, в 2015 р. Альянс погодився започаткувати шостий цільовий фонд – для боротьби із саморобними вибуховими пристроями та утилізації вибухонебезпечних предметів. Цільові фонди – це механізм надання на добровільній основі окремими країнами-членами та партнерами Альянсу цільової практичної допомоги державам-партнерам у галузі демілітаризації та оборонної реформи в рамках індивідуальних проєктів за програмою «Партнерство заради миру» (ПЗМ). Консультації і співробітництво між Україною і НАТО охоплюють широке коло галузей, зокрема, політичний діалог, операції з підтримання миру, реформування структур безпеки і оборони, безпосереднє військове співробітництво, оборонні технології, розвиток оперативної сумісності, оборонну промисловість, готовність до реагування на надзвичайні ситуації цивільного характеру, а також науку і довілля, й громадську дипломатію.

Натомість, Україна є одним з найбільших бенефіціарів Програми НАТО «Наука заради миру та безпеки», яка реалізується з 1991 р. Цілями програми є: сприяння налагодженню практичної співпраці між експертами та науковцями країн-членів НАТО і країн-партнерів; підтримка міжнародних зусиль з протидії новим викликам безпеці та удосконалення системи ранньо-

го попередження і прогнозування для запобігання катастрофам та кризам. На сьогодні наукову співпрацю з НАТО експерти з наукових установ і ЗВО України беруть участь у 33 проєктах, а в 25 з них є співкерівниками. Загалом же за 25 років співпраці українські учасники отримали фінансування понад 10 млн євро. Така науково співпраця дозволяє українським вченим розширити можливості в інфраструктурному плані, у плані міжнародних контактів, а також це додаткові джерела фінансування проєктів вітчизняних науковців, що для України. Водночас українські дослідники роблять великий внесок у розвиток миру та безпеки для всього людства працюючи над розробками світового рівня у сенсі міжнародної безпеки, боротьби з тероризмом, у сфері високих технологій».

Загалом в 2014-2019 рр. 880 міжнародних експертів взяли участь у проєктах, що реалізовувалися в Україні; понад 320 молодих науковців отримали можливість проводити дослідження за обраними ними напрямками. Впродовж останніх років було розроблено та реалізовано низку нових флагманських проєктів у пріоритетних для України сферах співробітництва. До їх переліку, зокрема, входять три проєкти, включені до Комплексної програми допомоги Україні, а саме: допомога у гуманітарному розмінуванні; створення мультинаціональної системи телемедицини; розробка інноваційної моделі тривимірного міношукача.

Україна активно залучена до реалізації двох надсучасних флагманських проєктів, які є частиною масштабної ініціативи з розробки системи, здатної виявляти вибухівку та зброю у режимі реального часу в масовому транзитному середовищі. В рамках розробленого Україною Плану дій з імплементації Резолюції РБ ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека», за підтримки програми НАТО, проведено семінар з цивільно-військового співробітництва.

Спільна розробка Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського та Канадського університету Макмастера полягає в дослідженні можливості виготовлення портативного мікрохвильовий радар для захисту персоналу, який має на відстані до 20 метрів виявляти на тілі людини, зокрема серед натовпу, приховану зброю – ножі, пістолети, гранати.

Окремий проєкт Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського з Норвезьким університетом природничих наук і технологій – полягає в розробці системи розпізнавання мін та вибухових пристроїв. В рамках проєкту створений міношукач у будь-якому ґрунті на глибині до півметра зможе «знайти» як металеві, так і пластикові міни. Їхнє зображення у трьох вимірах виводиться на монітор приладу.

Вже у 2020 р. українські вчені на дослідження та інфраструктуру отримують до 7 млн євро, стартував новий конкурс у межах допомоги ЄС Україні в «Горизонт 2020».

Отже НАТО приділяє велику увагу розробці і застосуванню передових технологій у сфері безпеки і оборони, прагне зберегти переваги в сфері безпеки шляхом генерування, обміну та застосування передових наукових знань, тех-

нологічних розробок та інновацій із залученням можливостей країн-партнерів. 4 травня 2020 р. опубліковано доповідь НАТО «Тенденції у науці і технологіях: 2020-2040» (Science & Technology Trends 2020-2040: Exploring the S&T Edge) [1] у які окреслені тенденції розвитку науки і технологій та їх потенційний вплив на військові операції, оборонні можливості та процес прийняття політичних рішень у НАТО. Документ підготовлений Організацією НАТО з науки і технології (NATO Science & Technology Organization - STO) і спирається на висновки приблизно 6000 вчених, інженерів і аналітиків, а також підтверджується ґрунтовним аналізом відкритих науково-дослідницьких джерел та окремих національних науково-дослідних програм.

Україна сьогодні ще не в НАТО, але НАТО вже в Україні. Чим більше ми отримуємо знань і досвіду через програми співробітництва, тим скоріше наблизимося до колективної безпеки і повернемося до нормального порядку.

1. Science & Technology Trends 2020-2040: Exploring the S&T Edge. NATO Science & Technology Organization, March 2020. Retrieved from <https://www.sto.nato.int/pages/tech-trends.aspx>.

Бурак Марія Василівна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем протидії
злочинності Національної академії
внутрішніх справ

РОЛЬ АГЕНСТВА ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА В ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ

Агентство внутрішньої безпеки (АВБ) - спецслужба Польщі, завданням якої є забезпечення внутрішньої безпеки, включаючи контррозвідку, боротьбу з тероризмом, контрабандою зброї, незаконним обігом наркотиків, організованою злочинністю, корупцією та економічними злочинами [1]. Штаб-квартира АВБ розташовується у м. Варшаві на вулиці Раковецькій у районі Мокотув. Керівник АВБ підпорядковується безпосередньо прем'єр-міністрові Польщі, який у свою чергу забезпечує контроль над АВБ.

Так, на підставі проведеного порівняльного аналізу системних підходів у країнах Європейського Союзу щодо вирішення проблеми терористичної загрози та на виконання нормативних документів Ради Європейського Союзу, у жовтні 2008 р. політичне керівництво Республіки Польща прийняло рішення про створення у складі АВБ Антитерористичного центру (АТЦ). Цей підрозділ здійснює координаційно-аналітичні функції у сфері протидії тероризму та боротьби з ним. Крім співробітників АВБ, в АТЦ проходять службу ві-

дкомандировані співробітники поліції, Прикордонної варти, Служби охорони держави, Агентства розвідки, Служби військової розвідки, Служби військової контррозвідки та Митної служби. Вони виконують завдання, що належать до компетенції державного органу (суб'єкта національної системи боротьби з тероризмом), який вони представляють [2].

Водночас, реагуючи на нові виклики і загрози, породжені змінами у міжнародній обстановці, польський уряд у травні 2018 р. створив у складі АВБ новий підрозділ – Центр запобігання тероризму (ЦЗТ). ЦЗТ створено у взаємодії з країнами «Ініціативи трьох морів» (так званого «Тримор'я»), до якої, крім Польщі, входять ще 11 держав ЄС: Австрія, Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Хорватія та Чехія. Формат ЦЗТ нагадує собою Центри передового досвіду НАТО у різних сферах (стратегічних комунікацій, енергетичної безпеки, кібербезпеки, військової контррозвідки тощо). Вони фінансуються і комплектуються персоналом на національному або багатонаціональному рівні і не входять до структури Альянсу.

Вбачається, що принципова різниця між вже існуючими антитерористичними структурами та ЦЗТ полягає в тому, що його діяльність зосереджується на профілактичних заходах, а не на подоланні наслідків терактів. ЦЗТ відповідає за розвиток багаторівневої співпраці з вітчизняними та зарубіжними службами, установами та організаціями, залученими до запобігання та протидії тероризму. Ще одним завданням ЦЗТ є розробка ефективних інструментів для об'єднання досягнень наукових установ зі знаннями та досвідом спецслужб і правоохоронних органів з метою комплексного розуміння феномену тероризму та пов'язаних із ним загроз. На додаток до цього, ЦЗТ на регулярній основі має проводити курси з підвищення кваліфікації співробітників спеціальних служб та державних службовців [2].

Так, за оцінками експертів, Республіка Польща наразі не входить до числа першочергових цілей екстремістських організацій. Однак, беручи до уваги серйозність проблеми та непередбачуваність терористичних актів, у Польщі не виключають їхньої можливості на своїй території. При цьому враховується участь Республіки Польща в антитерористичній кампанії та операціях НАТО і ЄС, а також - загальне посилення терористичної загрози у світі під час пандемії (про що повідомляли спецслужби провідних країн світу).

Зокрема, тривалий час Польща вважалася відносно безпечною країною в плані загрози тероризму, але з кінця минулого року спецслужби Республіки Польща викрили вже кілька спроб вчинити терористичні дії. Так, у грудні 2019 р. за підозрою у підготовці теракту у Люблінському воєводстві АВБ затримала громадянина України, який недавно прийняв іслам. У квітні 2020 р. Прикордонна варта спільно з АВБ затримала громадянина Лівану. За інформацією прес-служби Міністра-координатора спецслужб, іноземець планував організувати на території Польщі та інших країн ЄС мережу однодумців для проведення терактів. Підозрюваний має родинні зв'язки з терористами з так

званої Ісламської держави, які загинули у боях із силами міжнародної коаліції в Сирії та Іраку. У травні 2020 р. Прикордонна варта спільно з АВБ затримала 4 громадян Таджикистану, які мали вербувати у Польщі прихильників ісламу для наступного їх за діяння у терористичних акціях.

Беручи до уваги ці обставини, у травні 2020 р. ЦЗТ АВБ запланував провести у Варшаві до кінця поточного року 56 спеціалізованих навчальних занять (тренінгів), які стосуватимуться проблем національної безпеки і запобігання тероризму. Ці заходи мають бути профінансовані за рахунок коштів Євросоюзу в рамках проекту «Підвищення професійної компетенції служб державної безпеки, співробітників державних органів і науково-дослідних центрів, а також розвиток їхньої співпраці у сфері національної безпеки».

Передбачається, що половина тренінгів відбуватиметься у групах по 20 осіб, а решта – в групах по 50 осіб. Загальна кількість майбутніх слухачів має скласти 1900 осіб. На навчання вони будуть направлятися за рішенням керівників своїх організацій.

План проведення тренінгів, кожен з яких розрахований на 2 дні, поділяється на 5 окремих частин (модулів):

1. Поводження у випадку ситуації, пов'язаної з масовим вбивством та захопленням заручників; поведження при отриманні підозрілого предмету чи підозрілої посилки.

2. Стратегічна комунікація, управління ризиками, попередження, оголошення тривоги, евакуація з громадських будівель; виділення зон безпеки у таких будівлях як частина управління ризиками.

3. Поводження із загрозами в кіберпросторі.

4. Ознаки проявів радикалізації у поведінці; поведження з агресивними людьми.

5. Надання першої медичної допомоги.

Тренінги проходять у формі спеціалізованих лекцій та практичних занять з елементами аналізу, створення алгоритмів та визначення показників терористичних та асиметричних (гібридних) загроз, а також прогнозів та тенденцій у сфері безпеки. Слухачі зможуть брати активну участь в обговоренні усіх питань у рамках дискусійної панелі, яка дозволить розширити та деталізувати найбільш важливі, з точки зору учасників, теми. Навчальний процес будуть забезпечувати не лише досвідчені співробітники АВБ, але й представники профільних компаній та громадських організацій, які виграють тендер на проведення тренінгів [2].

Резюмуючи викладене вище, зазначимо, що польська антитерористична система є невід'ємною складовою європейської системи безпеки. Водночас протидія тероризму розглядається крізь призму забезпечення внутрішньої безпеки держави, захисту прав і свобод людини та громадянина. Польська антитерористична система складається із стратегічного, оперативного та тактичного рівнів. Вона охоплює широкий спектр суб'єктів, уповноважених виконувати завдання у сфері антитерористичної оборони на усіх фазах кризово-

го управління. Особлива роль у забезпеченні антитерористичної оборони й належить Центру запобігання тероризму Агентства внутрішньої безпеки.

1. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego: URL: <https://www.abw.gov.pl/>

2. Досвід діяльності Агентства внутрішньої безпеки Республіки Польща у сфері запобігання тероризму.сайт. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/agentsiya-vnutrishyoi-bezpeky-poland.pdf>

Кірін Роман Станіславович,
доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
Інституту економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України

ТЕХНОГЕННО-ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЙ: МІЛІТАРИСТСЬКА ТРАНСФОРМАЦІЯ

Україна вже сьомий рік перебуває у пошуку шляхів врегулювання збройного протистояння на сході України. Вироблення загальної стратегії виходу із конфлікту та подолання його наслідків на засадах запровадження власних заходів розбудови миру обтяжується тим, що це перша подібна ситуація в історії незалежної України, а тому потребує врахування досвіду та можливостей міжнародної спільноти. Особливо це стосується відносин техногенно-екологічної безпеки постконфліктних територій, вплив на які зростає через нові види мілітаристського забруднення.

Регіон Донбасу ще з довоєнних часів відносився до екологічно небезпечних регіонів з високими рівнями техногенного впливу на навколишнє природне середовище (далі – НПС) в результаті роботи індустріального промислового комплексу. Донецька область займала: - перше місце в Україні за обсягом викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря (22,0% загальних викидів); - друге місце в Україні за обсягом накопичених відходів (7,4% загального обсягу); - друге місце в Україні за обсягом скидання забруднених стічних вод у поверхневі водні об'єкти (32,1% загального скидання). Рівень щільності викидів від стаціонарних джерел забруднення в розрахунку на 1 квадратний кілометр (далі – кв. км) території Донецької області становив 61,8 т. шкідливих речовин, а на душу населення - 352,7 кг, що відповідно в 8,4 і в 3,7 рази перевищувало середні значення по Україні [1].

Розкриваючи екологічні проблеми Донбасу державна Екостратегія 2030 [2] констатує, що військовими діями, руйнацією інфраструктури та екологічно небезпечних підприємств на тимчасово окупованій території України (далі – ТОТ) порушено екологічну рівновагу, що призвело до небезпечних змін стану довкілля, спричинило шкоду здоров'ю та порушило безпеку життєдія-

льності для п'яти мільйонів населення на території близько 30 тис. кв. км.

За попередніми підрахунками, близько 7 тис. кв. км. на контрольованих урядом територіях і приблизно 14 тис. кв. км. ТОТ Донецької та Луганської областей та Автономної Республіки Крим забруднено мінами та вибухонебезпечними предметами (далі – ВНП) та залишками війни [3].

Вітчизняне законодавство хоча і вживає термін «техногенно-екологічна безпека» [4], але не розкриває його зміст. Натомість, це можна зробити за допомогою наявних визначень складових цього поняття, а саме «екологічна безпека» [5, ст. 50] є такий стан НПС, при якому забезпечується попередження: - погіршення екологічної обстановки; - виникнення небезпеки для здоров'я людей.

«Техногенна безпека» [4, ст. 2] - відсутність ризику виникнення аварій та/або катастроф на потенційно небезпечних об'єктах, а також у суб'єктів господарювання, що можуть створити реальну загрозу їх виникнення. Техногенна безпека характеризує стан захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного характеру. Забезпечення техногенної безпеки є особливою (специфічною) функцією захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій.

Розуміння останнього поняття також сприяє формуванню загального уявлення як про об'єкти, що можуть зазнавати негативного впливу так і про явища, що можуть завдавати такого впливу. Отже, «надзвичайна ситуація» [4, ст. 2] - обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до:

- виникнення загрози життю або здоров'ю населення;
- великої кількості загиблих і постраждалих;
- завдання значних матеріальних збитків;
- неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності;

Крім того, слід враховувати й таке поняття як «надзвичайна екологічна ситуація» - надзвичайна ситуація, за якої на окремій місцевості сталися негативні зміни в НПС, що потребують застосування надзвичайних заходів з боку держави [5, ст. 65]. Аналогічне визначення подається й в Законі України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», де розкривається ще одне важливе поняття «негативні зміни в НПС - це втрата, виснаження чи знищення окремих природних комплексів та ресурсів внаслідок надмірного забруднення НПС, руйнівного впливу стихійних сил природи та інших факторів, що обмежують або виключають можливість життєдіяльності людини та провадження господарської діяльності в цих умовах [6, ст. 1].

Останнє поняття можна вважати таким, що цілком кореспондує із категорією «погіршення екологічної обстановки», яку застосовано у загаданій

вище дефініції «екологічна безпека». До того ж, очевидно, що одним з основних факторів негативного впливу на НПС розглядається таке явище як «забруднення», яке має низку визначень як у національному так і у міжнародному законодавстві, при чому і загального (НПС в цілому) і спеціального (окремий природний об'єкт) застосування.

Наприклад, у Директиві 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» термін «забруднення» означає пряме чи непряме введення, в результаті діяльності людини, речовин чи тепла у повітря, воду чи землю, які можуть бути небезпечними для здоров'я людей або для якості водних екосистем або наземних екосистем, що безпосередньо залежать від водних екосистем, яке призводить до пошкодження матеріальної власності або до припинення чи погіршення функціонування комунальних служб або інших законних користувачів довкілля [7]. У вузькому розумінні, «забруднення» - це внесення в НПС або виникнення в ньому нових, зазвичай не характерних фізичних чинників, хімічних і біологічних речовин, які завдають шкоди природним екосистемам та людині.

За характером утворення забруднення прийнято диференціювати на: 1) природні (геогенні) - відбувається без будь-якого впливу людини на природні процеси (виверження вулкана, селевий потік, лісові пожежі, вивітрювання гірських порід, пилові та піщані бурі, паводки й повені, процеси розкладання живих організмів тощо); 2) антропогенні (штучні, техногенні) - виникають в результаті господарської діяльності людини (хімічні, фізичні (теплові, радіаційні, шумові, вібраційні, електромагнітні), механічні, біологічні, інформаційні та інші види забруднень).

Особливої актуальності для сучасного екологічного стану ТОТ та прилеглих до них територій набув такий вид забруднення як мілітаристське (військове) - утворюється в результаті: 1) роботи військової промисловості; 2) військових випробувань; 3) військових дій. До цього виду можна віднести затоплення хімічних боєприпасів і вибухових речовин, наслідки знищення хімічної зброї, наслідки військових дій тощо.

У чинному Законі України «Про протимінну діяльність в Україні» [8] термін «забруднена територія» вживається в такому значенні - будь-яка територія (акваторія), що містить ВВП. При цьому, серед об'єктів протимінної діяльності (далі – ПМД) виділені дві категорії територій, визначення статусу яких для потреб ПМД здійснено наступним чином:

1) імовірно забруднені ВВП території - території України, на яких велася війна, відбувався збройний конфлікт, проводились антитерористична операція, операція Об'єднаних сил та (або) заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, а також ТОТ України, які визнані такими на підставі положень законів України;

2) забруднені ВВП території - імовірно забруднені ВВП території, в ме-

жах яких виявлено ВВП.

Перелік імовірно забруднених та забруднених ВВП територій України затверджується Кабінетом Міністрів України. Зміна статусу території з імовірно забрудненої та (або) забрудненої ВВП на безпечну (очищену) територію здійснюється Кабінетом Міністрів України на підставі інформації, наданої уповноваженим органом протимінних операцій, шляхом внесення відповідних змін до переліку територій.

Отже, наразі найбільш актуальною проблемою техногенно-екологічної безпеки постконфліктних територій, вирішення якої є необхідною та достатньою умовою для подальшої нормалізації стану НПС та техногенного середовища, є мілітаристське, і, перш за все, мінне забруднення, на подолання якого мають бути спрямовані заходи військового, оперативного та гуманітарного розмінування.

---

1. Доклад о состоянии окружающей среды в Донецкой области./ Под редакцией С. Третьякова, Г. Аверина.- Донецк, 2007. - 116 с. https://unepgrid.ch/storage/app/media/legacy/36/geocities_title.pdf (дата звернення 01 червня 2020).

2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII // Офіційний вісник України від 12.04.2019 — 2019 р., № 28, стор. 29, ст. 980.

3. Через російську агресію 21 тис. кв. км в Україні забруднено мінами. URL : <https://sensor.net.ua/ua/news/3195409/> (дата звернення 01 червня 2020).

4. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 р. № 5403-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17?find=1&text> (дата звернення 01 червня 2020).

5. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12?find=1&text> (дата звернення 01 червня 2020).

6. Про зону надзвичайної екологічної ситуації : Закон України від 13 липня 2000 р. № 1908-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14> (дата звернення 01 червня 2020).

7. Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики : Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 23 жовтня 2000 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962/ed20080311/find?text (дата звернення 01 червня 2020).

8. Про протимінну діяльність в Україні : Закон України від 6 грудня 2018 р. № 2642-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19?find=1&text> (дата звернення 01 червня 2020).

Клименко О.Ю., д.соц.н.,доц.,
професор кафедри економіки
підприємництва та соціальних технологій,
Державний університет телекомунікацій,
м. Київ, Україна

КАРАНТИН ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ

У 2020 р. криза стала головною проблемою не тільки для політиків, державних службовців, політологів, соціологів, але й для більшості простих громадян, оскільки так чи інакше торкнулася усіх сфер життя, як українського суспільства, зокрема, так і світового співтовариства, в цілому. Нині майже не залишилось людини, на соціальних діях якої не позначився би факт розповсюдження страшною хвороби – COVID-19 та вимушені обмеження, пов'язані з впровадженням карантинних заходів. Специфічною рисою для України стала ситуація за якої світові тенденції вплинули на вже існуючу затягну системну кризу українського суспільства, котра відзначається наступними тенденціями.

1. Різко впала фінансова активність населення, обумовлена зниженням доходів і поширенням бідності. За даними ООН понад 6 млн. Українців опинилися за межею бідності (рівень якої зріс з 27% до 44%), при цьому кожна друга сім'я, потрапила в зону ризику, найбільш уразливими на сьогоднішній день є неповні сім'ї та сім'ї з маленькими дітьми. Так само серйозним фінансовим випробуванням пандемія стала для одиноких пенсіонерів у віці старше 65 років. Прогресуючий характер в Україні набула раптова бідність. ЮНІСЕФ констатує повну відсутність в державі як короткострокової, так і довгострокової стратегії соціального захисту населення від подібного роду ризиків. Основною програмою уряду по подоланню бідності є спрощення банківських процедур кредитування населення і бізнесу шляхом запуску грантових гарантій [1].

2. Розірвані логістичні ланцюжки поставок товарів як всередині країни, так і з-за кордону, що ускладнило спілкування між виробниками сировини і виробниками готової продукції, та в більшості випадків це призвело до зупинок виробництва. Індекс ділової активності на сьогоднішній день в країні впав нижче 30 пунктів. За інформацією Європейської бізнес асоціації 60% підприємств знадобиться більше року, щоб відновити в повному обсязі свою роботу, 16% – змогли втриматися на плаву, і тільки 3% підприємств отримали прибуток у такій складній економічній ситуації, всі вони відносяться до сфери торгівлі, в основному продуктами харчування. Група «Рейтинг» підрахувала, що продовольчий чек українців, в середньому, виріс в березні на 119 грн., а в квітні – на 140 грн. З 22 травня розпочався перший етап послаблення

карантину, що дозволило відновити роботу 7,6 тис. підприємств харчової торгівлі та побутового обслуговування, 309 кафе та ресторанів, 573 перукарень та салонів краси, 748 продовольчих ринків (майже 90% від загальної чисельності) [2].

3. Зменшення торгівлі сировинними товарами, посилене ще й світовим падінням цін на корисні копалини і енергоресурси (вартість руди і металу впала на 18,4%, що знизило експорт на 5,1%), в результаті чого Україна втратила 1,3 млрд. доларів [4]. Повернути ринки збуту після остаточного скасування карантину буде складно, оскільки вартість енергоресурсів в країнах ЄС суттєво впала, а в Україні виробники стали продовжують платити за тарифом, який істотно перевищує світовий.

4. Енергетична криза, а не тільки пандемія є причиною появи в українській економіці ряду серйозних проблем, провідну роль в цьому процесі зіграло світове падіння цін на енергоресурси, що зробило українську енергетику не конкурентоздатною. Паралельно Кабмін вирішив боротися з монополією в цій галузі шляхом підвищення податків на «зелену енергію», заборона будівництва нових вітряних станцій і сонячних батарей привела до збільшення імпорту, що призвело до зупинки роботи атомних електростанцій і шахт компанії. Зараз в Україні імпорт електроенергії перевищує експорт. При цьому одним з найбільших постачальників є Білорусія та Росія, остання, продає вугілля класу антрацит для теплоелектростанцій (за 2019 року було куплено 251 тис. тонн). На сьогоднішній день частина атомної енергії становить 40%, а теплової 43% [3]. У закарпатській, Івано-Франківській та Львівській областях створено, так званий, «Янтарний енергоострів», який повинен був конкурувати з Бурштинової ТЕС, а в дійсності сприяє нарощуванню імпорту електрики з ЄС.

Національний банк України оцінив втрати ВВП за квітень місяць 2020 року в розмірі 5,5%, за підрахунками МВФ в травні вони складуть 7,7%. На початку епідемії попередній прогноз визначав цю тенденцію в розмірі 3,7%, що виявилось істотно заниженими. За даними Державного казначейства України в березні бюджет отримав 89,6% від запланованої суми надходжень, в квітні – 73,9%, а ось в травні – лише 65,2%.

Під час карантину статус «безробітного» отримали 156 тис. українців, що в два рази більше ніж в цей же час в 2019 р. Загальна чисельність безробітних, за офіційними даними становить 490,5 тис. Матеріальну допомогу по безробіттю, яка раніше становила 650 грн., збільшили до 1000 грн., що посилює навантаження на бюджет. Кількість же вільних вакансій на біржах праці зменшилася на 60%.

Для вирішення даної проблеми Кабінет міністрів опублікував план, що стосується створення умов для «підвищення зайнятості населення», щодо якого передбачається створити 500 тис. робочих місць у сфері дорожнього будівництва, яка знаходиться під патронатом президента і вже охопила 154,4 тис. безробітних (30,9%). У зв'язку з цим фінансування Укравтодору

було збільшено в два рази, проте велике будівництво доріг по країні поки не розгорнуто, воно лише на 20% більше від показників аналогічного періоду 2019 р [5].

Окрему проблему для держави становлять громадяни, які повернулися з неофіційної роботи за кордоном. З березня по травень 2019 р. за даними Нацбанку вони перевели в країну з-за кордону 12 млрд. доларів, а за даними Всесвітнього банку – 16 млрд. доларів, що дозволяло встановити середнє число тих, хто перебуває за кордоном у розмірі 4-5 млн. українців. За аналогічний період 2020 року в країну надійшло всього 2 млрд. доларів. Отже, за середніми підрахунками без роботи залишилися до 3 млн. осіб, які працювали за кордоном і на батьківщині не поспішають легалізувати своє становище та працевлаштуватися.

У цілому, за підрахунками експертів, втрати України від карантинних обмежень складуть 50-52 млрд. доларів. Однак, за даними головного санітарного лікаря, якби карантин в країні не було би введено, то кількість померлих становила 120 тис., а хворих – 5 млн. осіб, що за підрахунками економістів призвело б до дефіциту надходжень в розмірі 52-54 млрд. доларів, без урахування потенційних демографічних втрат на перспективу. Отже, чистий економічний ефект від карантину майже нульовий. До цього потрібно додати вилучення Нацбанком з резервного фонду 2 млрд. доларів для вкидання коштів на боротьбу з девальвацією гривні, дефіцит бюджету в розмірі 10 млрд. доларів і необхідність отримання додаткових позик від міжнародних донорів. Отже, неминуче зросте і зовнішній борг України, який після отримання чергового траншу від МВФ складе 81,4 млрд. доларів.

---

1. Більше 6 млн. українців можуть опинитися за межею бідності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://business.ua/news/10146-bilshe-6-mln-ukrajintsiv-mozhut-opinitisya-za-mezheyu-bidnosti> (14.05.2020)

2. Індекс ділової активності стрімко погіршився, компанії планують скорочення – НБУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/05/4/660105/>(14.05.2020) (04.05.2020)

3. Колісніченко В. Поставки чорних металів упали на 15%. [Електронний ресурс]. – <https://gmk.center/ua/news/u-kvitni-eksport-rudi-cherez-morporti-ukraini-zris-na-38-7/> (1.05.2020)

4. Сидоров Д., Самолюк Я. Енергія із-за кордону: як Україна перші півроку імпортує електроенергію. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://expro.com.ua/statti/energya-z-za-kordonu-yak-ukrana-persh-pvroku-mportu-elektroenergyu> (10.05.2020)

5. Україна на карантині: моніторинг спільних настроїв. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ratinggroup.ua/research/ukraine/> (12.05.2020)

Кірін Роман Станіславович,
доктор юридичних наук, доцент,
судовий експерт Дніпропетровського науково-
дослідного експертно-криміналістичного центру МВС

Коротаєв Володимир Миколайович,
кандидат юридичних наук, директор
Дніпропетровського науково-дослідного експер-
тно-криміналістичного центру МВС

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗБРОЙОВИХ ВІДНОСИН НЕВІЙСЬКОВОГО ХАРАКТЕРУ

На сьогодні в Україні питання обігу зброї, зокрема, щодо виробництва зброї, торгівлі зброєю, продажу, передачі, придбання, колекціонування, експонування, обліку, зберігання, носіння, перевезення, транспортування, використання, вилучення, знищення, ввезення зброї до України та вивезення зброї з України, регулюються у переважній більшості випадків на рівні підзаконних нормативних актів, що жодним чином не відповідає важливості цих суспільних відносин.

В межах свого предмету зброю вивчають такі науки, як кримінальне право, криминологія, криміналістика, адміністративне право тощо. При цьому кожна дисципліна розглядає зброю стосовно до своїх завдань, розробляє власний понятійний апарат, користується своєю термінологією, які часто не збігаються із тим, що пропонують інші науки.

Для уніфікації підходу до даної проблеми Д.А. Корецький [1] запропонував створення комплексного напряму досліджень – кримінальну армологію, яка передбачає цілеспрямоване:

- 1) вивчення зброї як інструменту впливу злочинця на навколишню дійсність з метою досягнення своїх протиправних цілей;
- 2) виявлення всього комплексу проблем, пов'язаних з легальним і кримінальним обігом зброї;
- 3) дослідження збройних злочинів;
- 4) розроблення заходів щодо використання зброї для боротьби зі злочинністю;
- 5) вдосконалення правового режиму зброї;
- 6) підвищення ефективності запобіжних заходів.

Актуальність розробки проблем кримінальної армології (від arma (лат.) – зброя, logos (грец.) – вчення) – вчення про правовий режим зброї зумовлена різким насиченням суспільства зброєю і широким залученням її у кримінальний обіг, що надає злочинам із застосуванням зброї підвищеної суспільної небезпечності, і якісно змінює характеристики такої злочинності. В межах кримінальної армології також мають досліджуватися протиріччя та прогали-

ни у нормотворчій та правозастосовчій діяльності, які є наслідками суперечливих підходів до такого складного техніко-соціального феномену, як зброя.

Аналіз чинного Кримінального кодексу України (далі – КК) [2] дає привід виділити наступні групи збройових відносин, які стали предметом його регулювання: 1) загальні збройові відносини; 2) особливі збройові відносини: 2.1) збройові відносини невійськового характеру; 2.2) збройові відносини військового характеру; 2.3) збройові відносини міжнародного характеру.

Група загальних збройових відносин представлена, по суті, єдиним приписом ч. 5 ст. 36 «Необхідна оборона» - не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає.

Однією з найбільших груп наразі є група особливих збройових відносин, а саме - збройових відносин невійськового характеру, до якої можна віднести:

1) незаконне позбавлення волі або викрадення людини із застосуванням зброї (ч. 2 ст. 146);

2) контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї (ч. 1 ст. 201);

3) бандитизм, тобто організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі (ст. 257);

4) терористичний акт, тобто застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, (ст. 258);

5) сприяння вчиненню терористичного акту, тобто вербування, озброєння, навчання особи з метою вчинення терористичного акту, (ч. 1 ст. 258-4);

6) створення не передбачених законом збройних формувань або участь у їх діяльності (ч. 2 ст. 260); керівництво зазначеними в ч. 2 ст. 260 формуваннями, їх фінансування, постачання їм зброї (ч. 3 ст. 260); під збройними формуваннями слід розуміти воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю;

7) викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів (далі – БП), вибухових речовин (далі – ВР), вибухових пристроїв (далі – ВП) чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства (ч. 1 ст. 262); ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, а також заволодіння предметами, що перелічені в ч. 1 ст. 262, шляхом зловживання службовою особою

своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 262); дії, передбачені чч. 1 чи 2 ст. 262, якщо вони вчинені організованою групою, розбій з метою викрадення вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), БП, ВР або радіоактивних матеріалів, а також вимагання цих предметів, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я (ч. 3 ст. 262);

8) незаконне поводження зі зброєю, БП або ВР, тобто носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), БП, ВР або ВП без передбаченого законом дозволу (ч. 1 ст. 263); носіння, виготовлення, ремонт або збут кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу (ч. 2 ст. 263); звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка вчинила злочин, передбачений чч. 1 або 2 ст. 263, якщо вона добровільно здала органам влади зброю, БП, ВР або ВП;

9) незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення БП, ВР чи ВП (ст. 263-1);

10) недбале зберігання вогнепальної зброї або БП (ст. 264);

11) масові заворушення, тобто організація масових заворушень, що супроводжувалися насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя (ст. 294);

12) хуліганство, тобто грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, якщо вони вчинені із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень (ч. 4 ст. 296);

13) перетинання державного кордону України з метою заподіяння шкоди інтересам держави або особою, якій заборонено в'їзд на територію України, або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів, або за документами, що містять недостовірні відомості, поєднані з насильством або із застосуванням зброї (ч. 3 ст. 332-2);

14) перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони супроводжувалися насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї (ч. 2 ст. 365);

15) втеча з місця позбавлення волі або з-під варти, вчинена особою, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі або арешту чи перебуває в попередньому ув'язненні, поєднане із заволодінням зброєю чи з її використанням (ч. 2 ст. 393).

Отже, особливістю збройних злочинів є та обставина, що вони завжди відбуваються із застосуванням зброї, або предметів, які використовуються як

зброя. Остання, будучи обов'язковим засобом вчинення злочину, виступає: а) однією з ознак об'єктивної сторони збройних злочинів і відноситься до об'єктивно-предметних умов, в яких розвивається та здійснюється злочинне діяння; б) одним з елементів, що характеризують індивідуальні об'єктивні особливості злочину, а факт його застосування утворює особливий - збройний спосіб вчинення злочинів. Відтак, кримінально-правові норми, які прямо чи опосередковано пов'язані зі зброєю, можна також диференціювати на групи: 1) зброя, БП, ВР або ВП виступають предметами злочину, характеризують об'єкт злочину; 2) зброя виступає засобом вчинення злочину, характеризує об'єктивну сторону злочину; 3) зброя, озброєність виступають кваліфікуючими ознаками злочину.

Протидія збройним способам вчинення злочинів набувала особливої актуальності, адже останнім часом ймовірність поширення тероризму в Україні набуває загрозливого характеру, чому сприяють, в тому числі: зростання рівня злочинності, пов'язаної з незаконним обігом вогнепальної зброї, БП, ВР тощо; - посилення інтересу до України з боку міжнародної організованої злочинності у сферах легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, контрабанди зброї [3].

1. Корецький Д. А. Кримінальна армалогія: учение о правовом режиме оружия /Д.А. Корецький. – М.: АСТ: Астрель, 2010.-446 с.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text> (дата звернення 01 червня 2020).

3. Про Концепцію боротьби з тероризмом в Україні : Указ Президента України від 5 березня 2019 р. № 53/2019 // Офіційний вісник України від 15.03.2019 — 2019 р., № 21, стор. 24, ст. 710.

Кобець Марина Петрівна,
кандидат юридичних наук,
заступник начальника
відділу науково-інформаційної
та редакційно-видавничої діяльності
Державного науково-дослідного інституту
МВС України (м. Київ)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: КОМПАРАТИВІСТСЬКИЙ АНАЛІЗ

Корупція в цілому є однією з найбільших проблем в Україні. Незалежні експерти свідчать, що обираючи між актуальністю різних типів корупції, респонденти найбільше занепокоєні політичною корупцією на найвищому рівні (92,5%), друге місце за значущістю зайняла повсякденна побутова корупція, з

якою стикалися опитувані (81,6%), корупцію у бізнесі вважають серйозною проблемою 72,4% респондентів.

На противагу громадянам України лише 68% європейців вважають, що корупція є поширеним явищем у їхній країні, водночас лише 2% опитаних особисто піддавались корупції, а 3% – були свідками корупційних дій.

Незважаючи на те, що країни Європейського Союзу дуже відрізняються одна від одної як за станом корупції, так і за методами боротьби з нею, оцінити її можна за індексом сприйняття корупції – показником, який з 1995 року розраховується та щороку оприлюднюється Transparency International на основі 13 досліджень авторитетних міжнародних установ і дослідницьких центрів (для України - 9 джерел). За результатами 2018 року цей рейтинг очолюють Данія, Нова Зеландія, Фінляндія, а завершує – Сомалі. Серед сусідніх країн Україну випереджають Польща та Білорусь.

Для забезпечення протидії корупційним викликам міжнародними європейськими організаціями визначені правоохоронні заходи, які охоплюють широкий перелік функцій у різних сферах, серед них розроблення політики, аналітичні дослідження, моніторинг і координація; запобігання корупції у структурах влади; освітня і просвітницька функція; розслідування і кримінальне переслідування.

Міжнародною Конвенцією ООН та Радою Європи з боротьби проти корупції визначені критерії ефективності спеціалізованих антикорупційних органів: незалежність; спеціалізація; належна професійна підготовка; адекватні ресурси. Враховуючи вище зазначені критерії та проаналізувавши різні моделі світових спеціалізованих інституцій, їх можна розподілити на три типи:

- багатоцільові агентства, які мають правоохоронні повноваження та виконують превентивні функції;
- служби боротьби з корупцією в структурі правоохоронних органів;
- інституції із запобігання корупції, розроблення політики і координації дій.

Проте для їх ефективної роботи є кілька передумов: автономність органів, забезпечення достатніх повноважень, ресурсів, внутрішнього контролю в державних органах, координація між органами протидії корупції, забезпечення якісного та незалежного судового розгляду.

Коротко розглянемо досвід європейських країн, де використані ці моделі.

Одним із головних завдань антикорупційних органів є розслідування. У цьому дуже допомагає наявність простого механізму повідомлення про корупційні дії громадянами або інститут викривачів. Більшість європейських країн впроваджують програми захисту свідків та можливість повідомляти про корупцію анонімно. Розширюється мережа каналів інформування про корупцію. Найбільш ефективна така система у Люксембурзі, Румунії, Словенії та Великій Британії. Наприклад: Румунія захищає викривачів на законодавчому рівні від помсти державних службовців, приховується ідентичність особи; ві-

дповідний орган Хорватії має повноваження висувати та підтримувати обвинувачення у суді.

Важливим елементом розслідування є моніторинг декларацій про активи та борги високопосадовців. Наприклад, це основний напрям протидії корупції латвійського Бюро попередження та боротьби з корупцією. Але ефективність цього заходу сумнівна так як присутня певна закритість таких даних. В Литві, наприклад, високопосадовці подають декларації до Комісії з етики, в Болгарії Офіс аудиту Болгарії лише зберігає реєстр таких декларацій. Часто декларації подають лише певні категорії чиновників: обрані людьми чи призначені політики, високі чини тощо – або працівники секторів, де ризик корупції є найбільшим (державні закупівлі, митниця, податкова тощо). Позитивний результат від такого моніторингу це те, що антикорупційний орган може сфокусуватись на важливих справах та уникнути надмірного перевантаження дрібними справами – ними займається поліція. Інші превентивні заходи можуть включати моніторинг політик, законів та діяльності державних органів влади, наприклад, антикорупційні органи Литви та Латвії, висувають пропозиції щодо перегляду законодавчих актів.

Багатьом країнам притаманні й свої особливості. Голову Спеціальної служби розслідувань Литви призначають спільно президент та парламент, перед якими він звітує. Цим забезпечується нагляд за його діяльністю кількома державними інституціями. Спеціальна служба розслідування Литви готує навчальні матеріали щодо попередження корупції та працює зі школами задля їх впровадження у навчальні програми. Також у Литві створюють внутрішні відділи попередження корупції у державних та муніципальних органах.

Передумовою успішної роботи антикорупційних органів, як показує європейський досвід, є наявність достатнього фінансування. Саме з цим фактором пов'язується спроможність антикорупційних органів виконувати свої функції та залучати розслідувачів, експертів, фахівців у різних сферах де задіяні корупційні схеми.

Створення окремих антикорупційних судів є винятком, як правило, посилюється ефективність та прозорість всієї судової системи. Винятками є Словаччина, де діє спеціалізований суд, та Франція, яка має вісім міжрегіональних спеціалізованих судів для найбільш складних справах.

Координація між різними органами, які борються з корупцією, є важливою як для країн зі спеціалізованими антикорупційними органами, так і для тих, в яких таких органів немає.

Унаслідок нескоординованості дій між правоохоронними органами Латвії (боротьбу з цим негативним явищем у країні здійснюють аж 16 різних структур, у т. ч. правоохоронних), країна залишається найкорумпованішою у Європейському Союзі. У зв'язку зі вступом Литви до Європейського Союзу у заяві Європейського Парламенту теж зазначалося про необхідність активізації боротьби в цій країні з корупцією та організованою злочинністю, особли-

во на кордоні.

Але створення ефективних антикорупційних органів не повинно стати самоціллю при протидії корупції, важливим є підхід до цієї проблеми.

Так, наприклад, для Фінляндії, де діє досить чітка й ефективна система боротьби з корупцією, не є характерними закони з використанням терміну «боротьба» з визначенням певного виду злочину. Фінський законодавець закрив принципи попередження та застереження вчинення злочинів у кожному нормативно-правовому акті, що визначають конкретну сферу діяльності, а не вид злочину. Згідно з положеннями Кримінального Кодексу Фінляндії, за вчинення дій, що можуть кваліфікуватися як «корупція», передбачено санкції від штрафу до ув'язнення строком до чотирьох років в залежності від ступеня суспільної небезпеки злочину.

У Бельгії вирішення проблеми протидії корупції знайшло своє відображення у межах реформи COPERNIC (модернізації державного управління), зокрема у реформі сектору фінансового контролю. Бельгія розширила поняття корупції стосовно зловживання владою, не обмежуючись лише кримінальним аспектом, а й залишивши місце для таких понять, як роз'яснення норм (правил, стандартів), їх нагадування, транспарентність поведінки, що приведе до вироблення кодексу поведінки (деонтології).

В Німеччині визначено основним завданням знищення матеріальної, насамперед фінансової бази злочинних угруповань шляхом конфіскаційним (конфіскація майна) і створенням належної правової бази для унеможливлення "відмивання" "брудних" грошей.

Також досвід боротьби з корупцією у Німеччині та Словаччині свідчить про ефективність задіяння громадськості для боротьби з корупцією. Наприклад, у структурі Міністерства внутрішніх справ Словацької Республіки діє Антикорупційний комітет, до повноважень якого входить проведення превентивних заходів та розслідування фактів корупції серед співробітників міністерства та поліцейських структур країни.

Крім того, в деяких державах у боротьбі з корупцією активно використовуються різноманітні громадські організації. Зокрема у Швеції незалежним моніторингом за рівнем корумпованості в тих чи інших сферах суспільства займається створена 1994 року громадська організація «Демократичний аудит», яка об'єднує в собі провідних шведських політологів, економістів та інших науковців. Поряд із моніторингом стану розвитку демократичних свобод у шведському суспільстві, ця організація займається і вивченням специфічних питань, у т. ч. пов'язаних із боротьбою з корупцією.

Окремої уваги заслуговує аналіз нормативно-правового регулювання протидії корупції, який потребує окремої статті.

Європейський досвід протидії корупції дозволяє сформулювати окремі пропозиції до питань протидії корупції в Україні.

Перш за все слід зазначити, що ні законодавчі, ні адміністративні, ні будь-які інші заходи, що направлені на протидію корупції не можуть бути

ефективними, якщо немає політичної волі на всіх рівнях влади.

По друге, основою ефективної протидії корупції є контроль з боку громадянського суспільства за всією системою державного адміністрування (неодмінною умовою для цього є створення атмосфери прозорості) і забезпечена можливість порушення в цих рамках кримінального переслідування правопорушників.

Третьою умовою ефективності такої протидії є жорстка підзвітність осіб, які наділені владними повноваженнями, перед реально незалежним органом, що здійснює моніторинг чистоти діяльності державних службовців, а також наділений повноваженнями по притягненню до відповідальності посадовців незалежно від їх місця в ієрархічній структурі влади, а також незалежність судової влади.

Підсумовуючи зазначимо, що за умов масштабної корупції акцент робиться саме на усуненні причин, а не на боротьбі з конкретними проявами. Так для правових систем деяких розвинутих країн узагалі не характерно використання в законодавстві терміну «боротьба» – законодавці закладають в нормативно-правовому акті принципи попередження правопорушень, які стосуються певної сфери діяльності

Чинники успішної протидії корупції вже давно відомі та апробовані міжнародною спільнотою. Це, насамперед, відкритість влади, прозорість та зрозумілість процедур прийняття державних рішень, дієві механізми контролю за діяльністю державних органів з боку громадянського суспільства, свобода слова, свобода та незалежність засобів масової інформації.

---

1. Eurobarometer Режим доступу :
https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S2176_88_2_470_ENG

2. Вишневська К.О., Створення антикорупційних інституцій в Україні: огляд європейських моделей. Протидія корупції: європейський досвід та українські реалії: тези міжнародної науково-практичної конференції (20–21 квітня 2012 р.). – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 176 с. С. 73-76.

3. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики / М. І. Хавронюк, О.В. Калітенко, Д.О. Калмиков та ін.; за заг. ред. М.І. Хавронюка. – К., 2019 – 359с.

4. European Principles for Public Administration, SIGMA Papers, No. 27, OECD Publishing, Paris. / SIGMA. – 1999. – Режим доступу: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/nispacee/unpan006804.pdf>

5. The Principles of Public Administration / SIGMA. – Publications. – Principles of Public Administration for EU candidate countries and potential candidates. – Режим доступу : <http://www.sigmaxweb.org/publications/Principles-Public-Administration-Nov2014.pdf>

6. The Principles of Public Administration (2017 edition) / SIGMA. – Publications. – Principles of Public Administration for EU candidate countries and potential candidates. – Режим доступу : http://www.sigmaxweb.org/publications/Principles-of-Public-Administration_Edition-2017_ENG.pdf; Принципи державного управління (видання 2017 р.) / SIGMA. – Publications. – Principles of Public Administration for EU candidate countries and potential candidates. – Режим доступу : <http://sigmaxweb.org/publications/Principles-of-Public-Administration-Overview-2017-Ukrainian.pdf>

7. Methodological Framework for the Principles of Public Administration (November 2017) / SIGMA. – Publications. – Principles of Public Administration. – Methodological Framework for the Principles of Public Administration. – Режим доступу : <http://www.sigmaweb.org/publications/Methodological-Framework-for-the-Principles-of-Public-Administration-November-2017.pdf> Режим доступу : <http://sigmaweb.org/publications/>

8. Baseline Measurement Report: The Principles of Public Administration. Ukraine. June 2018 / SIGMA. – Publications. – Monitoring Reports. – Режим доступу : <http://sigmaweb.org/publications/Baseline-Measurement-Report-2018-Ukraine.pdf>; Звіт про базові вимірювання: Принципи державного управління. Україна. Червень 2018 року / Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – Режим доступу : https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/17-presentation-2018/09.2018/11.09.2018Ukraine%20Baseline%20Measurement%20Report%202018_UA.pdf.

9. Україна проти корупції: Економічний фронт. Економічна оцінка антикорупційних заходів у 2014-2018 рр. — Дніпро: Середняк Т. К., 2018, — 85с.

10. Corruption Perceptions Index 2009. – Сайт Transparency International, http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/2009

Косілова Ольга Іванівна
кандидат політичних наук, доцент,
науковий співробітник КНУ
ім. Т. Шевченка

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ: ДОСВІД ФРН ТА УКРАЇНИ

У демократично сформованій державі об'єднання (асоціації) мають велике значення для формування політичної волі.

Політичні партії в Німеччині визначаються у Конституції як складова частина конституційного державного ладу. Ст. 21 основного Закону визначає особливий правовий статус політичних партій, що відрізняє їх від інших видів громадських об'єднань. Зокрема, вони беруть участь у виборах Бундесканцлера, місцевих голів, займаються міжнародною та внутрішньою політикою [1, с.23].

Хоча у ФРН лише громадяни (німці) мають право на свободу асоціацій (ст. 9 п. 1) [2], свобода асоціацій гарантується як основоположне (загальне) право людини. У законі «Про політичні партії» не має прямої вказівки щодо заборони іноземців бути засновниками чи членами політичної партії, хоча й зазначено, що політичною партією не є об'єднання, більшість членів якої є іноземцями (§2 п.3) [3]. Таким чином, іноземці у ФРН мають право бути членами політичних партій, хоча й не мають виборчого права. Громадяни ЄС, які постійно проживають на території Німеччини можуть брати участь у місцевих виборах. Тоді як в Україні, наприклад, право утворювати політичні партії та бути членом партії належить виключно її громадянам [4].

Відповідно до німецької правової доктрини, при встановленні обмежень прав і свобод людини і громадянина важливо встановлювати «Schranken» («обмеження»), та «обмеження-обмежень» («Schranken-Schranken»), тобто межі, яких слід дотримуватися при втручанні в основні права [5, с.17-18]. При цьому, сам термін «втручання» («Eingriff»), що широко використовується у німецькій правовій доктрині, відповідає терміну «обмеження» у вітчизняній юриспруденції.

Втручанням у право на громадські об'єднання загалом, закріпленому у ст. 9 п.1 Основного закону є всі норми, що перешкоджають здійсненню свободи асоціацій. Найважчою формою втручання є заборона. Зокрема, у ст.9 п.2 Конституції ФРН зазначено, що: «Асоціації, цілі чи діяльність яких суперечать кримінальним законам або спрямовані проти конституційного порядку або проти ідеї міжнародного порозуміння, заборонені». Положення закріплені у ст. 9 п. 2 Основного закону мають слугувати бар'єром на шляху до свободи асоціацій для правової визначеності. Таким чином, при втручанні у право на свободу асоціацій, має бути встановлено, що заборона здійснюється лише на законних засадах і таким чином задовольняє юридичну визначеність [5, 378]. Щодо втручання у право на об'єднання безпосередньо у політичні партії, слід зазначити, що втручання (обмеження) у діяльність об'єднань громадян та політичних партій (до найвищого рівня обмеження – заборони) здійснюється відповідно до положень основного закону (ст.9 п.2), закону «Про політичні партії» (Gesetz über die politischen Parteien)[4].

Діяльність політичних партій у ФРН перебуває під особливим інституційним та нормативним захистом. Оскільки партії мають важливе значення для функціонування демократії, то завдяки цьому, Основний Закон надає їм підвищену гарантію захисту та існування (привілей партії). Цей привілей виражається насамперед у тому, що, на відміну від інших політичних об'єднань, політичні партії можуть бути визнані неконституційними лише Федеральним Конституційним Судом за заявою щодо розгляду справи від Бундестагу, Федерального уряду або Федеральної ради. Звідси випливає, що до прийняття рішення Федерального конституційного суду ніхто не може юридично стверджувати, що партія є неконституційною.

Згідно з формулюванням статті 21 Конституції ФРН, заборона партії може бути розглянута лише в тому випадку, якщо партія, виходячи зі своїх цілей або поведінки своїх прихильників, допускає (має на меті) зміну (ліквідацію) вільного демократичного конституційного ладу ФРН[2]. Згідно із Законом «Про політичні партії», партія втрачає статус партії, якщо вона не голосує на федеральних або державних виборах протягом шести років [3]. У § 33 п.1 вказаного закону закріплено положення щодо заборони організацій-замінників [3]. Якщо Федеральний Конституційний Суд приймає рішення щодо визнання партії антиконституційною, партія позбавляється державного фінансування [3].

Поки в історії ФРН було дві заборони політичних партій: 1952 р. Забо-

рона KPD (Комуністична партія Німеччини); 1956 р. Заборона СПР (Соціалістична партія рейху) SRP, яка була спадкоємицею Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (NSDAP).

У сучасній Німеччині тривають дискусії, чи слід заборонити ультра-праву радикальну екстремістську партію Національно-демократичну партію (NPD). Починаючи з 2001 року за зверненням від Федерального Конституційного Суду від Федерального уряду, Бундестагу та Бундесрату Федеральний Конституційний Суд неодноразово розглядав звернення щодо заборони партії, однак по сьогоднішній день рішення щодо заборони не було прийнято.

В Україні обмеження діяльності політичних партій регламентовані у нормах Основного Закону (ст. 37) [7] та Закону України «Про політичні партії в Україні»[4], де у ст.5 визначено підстави заборони утворення та діяльності політичних партій. Такими підставами є наступні: якщо програмні цілі або дії політичної партії спрямовані на: ліквідацію незалежності України; зміну конституційного ладу насильницьким шляхом; порушення суверенітету і територіальної цілісності України; підрив безпеки держави; незаконне захоплення державної влади; пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової чи релігійної ворожнечі; посягання на права і свободи людини; посягання на здоров'я населення; пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їх символи.

В Україні припинення діяльності політичної партії може бути здійснена: шляхом заборони політичної партії за адміністративним позовом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації об'єднань громадян в судовому порядку (ст. 21); або шляхом анулювання реєстрації (ст.24), у випадку виявлення протягом трьох років з дня реєстрації політичної партії недостовірних відомостей у поданих на реєстрацію документах, невисування політичною партією своїх кандидатів по виборах Президента України та виборах народних депутатів України протягом десяти років орган, який зареєстрував політичну партію, має звернутися до суду з поданням про анулювання реєстраційного свідоцтва. Інші підстави для анулювання реєстраційного свідоцтва не допускаються [4].

За даними Міністерства юстиції за роки незалежності України, тобто з 1991 року, на підставі рішень суду припинило діяльність 28 політичних партій, серед яких, зокрема, були заборонені «Русское единство», «Русский блок», Комуністична партія України, Комуністична партія робітників і селян.

Отже, політичні партії є важливим елементом взаємодії громадянського суспільства та держави, беруть участь у виборчому процесі, здійснюють визначальний вплив на формування державної політики.

Порівнюючи нормативно-правове регулювання діяльності політичних партій у ФРН та в Україні слід зазначити, що обмеження діяльності політичних партій в обох країнах дозволено на підставі Конституцій та законів. При встановленні обмежень діяльності політичних партій важливим є дотримання

принципу пропорційності.

Водночас, щодо процедури заборони партії, слід зазначити що політичні партії в ФРН можуть бути заборонені виключно за рішенням Федерального Конституційного Суду, що передбачає позбавлення громадське об'єднання статусу політичної партії та виключення з державного фінансування. Політична партія у ФРН втрачає свій правовий статус, якщо не бере участі у загально-державних чи місцевих виборах протягом 6 років.

В Україні політичні партії можуть бути заборонені на підставі судового рішення за адміністративним позовом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян або шляхом скасування реєстрації. Скасування реєстрації політичної партії здійснюється за умови, що політична партія протягом 10 років не бере участі у виборах (загально-державних чи місцевих).

Таким чином, політичні партії у ФРН є більш захищеними, завдяки нормативним та інституційним гарантіям, про що свідчить низький рівень заборон діяльності партій у порівнянні з Україною.

---

1. Hallermann A., Kaim Parteien im internationalen Vergleich. Landeszentrale für politische Bildung Thüringen, 2003. 102 s. URL: www.thueringen.de/de/lzt

2. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> (дата звернення 10.06.2020)

3. Gesetz über die politischen Parteien. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/partg/>(дата звернення 10.06.2020)

4. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 23, ст.118

5. Eppig F. Grundrechte. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2010. 471 s.

6. Beck'scher Online-Kommentar GG URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata/komm/BECKOK_29_BandVerfR/GG/cont/BECKOK.GG%2Ehtm(дата звернення 10.06.2020)

7. Конституція України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

8. <https://racurs.ua/ua/n105026-stalo-vidomo-skilky-partiy-zaboronyly-v-ukrayini-zaroky-nezaleznosti.html>

Кравець Анастасія Юріївна,
доктор політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

БІОДИПЛОМАТІЯ ЯК ПЕРСПЕКТИВНА СТРАТЕГІЯ ЗАПОБІГАННЯ ЕТНОЦЕНТРИЗМУ І МІЖНАЦІОНАЛЬНИМ КОНФЛІКТАМ У ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ

Біополітика вводить в обіг політичної науки новий термін – біодипломатія. Її автором по праву вважається грецька професор-біополітик А. Влавіанос-Арванітіс. Однак, якщо аналізувати біодипломатію як перспективну стратегію запобігання етнонаціональним конфліктам, варто, на наш погляд, проаналізувати біополітичний підхід до цієї проблематики. Отже, за словами А. Олескіна: «Проблематика міжнаціональних, міжрасових і міжетнічних відносин привертає увагу багатьох біополітиків, що втілюється у проведенні міжнародних конференцій та виході багаточисельних збірників статей із зазначеної проблематики» [4, с.154]. І це не дивно, адже друга половина ХХ ст. ознаменувалась низкою етнонаціональних конфліктів: Чечня, Абхазія, Югославія тощо. Десятиліттями не припиняється конфлікт між Ізраїлем і Палестиною. ХХІ століття принесло конфлікт у Сирії. Отже, проблематика міжнаціональних і міжетнічних конфліктів продовжує бути провідною у наукових дослідженнях.

Біополітика репрезентує власне бачення причин таких конфліктів. Одним з основних понять, у даному контексті, є етноцентризм [3, с. 44-45]. «Етноцентризм (від грец. *ethnos* – народність і *kentron* – центр, середина) – вибіркове ставлення до представників свого етносу (нації, народності, племені). Дослідники пов'язують етноцентризм з територіальною поведінкою, при чому як людською, так і тваринною. В основі такої поведінки лежить еволюційно-біологічний механізм розпізнавання «своїх» та «чужинців».

Нові наукові знання у сфері біополітики підсилюють необхідність розробки превентивної політики для запобігання індивідуальним і міжгруповим конфліктам. Дослідження виявили, що й серед, здавалося б, неупереджених людей, існує расова упередженість і стереотипи. Дослідження мозку послідовно демонструють активацію мигдалин по відношенню до «чужинців», що виливається у страх або тривогу. Питання полягає в тому, що викликає в мигдалинах виникнення та фіксацію етнонаціональних відмінностей у ранньому віці. «Ці дані мають важливе значення не тільки для внутрішньої расової гармонії, а й для вивчення міжнародних конфліктів і тероризму» [6, с. 220].

Як зазначає А. Олескін: «Поділ інших особин свого виду на «своїх» і «чужих» – практично універсальна характеристика живих істот. Вона влас-

тива і представникам виду *Homo sapiens*, як на стадії первісних мисливців-збирачів, так і в сучасному «цивілізованому» суспільстві» [4, с. 155]. Окрім механізмів, існують маркери розпізнавання «своїх» і «чужих»: «У людському суспільстві нерідко відбувається ситуація, коли розпізнавання, наприклад, етнічної приналежності людини виробляється підсвідомо, і навіть відповідний стиль поведінки виникає раніше, ніж індивід усвідомлює, що перед ним співвітчизник або чужинець» [4].

Показовим з точки зору підсвідомого розпізнавання своїх і чужинців є експеримент Р. Мастерса, який демонстрував групі американців відеозаписи промов американських, французьких і німецьких політичних діячів з вимкненим звуком (щоб слухачі не могли визначити національність). Більш позитивно американці поставилися тільки до своїх співвітчизників, оскільки вони були більш інтелігентними, компетентними і сильними, ніж їхні французькі та німецькі колеги» [7].

Досліджуючи проблематику формування етнічних стереотипів, біополітики підходять до проблеми «індоктринування», яке розуміється як: «Свідоме, цілеспрямоване навчання політичних ідей, цінностей, символіки, норм поведінки груп людей» [4, с. 157].

Дипломати часто намагаються примирити протидіючі сторони за допомогою сприяння торгівлі, культурним і професійним обмінам тощо. Вони намагаються притупити давню ворожість завдяки компромісам, які дозволяють кожній стороні зберегти обличчя і залучити третіх осіб в якості гарантів [6, с. 220]. При цьому іноді навіть лідери протидіючих сторін можуть бути обмежені в своїй здатності переконати своїх послідовників прийняти світ раціонально, без емоційного фону, що закріплений глибоко всередині мозку. Вивчення психофізіологічних механізмів мозку може допомогти пояснити природу довготривалих конфліктів на Близькому Сході, в Північній Ірландії, Сомалі, Камбоджі та на Балканах [6, с. 220].

Як зазначає С. Костючков: «Сучасний світ характеризується надзвичайно гострими проявами соціальних і політичних конфліктів, зокрема, етнічних. Саме біополітика, як наукова галузь, здатна виявити й проаналізувати причини, що зумовлюють розвиток етнополітичних конфліктів» [2, с.8].

Таким чином ми спробували розібратись з біополітичними причинами етноцентризму і його механізмами, тепер варто перейти до розгляду проблематики запобігання виникненню та розповсюдженню етноцентризму у сучасному світі. Так, провідні біополітики вважають, що однією з найефективніших технологій є представлення «чужака» як «свого». Таким чином руйнується база «для формування етнічних забобонів і самого етноцентризму», наприклад, за рахунок культивування дитячих і юнацьких міжнаціональних контактів [4].

А. Влавіанос-Арванітіс організовує інтернаціональні біо-олімпіади, наукові конференції, що мають на меті довести необхідність виховання людей

планети у дусі поваги до різноманіття національностей [9].

С. Петерсен також наполягає на необхідності виховання дітей у дусі соціальної рівності та активної участі кожного в політичному житті суспільства [8, с. 354].

М. Бутовська говорить про важливість виховання як механізму формування культури примирення: «Особлива культура примирення виникає в межах дитячої субкультури та передається в процесі спілкування від старших дітей до молодших» [1].

І. Тукаленко говорить про: «Вироблення політики визнання як права на гідне ставлення до всіх людських спільнот вмотивоване запереченням біологічних підстав вищості одних груп над іншими» [5, с. 267].

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що проблематика міжнаціональних, міжрасових і міжетнічних відносин привертає увагу багатьох біополітиків. Етно-національні конфлікти мають біологічний фундамент. Таким чином, етноцентризм пов'язується з територіальною поведінкою людини. Основним поняттям, у даному випадку, виступає етноцентризм – прийняття членів свого етносу і несприйняття представників інших етносів або національностей. Підкреслюється, що етноцентризм, як правило, культивується з дитинства. При цьому важливим механізмом його формування є «індоктринування» – свідоме, цілеспрямоване навчання поведінкових норм і цінностей. Таким чином, в основі міжетнічних конфліктів лежить біологічно обумовлена схильність до агресії, побудована на еволюційному механізмі розпізнавання «своїх» та «чужинців» та закріплена завдяки індоктринуванню.

Ми, як і провідні біополітики, наполягаємо на необхідності подолання етноцентризму і запобігання міжетнічним конфліктам завдяки навчанню і вихованню етнічної толерантності.

Найефективнішою стратегією, у даному випадку, на наш погляд, є біодипломатія як нова модель міжнародної політики у центрі якої знаходиться ідея захисту біологічного та культурного різноманіття шляхом переформатування нинішніх дипломатичних відносин згідно з принципами єдності та взаємозалежності задля подолання екологічної кризи, досягнення глобального миру і збереження планетарного біорозмаїття.

---

1. Бутовская М. Агрессия и примирение как проявление социальности у приматов и человека [Електронний ресурс] / М. Бутовская. – Режим доступа: <http://www.follow.ru/article/341>

2. Костючков С. Місце і роль сучасної людини у планетарному бутті: біополітична інтерпретація [Електронний ресурс] / С. Костючков, 2016 – Режим доступа: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/3176/1/23.pdf>

3. Кравець А. Еволюційні перспективи біополітичної аналітики // Політичне життя. – 2018. – №2. – С.44-49.

4. Олескин А. Социокультурная роль современной биологии и ее отражение в биополитике: историко-научный анализ: дис. доктора биол. наук [Текст] / А. Олескин. – М., 2002. – 283 с.

5. Тукаленко І. Вплив біополітичних трансформацій на еволюцію прав людини / І.

Тукаленко // Збірник наукових праць «Гілея». 2015. – Вип. 100. – С. 265-268.

6. Blank R. Biology and politics: an introduction [Text] / R. Blank // Politics and the life science: the state of discipline / ed. by R. Blank, S. Hines, J. Funks. – UK: Emerald Group Publishing Limited, 2014. – 281 p. – P. 1-18.

7. Masters R. Biology and politics: linking nature and nurture [Text] / R. Masters // Annual Review Political Science. – 2001. – Vol. 4. – P. 345–369.

8. Petersen M., Aaroe L. Politics in the mind's eye: Imagination as a link between social and political cognition / M. Petersen, L. Aaroe // American Political Science Review. – 2013. – № 107(2). – P. 275-293.

9. Vlavianos Arvanitis A. Biopolicy – Building a green society [Electronic resource] / A. Vlavianos Arvanitis // Cadmus, 2011. – Access mode: <http://www.cadmusjournal.org/node/73>

Малявін Є. В.,
старший викладач
кафедри соціології та політології
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інституту»
м. Харків, Україна

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Пандемія COVID-19 спровокувала виникнення цілої низки соціальних проблем, починаючи від зміни просторово-часових орієнтирів до повного переформатування способу та стратегій життя. Вона актуалізувала питання спроможності медицини протистояти пандемія, які все частіше загрожують людству.

Реформа охорони здоров'я, найбільш суперечлива з усіх, коли-небудь проведених в Україні, стартувала ще 19 жовтня 2017 р прийняттям закону «Про державні фінансові гарантії надання медичних послуг і ліків». Ініціатором її виступила виконуюча обов'язки міністра охорони здоров'я В. Супрун, яка умовно розділила медичні послуги на первинну ланку, куди увійшли амбулаторії та поліклініки, і вторинну ланку – лікарні та клініки, які надають стаціонарну допомогу і спеціалізовані установи. На сьогоднішній день умовно вважається, що перший та пройшов успішно і первинну ланку реформовано. Реалізація реформи у вторинному ланці буде здійснена в цьому 2020 р

Ключовим гаслом МОЗ стала теза: «гроші йдуть за пацієнтом», в залежності від вікової категорії лікаря встановлювали оплату за надання медичної допомоги. Для молодих людей такса становила 370 грн., а для пенсіонерів – 700 грн., Таким чином, чим більше вікових українців брався обслуговувати доктор, тим вище зарплату він міг отримувати за надані їм послуги. Кожен громадянин повинен був вибрати собі сімейного лікаря і укласти з ним дого-

вір (угода на отримання переліку оплачуваних державою послуг), при цьому надавши про себе повні паспортні дані, ідентифікаційний код, медичну карту і карту щеплень. Подібна інформація вводилася в електронну базу міністерства охорони здоров'я, яка по сьогоднішній день не захищена і в принципі, при бажанні будь-хто може дізнатися всю медичну біографію тих, хто подібні договори уклав. Їх на подив У. Супрун виявилось небагато – в перший рік реформи це було 2000, а на 1 березня 2020 уклали договору вже 29 млн. з 37 млн. Населення України [1].

Для регулювання відносин між пацієнтами і лікарями була створена Національна служба здоров'я України. При цьому держава гарантувала пацієнтові «соціальний стандарт» – перелік надаваних за рахунок бюджетних грошей послуг, на сьогоднішній день він зводиться до безкоштовного прийому сімейного лікаря, який повинен виписати пацієнту направлення до профільного лікаря, ну або лікарняний при ГРЗ/ГРВІ. При цьому потрапити до спеціалізованого лікаря без направлення сімейного стало фізично не можливо. Якщо хворий з гострим болем приходять до вузького спеціаліста, його відправляють з початку до сімейного лікаря, і тільки потім, після отримання направлення, надають допомогу. У грудні 2019 року в Києві пацієнт помер на порозі кабінету гастроентеролога, перед ці провівши дві години на загальній черзі до свого терапевта, і отримавши бажане напрямок. Подібні випадки не поодинокі.

У той же час в селах і селищах міського типу стали закривати амбулаторії та медпункти, оскільки їхнє існування опинилося нерентабельним, держава просто не може здійснювати їх фінансування. У контексті реформи децентралізації в країні були виділені госпітальні округи з центральними лікарнями, які, як правило, розташовуються в обласних або районних центрах, в деяких випадках вони змушені обслуговувати територію радіусом 80 км., Оскільки згідно із законом швидка допомога повинна протягом години доставити ургентного хворого в мед центр [5]. При цьому в результаті реформування залишилося тільки підрозділ швидкої допомоги, а невідкладна була розпущена. За хворим з високим тиском, болем в серці і, до недавнього часу, з температурою ніхто не приїжджав, їм надавали телефонні консультації диспетчери служби «103». Після спалаху пандемії коронавіруса до пацієнтів з високою температурою швидкі знову стали виїжджати. Істотно скоротився і штатний склад бригад швидкої медичної допомоги. Спочатку, планувалося, що він буде складатися з фельдшера і водія-санітара. Але після масових збурень громадян комплектація бригад передбачає наявність лікаря, санітара і водія.

Реформування вторинної ланки медичної допомоги, розраховане на зміну процедури надання вузькопрофільних медичних послуг, які тепер здійснюються за рахунок держави тільки в крайніх випадках, за рішенням все того ж сімейного лікаря. Надання психіатричної допомоги до таких не було віднесено, а тому з січня 2020 року в країні проходить планове закриття психі-

атричних лікарень, пацієнти яких тепер повинні обслуговуватися в обраного ними сімейного лікаря і тільки за її рішенням можуть бути відправлені в обласні центри психіатричної допомоги, лікувальні місця в яких обмежені можливостями місцевих бюджетів. Ще важче складається ситуація з хворими на туберкульоз, які переводяться на амбулаторне лікування, а стаціонари закриваються. Без направлення можна піти в стоматологію, гінекологію, наркологію, педіатрію і психіатрію.

Таким чином, сімейного лікаря держава ставить понад завдання, не просто лікувати хворих на ГРЗ/ГРВІ пацієнтів, а й надавати психіатричну діагностику і пульмонологічне консультування, в рамках 15 хвилин, відведених державою на одного пацієнта [4]. В одній черзі до лікаря можуть виявитися хворий на грип, туберкульоз, особа має психічні відхилення і здоровий, спрямований на стандартний медогляд. Необхідно відзначити, що спеціалізація «сімейний лікар» є особливо не Пристібний в українській медицині, оскільки її вибирають, як правило, найслабші студенти мають низьку кваліфікацію. Але на цьому реформа ще не закінчується.

Передбачається, що буде і третій етап перетворення української системи охорони здоров'я – перехід на отримання лікарями від держави ліцензії для здійснення професійної діяльності. При цьому планується створення Ліцензійної ради [3], який не тільки буде екзаменувати лікарів і видавати їм дозвіл на роботу, а й приймати скарги від пацієнтів, розслідувати їх, визначаючи ступінь відповідальності медика. Останнім часом політики все частіше стали говорити про введення страхової медицини, оскільки на сьогоднішній день вже ясно, що безкоштовно держава лікувати українців не зможе. Однак, за якою схемою буде здійснюватися страхування поки не вирішено. Замість цього озвучений офіційний преїскурант надання профільних медичних послуг, які не по кишені держбюджету і вже тим більше середньостатистичним українцям. Хірургія ішемічної хвороби серця коштує від 58 тис. грн., лікування інфаркту 102 тис. грн., цирозу печінки 111 тис. грн., видалення кісти 35-38 тис. грн., а фурункула або абсцесу – 7 тис. грн. [1].

Таким чином, для більшості громадян України медичні послуги стали просто недоступними, а звернення до сімейного лікаря не гарантує отримання адекватного лікування, що безумовно в найближчій перспективі підвищить рівень смертності та скоротить термін життя через запущеність хронічних хвороб.

---

1. Медична реформа: хто і за що платитиме. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-health/2210622-medicna-reforma-hto-i-za-soplatitime.html> (16.05.2020)

2. Пакет медичних послуг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nszu.gov.ua/storage/editor/files/paketi-medichnikh-poslug-07022020_1581101088.pdf (14.05.2020)

3. Реформа системи охорони здоров'я. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-sistemi-ohoroni>

zdorovya (17.04.2020)

4. Україна: огляд реформи реформування системи охорони здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0018/425340/WHO-WB-Joint-Report_UKR_Full-report_Web.pdf?ua=1 (09.04.2020)

5. Що потрібно знати про медичну реформу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tarashcha-rda.gov.ua/site/article?slug=so-potribno-znati-pro-medicnu-reformu> (10.05.2020)

Несправа М. В.,
доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри міжнародних
відносин та туризму
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Сучасний етап існування людства позначає собою добу насиченого невизначеністю переходу, який науковці справедливо називають глобальною транзицією, — епохальною за значущістю та епічною за масштабами. Проблеми глобалізації у цьому контексті постають як безперечно актуальні та загальнозначущі, як найбільш значущий вектор розвитку цивілізації.

Глобалізацію можна уявити як певну парадигму соціального аналізу, коли йдеться про глобальний масштаб бачення проблем, найбільш універсальний засіб інтерпретації соціальної дійсності. Якщо раніше такий спосіб мислення вважався метафористикою чи абстрагуванням, то сьогодні глобальне мислення охоплює людство як реальну, а не цілком удавану цілісність і вимогливо ставить на порядок денний питання з переосмислення глибинних сенсів, ціннісних засад соціального існування. Однією з ознак сучасного світу, на жаль, стає питання щодо екологічної безпеки, що набуває глобального характеру.

Термін "екологія" до середини ХХ століття використовувався лише вузьким колом біологів. Значних змін інтерпретація терміну зазнала у 60-70-і роки ХХ століття, коли антропогенні зміни навколишнього середовища набули такого масштабу, що сама людина стала їх жертвою. Прямий зв'язок людини та екології обґрунтували В.І. Вернадський і А.Л. Чижевський, в 70-і роки ініціювали доповіді "Римського клубу", де розглядали проблеми екологічних основ існування людини. Організація Об'єднаних Націй (ООН) провела в 1972 р. в Стокгольмі першу міжнародну нараду з навколишнього середовища, де були обговорені різні аспекти екологічних проблем. Вперше було чітко поставлено питання про екологію людини. Так було введено нове розуміння "екології" взагалі і "екології людини" зокрема. Основні аспекти

соціально-природного та духовно-психічного розуміння "екології людини" були закріплені в червні 1992р. в Ріо-де-Жанейро в рішеннях "Конференції ООН по навколишньому середовищу і розвитку". На конференції дійшли висновку, що екологічна криза багато в чому була спровокована самою людиною. Вона одночасно і суб'єкт, і об'єкт екологічного процесу, і повинна взяти на себе відповідальність за раціональне використання природи.

На Конференції ООН був прийнятий термін "сталий розвиток" (Sustainable Development). Його сенс: "безперервне і тривале (без соціальних потрясінь і природних катастроф) існування людства на планеті". По-новому висвітилася і екологія людини.

У центрі сталого розвитку повинна стояти людина, що має право на здорове і плідне життя на шляху гармонії з природою. У своїй основі дана концепція містить складові: ідею рівності теперішніх та майбутніх поколінь; забезпечення реалізації політичних, соціально-економічних та екологічних прав наступних поколінь; максимальне збереження і відновлення природних ресурсів та пошук альтернативних джерел енергії.

Реалізація концепції сталого розвитку становить реальний інтерес для світової наукової спільноти загалом і вітчизняної зокрема, оскільки побудова оптимальної моделі суспільного розвитку сьогодні є обов'язковою і необхідною умовою життєзабезпечення людства. Над цією проблематикою працюють не лише окремі науковці, а й власне міжнародні організації, а саме: Організація Об'єднаних Націй та Римський клуб. Значні досягнення у розробці зазначеної концепції належать як зарубіжним дослідникам Д. Медоузу, А. Бартледу, так і вітчизняним В. Вернадському, М. Згуровському. Всі вони, у власних доробках, розглядають усі аспекти побудови даної моделі, а також прогнозують можливі результати запровадження того чи іншого курсу. Також дослідження цих науковців дали поштовх до розробки і запровадження законодавчих актів. Проте, загальним для усіх цих думок і концепцій є запровадження курсу на забезпечення таких самих умов наступним поколінням, які житимуть на планеті.

На нашу думку, стратегію сталого розвитку можна охарактеризувати як оптимальну, оскільки вона унеможливає виникнення конфліктних ситуацій на ґрунті політичних та світоглядних і будь-яких ідеологічних позицій. Дана концепція не проголошує правильність будь-яких політичних концепцій, і таким чином не може викликати, і спричинити наявність конфліктів на ґрунті політичних розбіжностей. Концепція сталого розвитку може бути реалізована у будь-якій країні світу незважаючи на політичну чи релігійну спрямованість, тому саме завдяки цьому ми можемо вважати її оптимальною для світової спільноти. Але ігнорування і відсутність культурно-ціннісного аспекту даної концепції призводить не лише до її недосконалості, а й до проблем із її запровадженням та реалізацією. Відсутність культурного аспекту призводить до унеможливлення створення загальної картини світового розвитку у руслі даної ідеології. Відсутність ціннісного аспекту призводить до значних труд-

нощів із усвідомлення принципів концепції сталого розвитку. Оскільки неможливо здійснювати моделювання суспільного розвитку без культурного та ціннісного аспектів. Відсутність яких унеможливило б формування нової людської свідомості, яка покликана змінити ставлення людини до власних потреб і комфортних умов існування. Таким чином відсутність обізнаності, прагнення до створення нового типу мислення і переосмислення людством власної діяльності, не дозволяє сьогодні реалізувати дану концепцію. Можливо саме цим і пояснюється відносна декларативність даної концепції у світі. Та відсутність обізнаності населення із даним впровадженням, яке сьогодні покликане стати світовою ідеологією єдиною для країн і націй.

1. Вернадский В. Неизбежность роста научного знания. Лекция на кооперативных курсах в Симферополе 18(31) октября 1920 г. / Вернадский В.И. публицистические статьи. – М.: Наука, 1995. С. 286-289.
2. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.3 / [Редкол.: С.В. Мочерний та ін.]. – К.: Академія, 2002. – 952 с.
3. Філософський енциклопедичний словник / [Редкол.: В.І. Шинкарук та ін.]. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
4. Вернадский В.И. Научная мысль как планетное явление / В. И. Вернадский Философские мысли натуралиста - М.: Наука, 1988. - 520 с.
5. Згуровський М.З., Маторина Т.А., Прилуцький Д.О., Аброськін Д.А. Глобальне моделювання процесів сталого розвитку в контексті якості та безпеки життя людей // Системні дослідження та інформаційні технології 2008, No 1 С.7-32
6. Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. Сталий розвиток [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wdc.org.ua/uk/sustainable-development>

Процик Любов Сергіївна,
науковий співробітник
науково-організаційного відділу
Державного науково-дослідного
інституту МВС України,
кандидат психологічних наук

ВНУТРІШНЯ МІГРАЦІЯ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ НА ДІТЕЙ

Збройний конфлікт на сході України змусив багато родин жити в умовах окупації та війни, а декого – змінити своє місце проживання й тимчасово переміститися в інші регіони. Відповідно внутрішня міграція може зламати не тільки попередні усталені умови розвитку особистості, але й дезорієнтувати процес соціалізації дитини. Адже саме в дитинстві формуються ціннісні орієнтації та загальні особливості відповідної культури.

Проблеми теоретичного та практичного осмислення міграційних проце-

сів, визначення їхніх основних складових висвітлено у роботах Е. Лібанова, О. Макарова, О. Малиновської, В. Надраги, О. Піскуна, Ю. Римаренка, С. Чеховича, М. Шульги та інших. Дослідженням особливостей вікової та дитячої психології займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені-психологи: Л. Божович, М. Боришевський, Л. Виготський, Д. Ельконін, Е. Еріксон, Г. Костюк, В. Моляко, Ж. Піаже, М. Савчин, С. Холл, А. Фройд, З. Фройд та ін.

За даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) Міністерства соціальної політики України станом на квітень 2020 року зареєстровано 197672 дітей ВПО. Законодавчо їх права захищені в Законі України «Про охорону дитинства», до якого було внесено відповідні зміни [1]. Відповідно після внутрішньої міграції у дітей можуть виникати певні труднощі у процесі соціалізації та адаптації. *До факторів, що їх ускладнюють можна віднести:* тривалий час знаходження дитини під впливом несприятливого, ворожого середовища; опосередкована, а часом навіть і безпосередня участь у театрі військових дій; втрата друзів, домівки, близьких. Всі ці події накладають свій відбиток на вразливу дитячу психіку, а не до кінця прожиті травмуючі ситуації і далі можуть впливати на поведінку дітей, перешкоджаючи їх соціалізації до нових соціальних умов.

У дошкільному та молодшому шкільному віці пережита важка життєва ситуація проявляється в більшості випадків символічно в ігровій діяльності, регресивній поведінці (смоктання пальців, нетримання сечі, капризність), низькою страхів, що ніяк не пов'язані з травматичними подіями в житті дитини. У малюнках цих дітей переважають полярні кольори (чорний та білий). У той час, коли в *підлітковому віці* пережита ситуація знаходить свій вихід у психосоматичних й рухових маніфестаціях: дискоординація рухів, спазми, нервові тики, енурез, логоневроз, болі серця, нудота, запаморочення, раптова втрата свідомості, випадіння волосся тощо. До цього всього додається агресія та нав'язливі спогади тих чи інших подробиць травматичної події [2; 3].

Розрізняють два види травми у дітей-переселенців:

– травми, отримані внаслідок вимушеного переїзду, неспроможності змиритися із зміною звичного життя, невираженої агресії, почуття «розтоптаності гідності»;

– травми дітей, які були свідками бойових дій, актів насилля [4].

Для більшої частини дітей ВПО проблеми адаптації переважно полягають у адаптації до нових навчальних колективів. А їх вирішення має полягати у створенні сприятливого соціально-психологічного клімату у закладах освіти. Бувають випадки, що у деяких дітей ВПО не спостерігається депресія, і вони успішно адаптуються до нових умов з перших днів перебування у новому середовищі, однак, більшість з них відчуває тривогу, засновану на різних емоціях (здивування, відраза, обурення), що виникають у результаті усвідомлення культурних відмінностей. Вони можуть усвідомлювати власну неповноцінність внаслідок нездатності впоратися з новою ситуацією. Дехто скаржиться на почуття відторгнутості, а інші на почуття несприйняття куль-

тури нового соціального середовища [5].

Збройні конфлікти, як правило, мають виражений негативний вплив на психіку дітей, які різним шляхом постраждалих від них. Посттравматичні стресові розлади (ПТСР) та розлади адаптації (РА) є найбільш частими і несприятливими формами психічних порушень в дітей, що пережили життєво небезпечні ситуації. Вираженість клінічних проявів РА залежить від віку дитини, рівня залученості до стресової події та від характеру реагування на катастрофу найближчих родичів (перш за все, батьків). Відокремлюють три типи перебігу РА в дітей і підлітків: регредієнтний, стабільний і прогредієнтний. Слід зазначити, що у більшості дітей, які пережили екстремальну подію, відмічається регредієнтний тип перебігу РА, який є найбільш прогностично сприятливим. У більшості випадків вони мають окремі прояви: прагнення до ізоляції, обмеження контактів, підвищена стомлюваність і знижена активність, пригнічений настрій, напади безпричинної дратівливості, зниження яскравості емоційних реакцій, нав'язливі спогади, втрата життєвих інтересів, поведінка уникання, безконтрольна агресія. Крім того, помітною в таких дітей може бути переважна кількість тих симптомів розладів адаптації, що відображають порушення в соматовегетативній сфері: зниження апетиту, прискорене серцебиття; симптоми м'язової напруги; неприємні відчуття у верхній частині живота [6].

Ознаки ПТСР дітей різного віку в наслідок психотравмуючих подій:

– у дітей 5-12 років картина посттравматичного розладу характеризується такими ознаками: діти плутають порядок подій в розвитку психотравмуючої ситуації; в іграх, малюнках, розповідях на відсторонену тему повторюється сюжет психотравми; втягують частину психотравмуючого досвіду в повсякденне життя; дратівливість, тенденції до регресивної поведінки;

– у віці 12-18 років картина розладу являє собою суміш дитячої та дорослої симптоматики: імпульсивність, порушення поведінки, агресивність; розвивається страх власної смерті, тривога, почуття самотності, знижена самооцінка, порушується сон, розвивається уникнення соціуму і замкнутість, весь світ сприймається вороже [7].

Таким чином, у дитини, що пережила психотравмуючу ситуацію можна виділити два типи поведінки:

– *інтерналізована поведінка*: закритість і уникнення контактів з іншими; ознаки зниженого настрою; недостатність спонтанності та ігрової поведінки; слухняність і легка піддатливість; надмірна пильність та лякливість; часті головні болі або болі в животі; порушення харчового циклу; схильність до адиктивної поведінки; можливі загрози самогубством; схильність до дисоціативних розладів; нанесення собі пошкоджень;

– *екстерналізована поведінка*: спрямованість емоцій та почуттів назовні; агресія та ворожі, деструктивні реакції; зухвалість; знущання над тваринами (аж до їх убивства); сексуально забарвлена або сексуально спрямована поведінка.

Отже, у дітей внутрішньо переміщених осіб найчастіше проявляється

стрес через обурення при усвідомленні культурних відмінностей, їх нездатності впоратись з новою ситуацією, замкненість або екстернальність та вузький спектр емоцій тощо. Якщо не працювати над психологічними травмами, отриманими у дитячому віці, у подальшому вони будуть тільки поглиблюватись.

1. Закон України «Про охорону дитинства». Відомості Верховної Ради України (ВВР), № 30, ст. 142. Доступно за URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

2. Гаспарян Х. В. Возрастно-психологические особенности переживания трудных жизненных событий (на примере армянских детей и подростков, переживших землетрясение и военные действия) : автореф. дис. канд. психол. наук. Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова М. 2004. 20 с.

3. Гін А. Наші незахищені діти. ЮНІСЕФ-Україна – про вплив війни і реальні проблеми (2018). Доступно за URL: <https://rubryka.com/article/nashi-nezahyshheni-dity-yunisef-ukrayina-pro-vplyv-vijny-i-realni-problemy/>.

4. Яремчук Н. Л. Соціальна адаптація дітей-переселенців в умовах дошкільного навчального закладу. Методичний посібник. Вінниця: КУ «ММК». 2017. 77 с. Доступно за URL: <https://dorobok.edu.vn.ua/file/get/2069>

5. Опольська Н. М. Права дітей, які постраждали внаслідок збройного конфлікту в Україні. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. Вип. 27. 2015. С. 278-283. Доступно за URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2015_27_42.

6. Щербак Т. М. Особливості адаптації дітей переселенців до нових умов. Доступно за URL: <http://9.school-info.te.ua/blog/46-socialno-psihologichna-sluzhba/136-osoblivosti-adaptaciji-ditej-pereselenciv-do-novih-umov>

7. Діагностика, терапія та профілактика медико-психологічних наслідків бойових дій в сучасних умовах: методичні рекомендації / уклад. : Волошин П. В., Марута Н. О., Шестопалова Л. Ф. та ін. Харків, 2014, 80 с.

Таран В.О.

д. філос.н., проф.,
професор кафедри соціальної роботи та психології
НУ «Запорізька Політехніка»

Щербина С.С.

канд.соціол.н., доц.,
доцент кафедри соціальної роботи та психології
НУ «Запорізька Політехніка»

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА РФ ПРОТИ УКРАЇНИ: ЯК ГАРЯЧІ ТЕМИ ПЕРЕТВОРЮЮТЬСЯ НА ЗБРОЮ

Гібридна війна, яка передбачає поєднання традиційних засобів ведення бойових дій з «недержавними акторами», а також з технологічним розвитком сучасного суспільства, що базується на знаннях і всеохоплюючій інформаційній підтримці, стала найбільш адекватним засобом реалізації неоімперської доктрини Росії. Це повною мірою відповідає характеру військово-

політичного конфлікту, спровокованого РФ проти суверенної України у 2014 і не припиненого до сьогоднішнього часу. Його кінцевою метою є ослаблення України, повернення її до російської сфери впливу з подальшим використанням нових обставин для досягнення власного геополітичного стратегічного успіху в боротьбі за світове лідерство. Серед основних напрямків невійськового впливу на українську державу особливе місце посідає інформаційний чинник. Як зазначає «нова доктрина В.Герасимова» 2019 р., підтверджена Президентом РФ В.Путіним у 2020 році, інформаційне протиборство – це основна діяльність на всіх етапах конфлікту: від зародження, супроводу до постконфліктного періоду. Особливістю такого протиборства є те, що воно виходить далеко за межі україно-російських відносин, перетворюючись на фактор глобального масштабу і вагомий інструмент вирішення ключових геополітичних проблем, який потребує постійного оновлення.

Тому інформаційна складова в умовах гібридної війни набуває все більше витончених форм, що потребує залучення нових методів, форм, фактів тощо, які найбільше відповідають викликам часу.

Сьогодні таким новим знаряддям інформаційної війни стала проблема коронавірусу, яка в силу своєї загадковості і недостатньої наукової обґрунтованості, масштабності, універсального зв'язку з різними сторонами суспільного життя, надзвичайно емоційної реакції на неї усіх верств населення дозволяє бути успішно використаною на ідеологічному фронті.

Посиленню ролі коронавірусу в інформаційній війні сприяло те, що цей феномен став надзвичайно привабливим для численних досліджень у всьому світі. В результаті з'явилося чимало теоретичних підходів, багато з яких так чи інакше використовуються для аналізу глобальних, регіональних і локальних наслідків економічного, політичного, військового, соціального тощо характеру. Серед них досить розповсюдженими стають різноманітні фейкові і конспірологічні гіпотези (версія змови, радіаційна версія, концепція економічної змови, демографічна версія, версії створення етнічно орієнтованої генетичної зброї тощо), які, всупереч вже існуючим реальним науковим фактам про природу походження і механізми функціонування вірусу COVID-19, штучно спрямовуються їх розробниками і прихильниками у необхідне пропагандистське русло.

Ефективність же такого впливу на суспільну та індивідуальну свідомість обумовлюється ще й фактом карантинного режиму, який значно розширює час, що витрачають громадяни на залучення до різноманітних потоків інформації.

Застосування РФ теми коронавірусу в інформаційній війні має свої особливості, обумовлені способом організації виходу подібної інформації або дезінформації, можливістю її використання за призначенням не прямо, а опосередковано, спроможністю бути спрямованою на враження декількох векторів одночасно. Основні напрямки її розповсюдження:

- внутрішній простір країни-агресора;

- населення окупованих територій Криму і частини Донбасу;
- міжнародні спільноти;
- населення материкової частини України.

У кожному з напрямків антиукраїнська складова інформаційних блоків має свої особливості, але всі вони чітко вкладаються в єдину стратегічну лінію російської неоімперської політики.

Тенденційна інформація про стан розповсюдження і боротьби з COVID-19 в РФ для «внутрішнього користування» і населення окупованих територій Криму і Донбасу орієнтована на замовчування власних проблем у даному питанні та драматизацію ситуації з епідемією в інших країнах. Це дозволяє:

- відволікти увагу російських громадян від власних внутрішніх і зовнішніх проблем (провали у цій політиці на нафту і газ, фінансові проблеми, розвал економіки, падіння рівня життя росіян тощо) та «списати» їх на «об'єктивні» обставини глобального масштабу;
- підвищити серед росіян рейтинг влади як найбільш ефективною та автоматично зняти питання про необхідність її заміни;
- обґрунтувати переваги «руського миру» перед Заходом, перетворюючи його на чинник патріотизму російського суспільства;
- посилити привабливість РФ для громадян усіх пострадянських республік, у тому числі й України;
- послабити мотивацію щодо організації і участі в ідеологічному і збройному опорі Росії;
- применшити необхідність і масштаби допомоги з боку інших країн.

Специфічне висвітлювання теми коронавірусу в інформаційних ресурсах на міжнародному напрямку для РФ має на меті:

- розхитування ситуації всередині західних країн з метою зосередження їх уваги на внутрішніх проблемах;
- дискредитація дієвості західних міждержавних політичних, економічних, військових блоків (ЄС, НАТО), нездатних ефективно реагувати на виклики часу;
- відволікання світової спільноти від агресивних дій РФ на міжнародному просторі, у тому числі й проти України;
- послаблення супротиву західних країн імперській політиці Росії;
- відмову західних країн від втручання в україно-російський військовий конфлікт на боці України;
- підняття власного престижу у світі як країни з надзвичайними науково-технічними й економічними спроможностями у боротьбі з епідемією, що свідчить про аналогічний рівень її військового потенціалу;
- переконання світового співтовариства (ООН, ЄС) у «антигуманності» застосування санкцій за агресивні дії проти України, анексію Криму і частини Донбасу, оскільки це руйнує можливості спільних зусиль у боротьбі з COVID-19;

Роздування російськими та проросійськими ЗМІ проблемних аспектів

розповсюдження і боротьби України з COVID-19 передбачає:

- підрив її міжнародного престижу;
- дискредитацію ефективності українських державних інститутів влади, системи охорони здоров'я;
- перетворення проблеми коронавірусу на додатковий засіб просування ідеї федералізації України («коронавірусний федералізм»);
- послаблення дисципліни і бойового духу українських воїнів, провокування у лавах ЗСУ паніки і дезертирства;
- розпалювання психологічного напруження і соціальної нестабільності всередині країни.

Крім того, в контексті «коронавірусної проблеми» відбуваються спроби «пересмикування» змісту і характеру міжнародних договорів України зі США і країнами Заходу стосовно сфери контролю за станом хімічної і біологічної небезпеки, що націлене на формування атмосфери партнерської взаємної недовіри, зрив стратегічних перспектив вступу України до ЄС і НАТО.

Робляться також спроби підбурювання УПЦ МП до невиконання запропонованих КМУ карантинних заходів у країні, що може призвести до загострення міжконфесійного напруження та створення додаткового приводу для подальшого втручання РФ у внутрішні справи України.

Урахування усіх аспектів використання теми коронавірусу в інформаційній війні Росії проти України потребує застосування комплексних заходів з боку України, спроможних не тільки подолати епідемію COVID-19, але й висунути серйозні аргументи та надійні інструментарії (інформаційні, політичні, дипломатичні, економічні, військові, соціальні тощо) для протистояння російським імперським намірам як на внутрішньому, так і зовнішньому фронтах.

Титаренко Оксана Олексіївна,
к.і.н., доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Донецького юридичного
інституту МВС України

НАСЛІДКИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ЗА КОРДОН: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Міграція є важливим проявом процесу глобалізації, має об'єктивний характер і навряд чи може бути зупинена, принаймні в демократичний спосіб. Очевидно, що з плином часу масштаби міграції зростатимуть, зокрема завдяки тому, що активне й мобільне населення упродовж життя декілька разів змінюватиме місце проживання. Мотивами міграційної поведінки насе-

лення є насамперед намагання покращити матеріальний стан та умови проживання, загальна нестабільність в суспільстві, соціальні потрясіння, відсутність помітних ознак позитивних змін в економічній, соціальній та політичній сферах, що значною мірою погіршує самопочуття населення.

Питання, пов'язані із міграційними процесами, є предметом діяльності Міжнародної організації з міграції, Міжнародної організації праці, Міжнародного комітету з питань міграції, Всесвітньої організації з охорони здоров'я тощо.

Проблеми, пов'язані з процесами зовнішньої трудової міграції населення, стають дедалі актуальнішими для України. Український ринок праці починає дедалі сильніше відчувати відтік робочої сили. Законодавчо питання зовнішньої трудової міграції регулює Закон України «Про зовнішню трудову міграцію». Закон визначає правові та організаційні засади державного регулювання зовнішньої трудової міграції та соціального захисту громадян України за кордоном (трудовах мігрантів) і членів їхніх сімей [1].

Проблема української трудової міграції є надзвичайно актуальною на сьогодні. За результатами офіційної статистики у минулому році більше 5 млн. українських трудових мігрантів перебували за кордоном, з яких близько 2 млн. – у країнах ЄС. Є всі підстави припускати, що з урахуванням неофіційної міграції, цифра ця може бути принаймні в 1,5 рази більшою. Важливим є те, що масштаби цієї проблеми зростають, і Україна на світовому ринку праці перетворилася на одного з великих експортерів робочої сили.

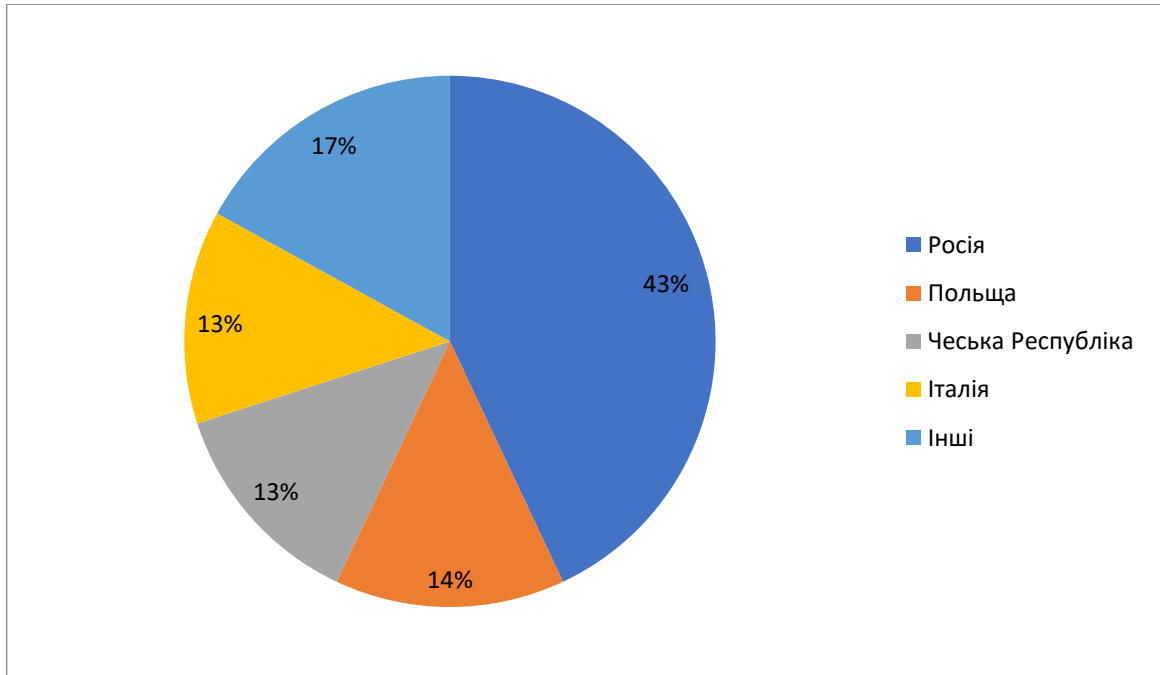
Для того, щоб вирішити питання трудової міграції, потрібно розібратися в тому, якими є причини міграційних потоків. Головні причини трудової міграції з України традиційно лежать у соціально-економічній площині. Основними причинами, що викликали широкомасштабну еміграцію з України, є економічна нестабільність в країні, високий рівень безробіття, відсутність перспектив професійного зростання, а також збройний конфлікт на сході країни, що спричинив збільшення масштабів внутрішньої міграції населення, і, як наслідок, суттєве зростання навантаження на локальних ринках праці. Останнім часом відбулися кількісні та якісні зміни міграційних потоків із України: якщо до 2014 р. таку ситуацію визначала соціально-економічна ситуація, то після 2014 р. визначальними стали політичні причини, біженство цивільного населення та мобілізація у зв'язку з воєнним конфліктом на сході країни.

В закордонній пресі Україну називають «ною Мексикою Європи», оскільки вона вважається постачальником дешевої робочої сили в країни ЄС. Громадян із східних регіонів країни називають «забутими біженцями» в Європі [5]. Міграційні потоки із України завжди були нерегулярними і географічно непослідовними – на схід (в основному в Росію) чи на захід (в основному в Польщу). Протягом десятиліть західні регіони України, зокрема, були джерелом робочої сили для сходу і для заходу, в той час, як з регіонів східної України робочих мігрантів була незначна кількість. Події в Україні 2013/14

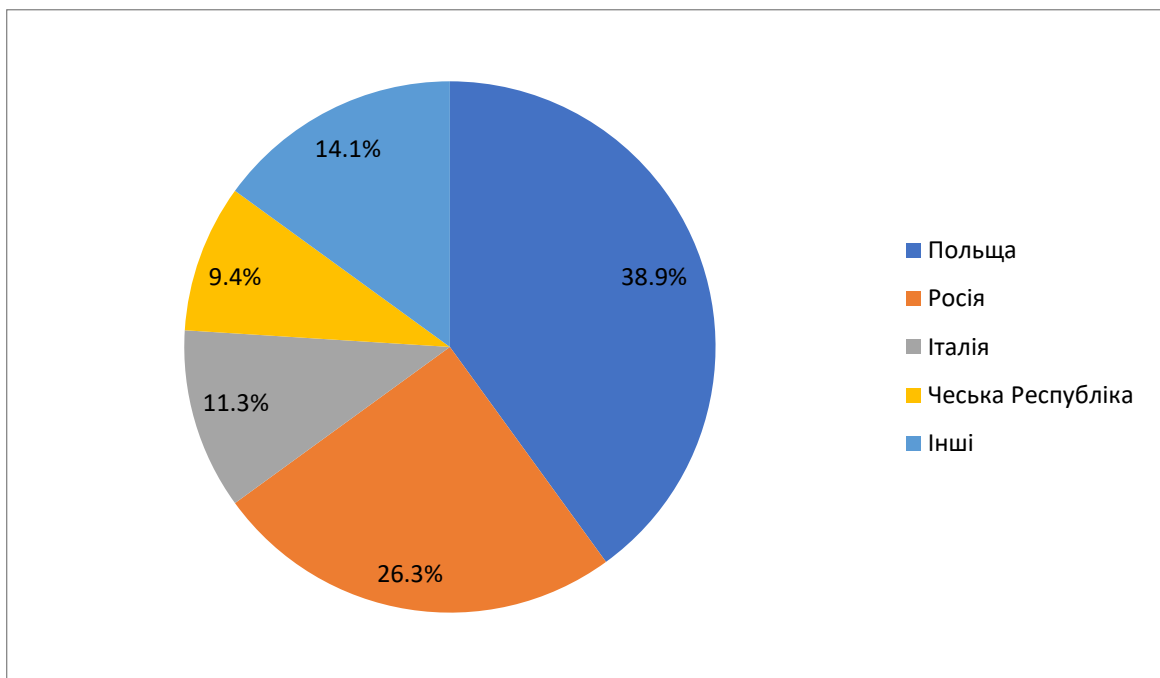
років суттєво відбилися на міграційних напрямках.

Так, на Європейсько-Українському форумі, що відбувся навесні 2020 року, було детально обговорено питання міграції українців, визначено низку країн-лідерів щодо міграційних потоків. Ті зміни, які відбулися в міграційних потоках українців-заробітчан відображено у діаграмах, що наводяться нижче.

Розподіл мігрантів з України за країнами виїзду у 2012 році [3, с. 4].

Розподіл мігрантів з України за країнами виїзду у 2019 році [6].

Трудова міграція з України є доволі неоднозначним явищем, що має як негативний, так і позитивний соціально-економічний вплив на суспільство. Позитивні наслідки для України як країни-експортера трудових ресурсів проявляються, по-перше, у зменшенні напруги на внутрішньому ринку праці, тобто зниженні рівня безробіття. За підрахунками фахівців Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАНУ, у разі відсутності міграційних потоків трудових ресурсів рівень безробіття в Україні в 1,6 разів перевищував би фактичний рівень [4]. Крім того, за рахунок міграційних процесів відбувається економія на виплатах по безробіттю. Другим позитивним наслідком є те, що Україна отримує додаткове джерело валютних доходів у формі грошових переказів від емігрантів. За рахунок цього відбувається поліпшення платіжного балансу держави. Українські заробітчани протягом останніх п'яти років стали основними інвесторами в економіку країни [2].

Значним негативним наслідком трудової міграції з України є втрата висококваліфікованих кадрів, що має назву «відтік мізків» («відтік інтелекту»). Проблема полягає в тому, що, працюючи головним чином за рахунок витрат державного бюджету, освітня система здійснює підготовку фахівців, які створюватимуть додану вартість за межами України. За офіційними даними Державної служби статистики за період 2000–2017 рр. Україну залишили більше 1500 кандидатів та докторів наук [5].

Для України на майбутні роки зовнішня міграція робочої сили (особливо міграція молодих людей) може стати дуже серйозною проблемою. У зв'язку з цим дуже важливо забезпечити можливість більш надійного та своєчасного визначення масштабів міграції, кваліфікаційно-професійних, освітніх та статево-вікових характеристик мігрантів. Не менш важливим завданням є моніторинг мотивів міграції, намірів та очікувань мігрантів. Водночас більш детальний аналіз характеристик трудових мігрантів на основі сучасних даних, дає можливість більш глибоко оцінити як мотиви міграції, так і її соціально-економічні наслідки.

Для регулювання міграційних потоків необхідно: удосконалити правове регулювання питань трудової міграції, активізувати укладення міждержавних угод про взаємне працевлаштування громадян, провести вибіркові статистико-соціологічні дослідження трудової міграції для прийняття відповідних рішень на державному та регіональному рівнях. Виконання цих та інших завдань дозволить упорядкувати міграційні процеси в державі і забезпечити соціальний захист трудових мігрантів.

Таким чином, трудова міграція населення являє собою не тимчасове явище, а закономірний розвиток суспільних відносин, що спричиняє як негативні, так і позитивні наслідки. В деяких випадках вона дозволяє задовільнити потреби індивідів у покращенні оплати праці і досягненні особистісних цілей, але з іншого боку вона призводить до втрати значного соціального капіталу, який є вкрай необхідним для забезпечення розвитку української держави.

1. Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» від 27.12.2019 № 49-50. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19> (дата звернення: 02.06. 2020).
2. Міграція в Україні: факти і цифри. Міжнародна організація з міграції. Представництво в Україні, 2013. 16 с. С. 4 URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/ukr_ff_f.pdf (дата звернення: 03.06.2020)
3. Українське суспільство: міграційний вимір: національна доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. К.: Б.в., 2018. 396 с.
4. Фітисова А., Солодзько А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики. URL.: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration> (дата звернення: 03.06.2020).
5. Gulina Olga, Pozniak Oleksii. Ukraine: Migrationsstrome im Wandel. URL.: <https://www.zois-berlin.de/publikationen/zois-spotlight-2018/ukraine-migrationsstroeme-im-wandel> (дата звернення: 03.06.2020).
6. Ukrainian Economic Migration Presentation at 12th Europe-Ukraine Forum. URL.: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/migration_pres.pdf (дата звернення: 05.06.2020).

Ткаченко П.І.
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
член Всеукраїнської пенітенціарної асоціації,
член асоціації правників України

КОНСОЛІДАЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ТА КРИМІНОЛОГІЧНИХ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНИМ АКТАМ

Під час напруженого становища суспільства та збройних конфліктів, коли соціально-психологічне становище суспільства перебуває в стані неспокою, розпочинає зростати тенденція тероризму. Так, саме тероризм та терористичні акти є підґрунтям до руйнування моральності та спокою населення переходячи до соціально-деструктивних функцій та породжує страх, агресію і насильство. Тому актуальним питанням всіх часів становить протидія тероризму на різних його етапах виникнення або планування.

Тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей.

Розглядаючи проблематику тероризму в кримінально-правовому аспекті, слід зазначити, що законодавець чітко визначає наступну термінологічну конструкцію. Саме диспозиція статті 258 КК України, визначає чітке розу-

міння та трактування поняття терористичний акт. Терористичний акт, тобто застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою [1, с. 258].

Розглядаючи в кримінально-правовому полі проблему тероризму, слід зазначити теоретичні матеріали та витoki його особливостей. Під тероризмом звичайно розуміють залякування населення органів влади з метою досягнення злочинних намірів. Він полягає у погрозі насильством, підтриманні стану постійного страху з метою досягнути певних політичних чи інших цілей, спонукати до певних дій, привернути увагу до особи терориста або організацій, які він представляє. Заподіяння чи загроза заподіяння шкоди є своєрідним попередженням про можливість спричинення більш тяжких наслідків, якщо вимоги терористів не буде прийнято. Характерною ознакою тероризму є його відкритість, коли про мету заподіяння шкоди чи погрози, про вимоги широко розголошується. Об'єктом злочину є громадська безпека, а об'єктивна сторона злочину може проявлятися в різних його формах, таких як, застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини, або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, погроза вчинення зазначених дій (ч. 1 ст. 258), створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією, участь у ній, матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації (ч. 4 ст. 258). Під застосуванням зброї при вчиненні терористичного акту слід розуміти її використання за цільовим призначенням - здійснення прицільних пострілів чи хаотична стрільба в місцях знаходження людей, нанесення ударів холодною зброєю.

Отже, аналізуючи певні науково-правничі матеріали щодо розкриття суті та поняття тероризм та терористичний акт, виокремлюємо історичний факт терористичного акту. Саме 27 квітня 2012 року в місті Дніпропетровську було скоєно серію терористичних актів, під час декількох годин в самому центрі міста було зафіксовано 4 вибухи. Періодичність вибухів складала: 1 вибух – 11:50; 2 вибух – 12:30; 3 вибух – 12:45; 4 вибух – 13:00. В ході проведення експертизи було встановлено, що вибухи були спровоковані саморобними вибуховими пристроями та боеприпасами, в той день загинула 1 людина та постраждало близько 30 чоловік. Такий резонансний факт набув широкого розголосу серед населення, в Дніпропетровську серед мешканців набув

страх та притаманність до боязню, в деяких осіб були помічені психологічні розлади, а в деяких і психічні.

Терористичний акт, становить собою загрозу не лише національній безпеці, а й міжнародній. Багатовікова проблема, котра кожного разу потребує більшого наукового рішення та нагального виокремлення заходів протидії та профілактики.

З боку кримінально-правових засобів мають бути закріплені відповідні нормативно-правові акти, котрі будуть регулювати діяльність в сфері профілактики, протидії та запобігання проявів. Нормативно-правова база щодо проблем з тероризмом є доцільною але на разі багато вітчизняних науковців сприяють тому, щоб остання нормативно-правова база була закріплена та зміцнена, правоохоронні та правозахисні органи мали б бути об'єднані не лише в той час коли настали тяжкі наслідки, а й в той час коли першочерговими заходами є захист населення та профілактична діяльність з боку правоохоронних органів.

Отже, кримінологічні напрями забезпечення протидії терористичним актам мають свою конструкцію на спеціально-кримінологічних напрямках щодо протидії останніх. Спеціально-кримінологічне запобігання будь-яким злочинам складається із трьох напрямів діяльності: 1) кримінологічної профілактики; 2) відвернення злочинів; 3) припинення злочинів. Зазначену діяльність, відповідно, розподіляють на три етапи: 1) до формування мотиву злочинного прояву та мотиву його вчинити; 2) після його сформованості, але до початку реалізації; 3) після початку реалізації наміру через здійснення конкретних злочинних дій. Таке розуміння поняття спеціально-кримінологічного запобігання надає можливість сформулювати основні завдання такого запобігання тероризму: виявлення, усунення та нейтралізація причин і умов негативних явищ, які виникли чи можуть виникнути й детермінувати терористичну діяльність або її окремі прояви; виявлення груп чи конкретних осіб, які виношують злочинні наміри та можуть унаслідок своєї поведінки або сприйняття злочинного способу життя вдатися чи бути втягнутими до терористичної діяльності, здійснення на них профілактичного впливу з урахуванням їхніх особистісних властивостей; припинення розпочатої злочинної поведінки на стадії готування або замаху [2, с. 148].

Профілактика терористичних проявів вимагає від спеціальних служб постійної роботи, спостереження за оперативною обстановкою в терористичному середовищі й ужиття заходів для унеможливлення розширення цього середовища за рахунок осіб, які підтримують терористичну ідеологію. Розв'язання цих завдань можливе лише за умови єдності зусиль суб'єктів боротьби з тероризмом, їхньої скоординованої взаємодії. Багатоаспектність цієї діяльності потребує зосередження уваги на узгодженні та об'єднанні зусиль правоохоронних органів із забезпечення кримінального переслідування причетних до терористичної діяльності осіб, починаючи з моменту їх виявлення, припинення злочинної діяльності. Конкретизація спеціально-

кримінологічних заходів запобігання терористичній діяльності потребує вдосконалення антитерористичних заходів безпеки, їх правового регулювання, зокрема розробки та впровадження особливих правил антитерористичної безпеки.

Отже, виходячи з вищенаведеного, можливо зробити висновки, що за умов консолідації кримінально-правових та кримінологічних засобів, можливо протистояти терористичним проявам, унеможливити їх буття в суспільстві. З боку відповідних органів, має бути постійний контроль та нагляд за здійсненням такої діяльності. Лише за умов суворого дотримання чинного законодавства та впровадження новітніх способів, засобів та методів профілактики, протидії та запобігання можливо дійти кінцевого позитивного результату.

1. Кримінальний Кодекс України: Прийнятий Верховною Радою України 05.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 258.

2. Діяльність правоохоронних органів України у сфері запобігання терористичній діяльності. // Науковий Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ, 2016 р., ст. 148.

Федотова Ганна Валеріївна
начальник
науково-організаційного відділу
Державного науково-дослідного
інституту МВС України,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: НАПРЯМ НОВІТНІХ ГЛОБАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Технології штучного інтелекту найпопулярніші потужні технології світу обумовлені процесами глобалізації суспільства. Інноваційні цифрові технології збагачують потенціал наукових, науково-технічних досліджень, це зумовлює те, що саме штучний інтелект стає вагомим внеском в зростання наукових доробків будь-якої держави і науки світу в цілому.

До поняття «штучний інтелект» існують різні підходи науковців, які формуються на підставі уявлень про природу і статус людського інтелекту. В свою чергу інтелект (від лат. *intellectus* «відчуття», «сприйняття», «розуміння»), розглядається, як інформаційний потенціал знань конкретної особистості, отриманий в результаті функціонування свідомості, мислення та розуму людини. За визначенням вікіпедії, штучний інтелект (англ. Artificial intelligence- (AI))- це розділ комп'ютерної лінгвістики та інформатики, що опікується формалізацією проблем і завдань, що подібні до дій, які виконує

людина [1].

На сьогодні лідером в області штучного інтелекту є США. Щороку в країні захищається близько 3000 докторських дисертацій і відкривається близько 1400 стартапів у галузі штучного інтелекту. Наразі США виділяють на розробку штучного інтелекту близько мільярда доларів на рік, але наголошується, що для підтримки конкурентної переваги в галузі ШІ бізнесу потрібно набагато більш суттєва підтримка.

В Україні 29.07.2019 р. створено Комітет з питань цифрової трансформації, до сфери відання якого віднесені питання формування законодавчих засад цифровізації та цифрового суспільства в Україні, роботи над законодавчими засадами адміністрування, функціонування і використання мережі Інтернет в Україні та роботи над Національною і державною програмами інформатизації, а також програмами ЄС «Єдиний цифровий ринок» (Digital Single Market, EU4Digital) й іншими програми цифрового співробітництва, питання електронного урядування та публічних електронних послуг, смарт-інфраструктури (міста, громади), кібербезпеки та кіберзахисту тощо.

Окрім того, з метою оптимізації системи центральних органів виконавчої влади Кабінет Міністрів України своєю постановою від 02.09.2019 р. №829 утворив Міністерство цифрової трансформації України, реорганізувавши Державне агентство з питань електронного урядування шляхом перетворення.

Вже 18.09.2019 р. постановою Кабінету Міністрів України №856 було затверджене Положення про Міністерство цифрової трансформації України, яке стає центральним засвідчувальним органом у сфері електронних довірчих послуг, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, розвитку ІТ-індустрії.

В січні 2020 року Міністерством цифрової трансформації сформовано експертний комітет з питань розвитку сфери штучного інтелекту (далі експертний комітет) — до комітету входять представники бізнесу, українських та іноземних ІТ-компаній, сфери охорони здоров'я та медицини. Пріоритетами своєї роботи експертний комітет визначив: створення стратегії розвитку ШІ-сфери в Україні, виконання якої сприятиме розробленню корисних проєктів, ініціатив і програм та інтеграції надбань ШІ у сферу держу правління; збільшення кількості ШІ-інженерів та підприємців в Україні; долучення України до міжнародної спільноти ШІ, зокрема – допомога українським представникам у можливості брати участь у міжнародних конференціях та програмах з розвитку сфери ШІ; стимулювання українського бізнесу використовувати надбань ШІ.

Згідно з даними дослідження, проведеного компанією Deep Knowledge Analytics в 2019 році, Україна була одним з лідерів в Східній Європі в області розробки штучного інтелекту. Тоді наголошувалося, що кращими школами

штучного інтелекту за межами Кремнієвої долини вважаються російські, українські і білоруські. Ці країни є глобальним джерелом інновацій в області штучного інтелекту і пов'язаними з ним технологіями [2]. Основним напрямком запровадження роботи штучного інтелекту має стати вирішенні конкретних науково-технічних задач з підвищення рівня національної безпеки, освіти та економіки.

Так підвищення кваліфікації ІТ-фахівців сектору цивільної безпеки відбувалось у 2017 - 2019 р.р. шляхом пнадання практичної підтримки Консультативна місія Європейського Союзу. Понад 300 експертів Національної поліції, Міністерства внутрішніх справ, Державної прикордонної служби і Генеральної прокуратури України успішно пройшли навчання із сертифікованими тренерами компаній, які акредитовані провідними постачальниками послуг ІТ (Oracle, Cisco, Microsoft, тощо). У рамках цього навчання вони зосередилися на таких сферах ІТ: кібербезпека, розробка програмного забезпечення, сучасне управління проектами, конфігурування й обслуговування ІТ-систем, керування ІТ та надання ІТ-послуг. Усі учасники успішно пройшли тести й отримали сертифікати. КМЄС і надалі продовжуватиме надавати стратегічні рекомендації і практичну підтримку сектору цивільної безпеки України у сфері ІТ.

Штучний інтелект має стати майбутнім освіти. На сьогодні функціонує наукове співтовариство AIED – Artificial Intelligence in Education, штучний інтелект в освіті – яке об'єднало дослідників з усього світу, які переймаються проблемами застосування технологій штучного інтелекту для навчання, що працюють над інтелектуалізацією сучасних освітніх комп'ютерних систем.

Не дивлячись на те, що глобальна економіка демонструє суттєве уповільнення темпів свого зростання технологічні процеси не стоять на місці. Темп розвитку технологій безперервно збільшується і може призвести до формування техногенної планової економіки.

Отже штучного інтелекту – явище, що набуває все більших розмахів і носить незворотний характер. Запровадження інноваційних платформ є інформаційним збагаченням суспільства.

1. Штучний інтелект / Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D1%82%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82.

2. Ключ до світового лідерства: Чому країни посилено розвивають штучний інтелект <https://ua.112.ua/golovni-novyni/kliuch-do-svitovoho-liderstva-chomu-krainy-posyleno-rozvyvaiut-shtuchnyi-intelekt-525688.html>.

Южека Роман Сергійович,
аспірант денної форми навчання
навчальної групи АС-941
кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПРАВА У КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКИХ ВЧЕНЬ ДЛЯ ЮРИСТА

Значення філософії права на сучасному етапі розвитку юридичної науки є багатограним, оскільки має різне теоретично-практичне спрямування. Це, безумовно, пов'язано з тим, що творчість видатних філософів суттєво вплинула на подальший розвиток правової доктрини.

Практичне значення філософських вчень для юриста полягає в тому, що філософія допомагає людині свідомо формувати світогляд, який ґрунтуватиметься на розумінні нерозривного зв'язку з природою і буде спрямованим не на боротьбу з нею, а на гармонійне співіснування з нею. Важливим підґрунтям цього процесу є право як одне із найважливіших соціальних явищ, що поширюється на всі сфери суспільного життя. Неоднозначність, багатомірність і складність права зумовлює необхідність міждисциплінарного підходу у його вивченні. Тому право є об'єктом вивчення багатьох наук: філософії, соціології, юриспруденції та ін.

У становленні і формуванні праворозуміння філософія завжди відіграла особливу роль, пов'язану з її багатовіковим досвідом критично-рефлексивного міркування над глибинними цінностями і життєвими орієнтаціями. Колись І.Кант помітив, що людину осаджує багато питань, на які вона неспроможна відповісти через їх занадту складність. Знаменитий вирок І.Канта про те, що «юристи і дотепер шукають дефініцію для свого поняття права» залишається актуальним і на сьогодні.

Знання філософії завжди було важливим для сучасного праворозуміння. Це передусім пов'язано з тим, що творчість філософів суттєво вплинула на подальший розвиток правової думки. Юриспруденція філософів характеризується високою культурою, аргументованістю правового аналізу, чіткістю формулювань, обширністю досліджуваних проблем тощо.

Філософське осмислення, як уже відзначалося, має світоглядний характер, тобто спрямоване на розв'язання смисло-життєвих проблем людського буття. Тому воно може і має бути, з деякими застереженнями, охарактеризоване як філософський тип світогляду. Філософське світорозуміння характеризується домінуванням свідомої складової й існує у значенні самосвідомості історичних суб'єктів. Це, звісно, аж ніяк не означає відсутно-

сті в філософському світопогляданні історичного процесу стихійного начала і не дає будь-яких підстав для його недооцінки. Іншою, не менш важливою, суттєвою рисою філософського осягнення історії є те, що в ньому співставлення “людина – світ” розглядається в його чистому, так би мовити, вигляді і в чіткій, зрілій і добре виявленій, а не в тій чи іншій, латентній, прихованій або ж перетвореній формі. Світоглядне філософське осмислення суспільної реальності, як і будь-яке світоглядне осмислення, містить усі три рівні смислоттєвого відношення “людина – суспільний світ”: світовідчуття, світосприйняття й світорозуміння суспільної реальності. Однак, провідним, домінуючим світоглядним рівнем тут є не світовідчуття, як у міфології, і не світосприйняття, як у релігії, а правове світорозуміння.

Сьогодні відбувається інтенсивний інтеграційний процес, який характеризується тенденцією до синтезу філософського і частково-наукового підходів до пізнання права. Ця тенденція виразилась у формуванні і розвитку особливого напрямку, який називається «філософія права».

Структура філософії права віддзеркалює потребу вирішення основного питання філософії права, яке формулюється як питання про те, що є право (який сенс воно має). Це питання є філософським, оскільки співвідносить право з людським буттям. Через складність самої структури права основне питання філософії права може бути вирішене через розв’язання низки основних завдань (або головних питань) філософії права.

Центральним у філософії права постає питання про підстави справедливості та її критерії, завдання в межах якого право співвідноситься з мораллю (обґрунтування «природного права»). Не менш важливим стає пошук відповіді на питання про те, чому людина повинна підкорятись саме праву (завдання, в межах якого визначається співвідношення права і влади, про нормативну («зобов’язуючу») силу права). Вирішення двох попередніх завдань дозволяє зрозуміти природу і функції позитивного права (завдання, в межах якого з’ясовується характер правових норм, що виправдовують позитивне право загалом).

Значення філософії права у діяльності юристів виявляється у тому, що вона дозволяє сформуванню найбільш узагальнені уявлення (знання) про правову реальність, місце людини у взаємодії системного світу (світу права) та повсякденної реальності (світу людини) і забезпечити адекватне пізнання суспільного буття.

Філософія права необхідна кваліфікованому правнику (магістру права) для якісного підвищення рівня його професійної компетентності, набуття нових знань і навичок, що загалом сприятиме оптимізації системи правових взаємовідношень у людському співтоваристві і виявленню позитивних умов удосконалення соціально-правового життя.

Філософія права у системі юридичної освіти, у її співвідношенні з іншими видами і способами розуміння та вивчення права виступає вищою духовною формою пізнання, усвідомлення і утвердження його змісту, цінності та

значення в житті людей. Філософія права бере на себе синтезуючу роль культурних, духовних, соціальних, політичних та правових чинників розвитку суспільства, акцентуючи увагу на людиноцентриських, гуманістичних засадах усіх суспільних процесів. Лише завдяки осмисленому вибору життєвих пріоритетів в умовах достатньої інформованості про множину концепцій і теорій, які пояснюють явища та процеси суспільного буття, можна досягти стійкості переконань, органічного, а не «нав'язаного» формування національної свідомості та патріотизму, усвідомленого сприйняття ідеалів добра, справедливості, гуманістичних цінностей. Світоглядні дисципліни не лише підвищують рівень загальної ерудиції та культури, систематизують професійні знання та сприяють глибшому розумінню права, вони допомагають знайти своє місце у світі, адже світогляд – це ті цінності, ідеали, переконання та погляди, які є визначальними для суспільної орієнтації людини та її позиціонування в реальності. Безумовно, філософія права спрямована на підготовку не просто юриста, знавця права, а юриста-гуманіста, високопрофесійного фахівця, який визнає та втілює в практичну діяльність ідеали права як свобода, справедливість, гуманізм, рівність тощо.

Таким чином, розвиток сучасної юриспруденції завдячує філософії права своєю сутністю та принциповими засадами. Звідси філософія права виступає чинником формування світогляду юриста. Всебічне розуміння сучасного права юристом крізь призму філософії права передбачає світоглядне пояснення сутності права, його розуміння й покликання, оцінки під кутом зору людського буття, системи цінностей, що існує в суспільстві, втілення в практичну діяльність ідеалів права як свобода, справедливість, гуманізм, рівність тощо. Філософія права спрямована на покращення підготовки юристів, опанування ними основних філософсько-правових знань та успішного використання їх на практиці у своїй професійній діяльності.

Філософія права є вченням про сенс права, вченням про те, в результаті яких універсальних причин і заради яких універсальних цілей людина створює право. Основним та важливим завданням філософії права, безумовно, є дослідження глибинних, метафізичних, соціальних і духовних, релігійних і етичних передумов правопорядку, правосвідомості і правотворчості.

**Андруша
Анастасія Михайлівна,**
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:
Райлянова В.Е.,
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін,
кандидат філологічних наук

ПРОФЕСІЙНА РОЛЬ МЕДІАТОРА ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ МІЖСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ

Дослідники класично характеризують поняття «конфлікт» як зіткнення несумісних поглядів або інтересів суб'єктів соціальної взаємодії (окремих людей чи повноцінних груп). Кожний з учасників конфлікту керується лише власною позицією щодо предмету суперечки, що призводить до колізії (випадок, коли зіткнення набуває нової, соціальної характеристики) та унеможливає його вирішення.

Одним із сучасних способів ефективно відновити порозуміння між конфліктуєчими сторонами вважаємо медіацію, за якої до суперечки долучається третя особа (фахівець-медіатор). Медіатор займає так звану «нейтральну позицію», і метою його роботи стає безпосередній вплив на свідомість учасників конфлікту, їх переконання у важливості спільного вирішення виниклої проблеми через обговорення, аргументацію та формування задовільних для кожної сторони висновків.

Метою нашої статті є дослідження основних положень професійної ролі медіатора як посередника під час вирішення міжособистісних конфліктів.

Конфлікт у сфері медіації розглядається як певна сукупність соціальних суперечностей між учасниками. У залежності від цільового призначення конфлікту науковці-філософи та соціологи наділяли його різними характерними ознаками.

За Г. Спенсером, конфлікт є необхідним стимулом для розвитку суспільства на кожному історичному періоді існування людства. Р. Парк вважав, що конфлікт є одним із чотирьох видів міжособистісної взаємодії разом із асиміляцією, пристосуванням і змаганням. М. Вебер досліджував конфлікт як елемент соціальної боротьби, у той час як К. Левін і Г. Зіммель вважали його своєрідною формою соціалізації особистості. Л. Козер відводив міжособистісному конфліктові ідеологічного значення, а саме предметом суперечки між учасниками, на його думку, виступають об'єктивні цілі (соціальний статус,

влада, використання ресурсів праці та доходу, суспільні цінності тощо) [1].

Ми розрізняємо такі види конфлікту, як внутрішньо-особистісний, міжособистісний і міжгруповий.

Внутрішньо-особистісний конфлікт є психологічним явищем, що охоплює власну значиму проблему особистості та стає передвісником якісних змін у її житті (наприклад, позбавлення старих механізмів поведінки та вироблення нової форми взаємодії з іншими у колективі). Міжгруповий конфлікт, натомість, діє як соціальне явище, адже учасники суперечки відстоюють перш за все позицію та інтереси групи [2, с. 17].

Цінність для нашої роботи представляє саме визначення міжособистісного конфлікту як суперечливого зіткнення двох або кількох учасників. Міжособистісний конфлікт містить у собі елементи як внутрішньо-особистісного (адже хоча б для одного з учасників предмет суперечки є особистісно значущим), так і міжгрупового видів конфлікту (бо передбачає активну участь декількох зацікавлених учасників).

Таким чином, характерними ознаками для міжособистісного конфлікту є наступні [3, с. 13]:

- 1) сприйняття учасниками ситуації як конфліктної для них;
- 2) неможливість справедливого поділу предмета конфлікту між його учасниками;
- 3) активне відстоювання учасниками власних інтересів за відсутності у них зацікавлення у вирішенні конфлікту;
- 4) протилежність думок і розходження цілей сторін.

Для відновлення згоди між сторонами у конфліктну ситуацію може залучатися медіатор як неупереджений посередник між учасниками суперечки. Медіація, згідно бачення У. Груца-Мьонсік [4, с. 780], представлена як альтернативний вид врегулювання міжособистісних конфліктів шляхом налагодження ефективної комунікації між учасниками та спільного аналізу конфліктної ситуації з метою знаходження оптимального для всіх рішення.

Медіація застосовується безпосередньо у судовому процесі та поза ним задля полегшення переговорів між сторонами і розв'язання суперечки. Віднедавна підготовка кваліфікованих фахівців-медіаторів розпочалася і в галузі освіти, психології та соціальної роботи, адже посередництво залишається однією з форм взаємодії спеціалістів цих напрямів з клієнтами (здобувачами освіти). Наприклад:

- 1) класний керівник, соціальний педагог і заступник з виховної роботи покликані вирішувати міжособистісні конфлікти в учнівському, педагогічному та батьківському колективах під час освітнього процесу;
- 2) соціальний працівник виступає посередником між державою та клієнтом під час надання останньому соціальних гарантій і послуг, у випадку соціального супроводу сім'ї, що потрапила в складні життєві обставини та захисту інтересів дитини;
- 3) психолог може використовувати техніки медіації під час сімейного

консультування через створення та підтримки відповідних умов для ввічливої комунікації між чоловіком і дружиною, батьками та дітьми при вирішенні конфлікту.

У впровадженні посередницької роботи медіатор повинен керуватися наступними принципами [4, с. 785-786]:

1) Дотримання нейтралітету – фахівець не розділяє позицію однієї сторони конфлікту та не нав'язує учасникам власне бачення ситуації та виходу з неї;

2) Об'єктивність – медіатор визнає за всіма учасниками рівні права і можливості у вирішенні конфлікту, бере до уваги кожен висвітлену думку під час обговорення;

3) Добровільність участі – посередник здійснює медіацію тільки за умови отримання згоди від учасників конфлікту та припиняє свою діяльність за відповідним рішенням сторін;

4) Конфіденційність – уся інформація, що отримує медіатор під час вирішення конфлікту, не підлягає публічному розголошенню;

5) Співпраця – правила групової роботи разом з медіатором над вирішенням конфлікту мають бути схвалені та прийняті усіма учасниками сторін;

6) Компетентність – фахівець-посередник володіє необхідними знаннями і навиками, час від часу підвищує свою майстерність у сферах міжособистісного спілкування, соціальної психології, ведення ділових переговорів і конфліктології;

7) Безкорисливість – медіатор розвиває та підтримує в собі професійну гідність, не допускає тиску зі сторони учасників конфлікту і не спрямовує процес вирішення проблеми на користь одних за матеріальну винагороду.

Отже, медіатор як професійний посередник може відіграти важливу роль у процесі переговорів конфліктуючих сторін і сприяти їхній домовленості про спільну роботу над вирішенням існуючого міжособистісного конфлікту.

---

1. Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д.. Юридична деонтологія. (Основи юридичної діяльності: теоретичні і деонтологічні аспекти) : наук.- метод. посіб. - Київ : НАВС, - 2009. - С. 304.

2. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. — Одеса : Екологія, 2019. — 456 с. : іл.

3. Ємельяненко Л.М., Петюх В.М., Торгова Л.В., Гриненко А.М. Конфліктологія: навчальний посібник. - Київ : КНЕУ, - 2003. - 315 с.

4. Груца-Мьонсік У. Теоретичні основи медіації та її місце в польській освіті / У. Груца-Мьонсік // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 18. – Кам'янець-Подільський: Аксіома – 2012. – с. 778-798

Бігдаш Марфа
студентка 3 курсу, групи СТД-31
Клименко О.Ю., д.соц.н.,
професор кафедри
економіки підприємництва
та соціальних технологій,
Державний університет телекомунікацій
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМА ПЕРЕРОБКИ СМІТТЯ В УКРАЇНІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИНИКНЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КАТАСТРОФИ

В Україні працює лише один сміттєспалювальний завод, та й той не може домогтися необхідної температури, а дійсно великого сміттєпереробного підприємства немає жодного. При цьому за кордоном з відходами вже давно навчилися розбиратися таким чином, що вони ще й допомагають заробляти. У той же час наша держава потрапила на 9 місце в рейтингу країн з найбільшим обсягом сміття на одного мешканця за версією американського агентства 24/7 Wall Street.

Після Львівської трагедії, що сталася в травні 2017 року, матеріалів на «сміттєву» тему написано чимало. Подробиці інциденту на Грибовицькому сміттєзвалищі відомі всій країні: пожежа породив зсув, що забрав життя 4 рятувальників. Цифри, які постійно приводять у статтях, не менш сумні: 7 % території України займають полігони, 96% сміття не переробляється, а опиняється на звалищах, в країні нараховується 6 тис. офіційних та 30 тис. неофіційних сміттєзвалищ, 80 % з яких вже переповнені. Проблема давно набула національних масштабів, але способи її вирішення за традицією шукає не влада, а активісти, яких не влаштовує перспектива жити на смітнику. В 2015 році в Києві з'явилася перша станція глибокого сортування сміття No Waste Recycling Station. Кожен бажаючий може приносити на станцію вторинну сировину для переробки. Це метал і скло, папір і пластик, батарейки та електроніка й інший «корисний» сміття.

Нині Україна виробляє трохи більше 474 мільйонів метричних тонн відходів на рік, 448 мільйонів з яких небезпечні відходи. Жодна з 105 країн світу, щодо яких є дані про небезпечні відходи, не виробляє більше. Уряд України визнав управління небезпечними відходами найбільш нагальною і критичною проблемою, яка повинна вирішуватися при поводженні з відходами в цілому. Основною причиною відсутності ініціатив щодо утилізації даних відходів називається «недолік фінансування».

Велика частина інших 26 мільйонів метричних тонн відходів в Україні це тверді побутові відходи і сільськогосподарські відходи, які включають в себе сміття, вироблений на фермах, птахофабрики і бійні, відходи збору вро-

жаю, стоки добрив з полів і пестициди. Хотілося б відзначити, що будівельна галузь часто є найбільшим винуватцем, виробляючи більше 90 % всіх відходів, вироблених в країні.

Проблема полягає в тому, що в Україні немає переробної галузі. «Енергія» (єдиний функціонуючий завод зі спалювання сміття) спалює в рік 250 тис. тонн сміття, в той час як тільки в Києві його річний обсяг 1,2 млн. тонн. Кожен українець щорічно генерує близько 350 кг сміття. З 1 січня 2019 року відповідно до підписаної Європейської конвенції українців зобов'язали сортувати все сміття за видами відходів. Однак ця система майже не працює.

Ідея роздільного збору сміття в Україні зріла давно і так само давно її намагалися впровадити. В основному це були локальні ініціативи наприклад, відкриття точок вторсировини у великих містах. На законодавчому рівні норму роздільного збору сміття закріпили лише в цьому році. Закон про сортування забороняє вивозити відходи на полігони. Їх потрібно переробляти і утилізувати.

Сортування сміття дуже важливий крок у цьому ланцюжку. Основна ідея полягає в тому, щоб повторно використовувати тверді відходи наприклад, скло, пластик, картон. Органічні відходи ж необхідно утилізувати хоча, їх можна переробляти, компостувати або піддавати аеробному впливу.

За даними Міністерства екології, з початку 2020 року в 575 населених пунктах впровадили пункти роздільного збору побутових відходів. Завдяки цьому вдалося переробити і утилізувати близько 5,76 % побутових відходів. З них 2,72 % спалили, ще 3,04 % відходів потрапили на заготівельні пункти вторинної сировини та переробку.

Втім, ці цифри все одно досить малі. Наприклад, в Європейському Союзі для переробки сортується до 40 % всіх відходів майже в 8 разів більше. Одна з причин такого низького показника це невисокий рівень інформованості населення про важливість роздільного збору сміття та доволі низький рівень громадської свідомості в суспільстві.

Міністерство екології України розробило Національну стратегію поводження з відходами в ній перераховані принципи ієрархії відходів, а також закладені основи розширеної відповідальності виробників і використання екологічного податку на поховання побутового сміття. На нашу думку така стратегія зможе змінити ситуацію зі сміттям в Україні, однак без бажання суспільства вона не запрацює.

У Європі в середньому 40-50 % відходів переробляють, перетворюючи у вторинну сировину. Практично вся інша частина відходів утилізується через спалювання. При спалюванні генерується електрика (яка йде безпосередньо для домогосподарств або забезпечує підігрів води) або паливо (яким потім заправляють сміттєзбиральні машини і громадський транспорт). Завдяки цьому, наприклад, Німеччина ще в 2005 році позбулася смітєвих полігонів взагалі. Усі побутові відходи або переробляються, або спалюються. Лише невелика частина полігонів використовуються обмежено для утилізації проми-

слових відходів.

Наша держава і місцеві влади, які повністю відповідають за організацію послуг з вивезення та переробки сміття, з моменту незалежності України в цьому відношенні не діяли. Інфраструктура переробки сміття не створена, а тому в найближчі часи ситуація щодо утилізації сміття в нашій державі не зміниться.

---

1. Отбросы и общество. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://platfor.ma/topic/otbrosy-y-obshhestvo-kak-ukrayna-zagybaetsya-ot-musora/>

Здон Марина
ЗВО гр. Б-МВ-941,
ФСПОУ ДДУВС

*Науковий керівник:
доктор політичних наук, професор,
завкафедри міжнародних відносин
Алексєєнко Ірина Вікторівна*

ПСИХОЛОГІЧНА СКЛАДОВА БОРТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЬ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СОЦІУМУ

Міжнародний досвід боротьби зі злочинністю свідчить, що в реаліях сьогодення злочинні прояви створюють реальну загрозу демократичному розвитку та національній безпеці більшості країн світу. В умовах зростання організованої, насильницької та корисливої злочинності у міжнародному масштабі та в Україні зокрема, що спостерігається в останні роки, підвищуються вимоги до професійної діяльності органів Національної поліції та висуваються завдання для ефективної боротьби з цим явищем. У результаті широкомасштабної міграції людей, а особливо нелегальної, тероризму, незаконного перевезення через державний кордон наркотиків (наркотрафіку), та валюти постають серйозні проблеми в країні, що спричиняють зростання злочинності, етнічну напруженість та соціальні конфлікти. Україна бере активну участь у всіх напрямках діяльності ООН, Ради Європи, ОБСЄ, СОТ тощо, долучаючись таким чином, до вирішення глобальних проблем та пошуку шляхів міжнародної боротьби зі злочинністю. Співробітництво держав у боротьбі зі злочинністю здійснюється на регіональному рівні, шляхом прийняття відповідних міжнародно-правових актів. Продуктивність виконання покладених на поліцейських обов'язків багато у чому залежить від рівня професійно-психологічної підготовленості, адже найчастіше доводиться діяти в складних, екстремальних умовах, пов'язаних з необхідністю прискореного прийняття рішень, затриманням правопорушників та злочинців, наданням невід-

кладної допомоги особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, опинились в безпорадному стані задля збереження життя чи здоров'я людей та власного життя.

Сучасний науковий досвід із питань, пов'язаних з особливостями діяльності працівників Національної поліції, у складних, конфліктних, екстремальних ситуаціях, базується, головним чином, на роботах В.В. Авдеєва, В.Г. Андросюка, В.Ф. Антипенка, О.Я. Баєва, О.М. Бандурки, В.Л. Васильєва, Б.Ф. Водолазського, М.І. Д'яченка, Л.І. Казміренко, Я.Ю. Кондратьєва, В.О. Коновалової, М.В. Костицького, В.М. Кудрявцева. Проблема психологічної готовності у діяльності працівників поліції в напружених, екстремальних умовах останнім часом займає чільне місце серед інших завдань забезпечення професійної діяльності органів Національної поліції, адже її відсутність негативно впливає на виконання службових обов'язків та мати небезпечні наслідки. Саме тому одним із головних завдань вивчення психологічних чинників стилю поведінки працівників поліції в екстремальних умовах є формулювання в них професійно – психологічної готовності.

Екстремальними називають неочікувані, раптово виникаючі обставини, які характеризуються невизначеністю, складністю прийняття рішення, стресовим станом та несуть загрозу життю і здоров'ю працівника поліції, вимагають максимальної мобілізації резервних можливостей його організму.

І.І. Пампура визначає дві групи психогенних факторів, що діють на працівників поліції під час виконання ним професійних обов'язків. До першої він відносить фізичну та психічну втомленість (іноді навіть виснаженість) і небезпеку з боку озброєних злочинців, а до другої – високу відповідальність за наслідки дій, страх перед можливим осудом з боку колег та інших осіб; дефіцит часу на прийняття рішення, неприємні психотравмуючі події (страждання людей, важкі тілесні ушкодження, кров, трупи), моральний тиск з боку правопорушників, агресивно настроєного натовпу тощо[1].

Можемо погодитися з думкою Когут О.О. стосовно того, що психологічні закономірності діяльності правоохоронних органів під час виникнення надзвичайних обставин та ситуацій, пов'язаних з підвищеним професійним ризиком, небезпекою для життя і діяльності вивчає екстремальна юридична психологія. Але попри значну кількість досліджень у світовому науковому просторі з екстремальної психології в Україні психологічний напрям ще є недостатньо розвинутим та потребує подальших наукових розробок [2].

На жаль, сумна практика професійної діяльності правоохоронців теж має місце. 25 вересня цього року виповнилась річниця з дня загибелі двох патрульних поліцейських у місті Дніпрі, яких застрелив колишній "торнадівець" Олександр Пугачов. Він раніше був оголошений у розшук за тяжкі злочини, а коли правоохоронці зупинили його за порушення правил дорожнього руху й почали перевіряти документи, поцілів у чоловіка та жінку з пістолета. Таким чином, ми бачимо, що під час виконання своїх службових обов'язків, працівники поліції не очікували таких агресивних дій від особи,

яка відмовилась виконати вимогу. Для ефективного виконання службових завдань (у першу чергу щодо дій в екстремальних ситуаціях) вирішального значення набуває професійна компетентність і впевненість у собі, вміння мобілізуватися в надзвичайних умовах, тренованість, витримка і адекватна оцінка рівня обстановки, досягнення яких можливе лише за наявності належного рівня психологічної підготовки працівників Національної поліції. Система психологічного забезпечення Національної поліції України включає наступні напрямки діяльності:

- 1) психологічне вивчення;
- 2) психологічна підготовка;
- 3) психопрофілактична робота;
- 4) соціально – психологічне супроводження службових колективів;
- 5) психологічна підтримка оперативних заходів та слідчих дій.

В свою чергу, об'єктами системи психологічного забезпечення є психічні процеси, стани, якості особистості, закономірності її розвитку, соціально – психологічні процеси взаємодії та адаптації особи до різноманітних умов професійної діяльності в Національній поліції України [3].

Отже, під час психологічної підготовки особового складу органів Національної поліції слід враховувати індивідуально – типологічні особливості кожної особистості, зокрема те, що в стресових умовах людина аналізує проблемну ситуацію та швидко приймає рішення.

---

1. Пампура І.І. Формування психологічної готовності працівників органів внутрішніх справ до ефективної діяльності в екстремальних ситуаціях. Наука і правоохорона 2013, №3, (21)

2. Когут О.О. Дослідження професійних стресових ситуацій працівників Національної поліції в сучасних умовах / Матеріали круглого столу «Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів»/ м. Кривий Ріг, 2017 р/ МВС ,ДЮІ. С. 103.

3. Положення про організацію системи психологічного забезпечення Національної поліції України від 28.07.2004 № 842.

Котляров Сергій Олександрович,
курсант 3 курсу факультету
економіко-правової безпеки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Прокопов Сергій Олександрович
старший викладач кафедри економічної
та інформаційної безпеки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СУСПІЛЬСТВІ

Інформаційне суспільство, до якого неухильно прагне людство, докорінно змінює статус інформації, розширюючи її потенціал як позитивного ресурсу, так і виявляючи її різко негативні можливості. Інформація завжди оточувала людину, тому будь-яке суспільство можна вважати інформаційним. Однак вивчення інформації як стратегічного ресурсу розвитку людства довело, що вона може бути достовірною та актуальною, новою та застарілою, але вона не може бути передана, прийнята або збережена в чистому вигляді. Будь-яка інформація має свого носія і передається по каналах комунікації. У найзагальнішому вигляді інформація – це відомості, незалежно від форми їх подання, які сприймаються людиною або спеціальними пристроями як віддзеркалення фактів матеріального світу в процесі комунікації [1].

Необхідно навчатися професійно використовувати комп'ютені засоби. Якщо ви надаєте право доступу до вашого комп'ютера та ваших даних, то ви повинні бути впевнені в його компетентності і благонадійності, інакше ваші дані можуть як бути втрачені, так і бути використані не за призначенням. Періодично слід оновлювати програмне забезпечення, включаючи веб-браузер.

Вельми небезпечним є перехід на підозрілі сторінки в інтернеті, а також на спливаючу рекламу. Там можуть бути віруси. Користувачам необхідно використовувати тільки надійні пристрої зберігання даних. Якщо пристрій чужий, і ви про нього нічого не знаєте, є ризик підключити до комп'ютера пристрій з вірусом. Для того, щоб забезпечити безпеку користування комп'ютером, необхідно також пам'ятати про деякі моменти роботи в Інтернеті. Ні в якому разі не можна повідомляти своє ім'я, номер телефону, номер кредитної картки, адресу проживання, пароль і т.д. якщо немає 100% впевненості в благонадійності джерела. Необхідно блокувати спам і рекламу. Реклама, в деяких випадках, також може бути джерелом вірусу.

Якщо щось в роботі комп'ютера здається вам неприродним або тривожним, краще звернутися до фахівців. Використовуючи різні способи захисту по максимуму, користувачі створюють власну систему інформаційної безпеки, що дозволяє зберегти свої дані, знизити до мінімуму ризики несанкціонованого доступу до різного роду відомостей, що мають важливе значення в житті.

Щоб уникнути витоку інформації в організації, необхідно забезпечити персональний доступ кожного співробітника виключно до тих даних і технічних засобів, з якими він безпосередньо працює. Одним з рішень такого обмеження є USB-пристрої. У свою чергу вони поділяються на електронні ключі HASP, засоби криптографічного захисту та USB-токени [2]. HASP-це апаратно-програмна система захисту інформації від нелегального доступу і поширення. Вона була розроблена компанією Aladdin Knowledge System Ltd. Систему захисту становлять: електронний ключ HASP (представляє собою USB-накопичувач), спеціальне програмне забезпечення для захисту даних, також схеми і методи захисту [3]. Принцип роботи системи- це закріплення за певною людиною USB-ключа, який буде необхідний для доступу до даних і підтвердження легальності копії.

Таким чином можна зробити висновок про те, що як би швидко не розвивалися технології захисту персональної інформації - ніколи не буде рецепта краще, ніж самостійно пильнувати за своїми діями в інтернеті і таким чином забезпечити власну безпеку. Проте не слід також забувати й про використання як технічних, так і програмних сучасних засобів захисту персональної та корпоративної інформації..

1. БЕБИК В.М. Глобальне інформаційне суспільство: поняття, структура, комунікації стр. [Електронний ресурс]. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/11bvmpsk.pdf>
2. Грабар Н. С. ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА [Електронний ресурс]. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/7_2019/23.pdf
3. ФУРАШЕВ В.М. Сутність та визначення понять «інформаційна безпека» і «безпека інформації» [Електронний ресурс]. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/12fvmbbi.pdf>

**Михайленко
Микита Олександрович**
студент 3 курсу, групи СТД-31,

Клименко О.Ю., д.соц.н.,
професор кафедри економіки
підприємництва та соціальних технологій
Державний університет телекомунікацій,
м. Київ, Україна

РОЛЬ ПРЕДСТАВНИКІВ РОМСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОСТІ В ФОРМУВАННІ ЕТНІЧНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ У М. КИЄВІ

За даними кількох ромських громадських організацій, в Україні проживає від 200 до 400 тисяч ромів. Близько 40% з них не мають документів, лише 38% працевлаштовані, тільки 1% дітей ромів отримують атестат про повну загальну середню освіту (Київ, 10 квітня 2018). За даними Українського інституту соціальних досліджень (УІСД), близько половини ромських дітей не відвідують школу або регулярно пропускають уроки. Найбільш неблагополучна ситуація з освітою спостерігається у місцях компактного проживання ромів на Закарпатті та Харківщині. Так, за матеріалами ромської газети «Романі Яг», у Закарпатській області лише 83,7% дітей ромів здобули неповну середню освіту, 14,5% – загальну середню, 1,4% – закінчили СПТУ, 0,3% здобули середню спеціальну і лише 0,1% – вищу освіту.

Проблема ромської меншини, про яку активно заговорили нещодавно, визрівала роками. Молодій українській державі після здобуття незалежності було не до ромів – економічні та політичні кризи 90-х ХХ століття ставили зовсім інші завдання. Ситуація не була чимось особливим – державної політики щодо національних меншин, за великим рахунком, не існує досі. Україна згадувала про те, що на її території живуть різні національності або перед державними святами, або коли виникали конфлікти, що переростають на регіональний рівень. За звичай держава намагалася не помічати національні меншини.

До ромської національності пересічні українці здебільшого відносяться негативно, оскільки в суспільстві існує стійкий стереотип щодо ромів як нації злидарів, шахраїв та асоціальних елементів. Згодом це може перерости у конфлікти спровоковані негативною громадською думкою та дискримінацією національної меншини, при яких можуть бути використані силові методи. Ця тема актуальна оскільки конфлікти на міжнаціональній основі в останній час для українського суспільства є дуже гострими, і воно не завжди закінчувалися добре, а можуть переростати у збройне протистояння. Це шкодить іміджу України на міжнародній арені та створює некомфортне соціальне середовище

для громадян України. Якщо цю проблему не вирішити, то кількість конфліктів буде зростати, а методи міжетнічної боротьби будуть кожного разу жорстокіші.

Слід зауважити також, що міжетнічні відносини в поліетнічній державі, якою є Україна, є вагомим фактором, що впливає на національну безпеку України, оскільки вони виступають, по-перше, необхідним елементом суспільної злагоди загалом; по-друге, об'єктивною передумовою територіальної цілісності держави; по-третє, складовою зовнішньополітичної діяльності держави.

Для України проблеми міжетнічних відносин гостро актуалізовані ще й тим, що вони постають у контексті побудови національної держави. Адже для формування справжньої української нації спочатку треба визначитися з того, кого вона має складатися і яким чином буде співіснувати з тими, хто в неї не входить. На даному етапі розвитку країни існує ще один фактор, що актуалізує дослідження міжетнічних відносин, це – «українська дуга» нестабільності. Регіони, що мають особливі умови розташування, власні аспекти безпеки, властиві двом геополітичним напрямкам – західному і східному. Етнонаціональні відмінності регіонів, напружені стосунки між окремими етнічними групами призводять до суперечок, що відбуваються на основі факторів роз'єднання: мова, етнічна належність, регіон проживання, віросповідання. Проте такі відносини не завжди обумовлюють конфлікт. Він виникає при усвідомленні групами чи особами протилежностей інтересів, потреб та цінностей, і саме тому такими актуальними є дослідження міжетнічних відносин, які дозволяють сформулювати стратегію безконфліктного розвитку суспільства і зробити багато національність перевагою, адже у сучасному світі полікультурні, багатоетнічні політичні нації мають певні переваги над етнічно більш гомогенними державами, оскільки це сприяє посиленню динамізму в міждержавних відносинах, більшій відкритості світові, здатності до сприйняття нових тенденцій шляхом установаження найрізноманітніших контактів, більш насиченому й багатому в своєму розмаїтті духовному життю. Не підтверджується й присутнє на побутовому рівні уявлення про те, що етнічна гомогенність сприяє міцнішій внутрішній стабільності в державі.

Згідно з даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року в Україні проживає 48 240 902 осіб, 134 різних етнічних груп, які ідентифікують себе як громадяни України. З них більшість становлять етнічні українці – 37 541 693 осіб, 8 334 141 – росіяни, 275 800 – білоруси, 258 600 – молдовани, 248 200 – кримські татари, 204 600 – болгари. Представники всіх національних меншин разом в Україні становлять 22,2% загальної кількості населення України.

В Україні конституювалися як національні меншини, тобто утворили свої національно-громадські організації на загальноукраїнському рівні, 39 етнічних груп. Національні спільноти за своїми культурологічними, соціальними та іншими характеристиками доволі різноманітні. Поліетнічність в Україні має виразний регіональний характер.

За результатами опитування щодо соціальної дистанції від дорослого населення України до деяких етнічних груп за вересень 2018– найменша соціальна дистанція до україномовних і до російськомовних українців, більшість опитаних готові допустити представників цих груп як членів своєї родини і близьких друзів. Потім йдуть білоруси, далі з деяким відривом росіяни та поляки. Потім йдуть кримські татари, канадці, євреї, німці і американці з приблизно однаковою соціальною дистанцією. Завершують ієрархію соціальних дистанцій китайці, африканці, араб. На останньому місці роми.

Тобто, до представників ромської національності існує найбільша соціальна дистанція в українському суспільстві. Відношення до них вже не носить позитивний характер. Представники «титульної нації» України, при такому відношенні до них, як мінімум не зможуть знайти з ромами спільну мову. В інших випадках люди можуть проявляти відкриту агресію щодо них різного характеру, а у деяких випадках напругу загрозувати життю і здоров'ю представникам ромської спільноти. Це все не сприяє тому, щоб знайти спільну мову між двома групами національних спільнот. Якщо держава не буде виживати дієвих заходів щодо вирішення проблеми соціального відчуження ромів ситуація міжетнічного напруження буде погіршуватись, що в свою чергу призведе до соціально деструктивних дій які нашкодять обом спільнотам та зіпсують імідж України як демократичної країни.

---

1. Міжетнічні упередження в Україні. [Електронний ресурс]. – Нежим доступу: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=793&page=1>

Кузьменко А.О.

здобувач вищої освіти

II-го магістерського рівня

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Маргулов А.Х., професор кафедри

міжнародних відносин та туризму ДДУВС,

доктор історичних наук, доцент

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

На фоні стрімкого поширення актуальності питання вступу до Європейського Союзу та впровадження Європейської та Євроатлантичної інтеграції, Європейських норм в українське законодавство нагальним пи-

танням постає забезпечення національної та міжнародної безпеки, а саме в ході аналізу актуальних потреб щодо кримінологічної безпеки, слід виокремити впроваджені та застосовні концептуальні елементи такої безпеки. Розгляд концептуальних елементів забезпечення кримінологічної безпеки в міжнародно-правовому аспекті надає можливості більш ширше розглянути та отримати відповідні матеріали щодо міжнародного досвіду та окремо впровадженого національного.

Сьогодні переживає дещо більше ніж хвилювання та неспокій в державі, збройні конфлікти та періодичність виникнення терористичних актів на фоні розкрадання та привласнення державного майна, сягають собою серйозну загрозу національній безпеці. Загроза національній безпеці на передодні вступу до Європейського Союзу та впровадження Європейської та Євроатлантичної інтеграції, Європейських норм в українське законодавство є перш за все негативним наслідком в подальшому. Безліч наукових досліджень та різноманітність наукових поглядів з точки зору вчених та теоретиків, не дають змогу практикам консолідувати нормативно-правове забезпечення та впровадження доцільних та ефективних заходів сприяння позитивним завершенням.

Розгляд концептуальних елементів забезпечення кримінологічної безпеки є актуальним питанням для сучасної теорії та практики питань попереджувального впливу на злочинність через призму концепцій кримінологічної безпеки та сфери кримінології в цілому. Безпека суспільства є однією із найважливіших передумов існування сталого розвитку держави та спільноти в цілому. Занепокоєння викликають не лише кількісні зміни злочинності, але здебільшого її якісні характеристики та вплив на суспільство – латентизація, професіоналізація, поширення кримінальної субкультури, збільшення соціального напруження та аномії, за рахунок чого все більше представників різних прошарків суспільства опиняються включеними в злочинну діяльність та інфраструктуру злочинності («навколо злочинне» середовище, що за сутністю не є кримінальним, але обслуговує інтереси криміналітету), зниження психологічного порогу допустимості вирішення проблем за допомогою протиправних дій, повсякденна корупція, підвищення рівня організованості, транснаціоналізація, неспроможність традиційної політики протидії злочинності.

Варто зазначити, що кримінологічна безпека завжди буде мати відносний характер з огляду на соціальну зумовленість та процеси самовідтворення злочинності. У свій час Е. Феррі вивів закон насичення суспільства злочинністю. «Подібно до того, як у певній кількості води за даної температури розпочинається певна кількість хімічної речовини, - пише він, - так само і в даному соціальному середовищі, з даними індивідуальними та фізичними умовами, вчиняється певна кількість злочинів, не менше, не більше» [1, с. 204]. Така теорія надає свої витоки, з яких можна зробити висновки, що злочинність неминуче властива кожному суспільс-

тву, тому кримінологічна безпека націлена на стримання злочинності в соціально-прийнятих межах, що не переходять «порогу насичення».

Щодо концептуальних елементів та сутності принципової відмінності кримінологічної безпеки та антикримінальної можливості, то слід зазначити, що в цьому разі кримінологічній безпеці властиві наступні специфічні елементи: об'єкт, мета, загроза та організаційно-правові основи забезпечення кримінологічної безпеки. За словами С. Я. Лебедева, втілення ідеї кримінологічної безпеки у життя правової держави покликане сприяти перенесенню змістового акценту з об'єкту нападу (злочинність) на об'єкт захисту (особистість, суспільство, держава), тобто на ті цінності, яким, власне, і повинна бути гарантована кримінологічна безпека. Звідси забезпечення кримінологічної безпеки повинно перевершувати характер і спрямованість існуючих криміногенних і кримінальних загроз. Тому в ієрархії форм діяльності щодо забезпечення кримінологічної безпеки на першому місці стоїть захист від джерела загрози безпеці, а вже потім — вплив на саме джерело [2, с. 276].

Концепція кримінологічної безпеки враховує значимість профілактичної діяльності щодо зменшення кількості вчинюваних злочинів, тим не менш покликана забезпечити охорону суспільства від розширеного самовідтворення злочинів, зменшення їх рецидивонебезпечності та головне гарантування максимального усунення суспільно шкідливих наслідків. Такі цільові пріоритети дають можливість знизити й психологічне напруження, страх перед злочинністю, що як відомо, є криміногенним фактором (ось, що малось на увазі під суб'єктивним сприйняттям стану безпеки), підвищити здатність суспільства протистояти злочинним проявам та, як видається, ліквідувати або принаймні зменшити ступінь недовіри населення до правоохоронних інститутів. Співпраця щодо забезпечення кримінологічної безпеки між громадою та державою на основі моделі соціального партнерства автоматично усуває конфронтацію «силові структури» — суспільство». Спільна мета та зацікавленість населення, гарантована невідворотністю державної реакції на злочинні прояви, дозволить зробити правоохоронну діяльність соціально спрямованою та зменшити витрати на кримінальну юстицію в цілому. Організаційно-правове забезпечення кримінологічної безпеки відображає практичну необхідність розробки науково обґрунтованих інноваційних механізмів та технологій охорони соціуму від загроз криміногенного характеру. Як видається, одним з пріоритетних завдань має стати перманентний моніторинг загроз та соціальне управління ризиками кримінологічної безпеки.

Важливість та необхідність розвитку та консолідації ідеї кримінологічної безпеки викликана формуванням нової ідеології профілактики та протидії злочинності, реформування принципів правоохоронної системи. Міжнародне співробітництво на правових засадах надає можливість обміну досвідом в боротьбі зі злочинністю, розробка доповнень концепції та

укріплення останніх має бути сформовано лише за доцільного та теоретично-наукового аналізу міжнародних партнерів.

Питання щодо розвитку концептуальних елементів забезпечення кримінологічної безпеки в міжнародно-правовому аспекті надає дедалі більшого підґрунтя для подальших наукових досліджень.

1. Ферри Э. Уголовная социология // - М., 2009. – 204 с.
2. Лебедев С. Я. Криминализация экстремизма и обеспечение криминалогической безопасности: от единства целей к борьбе противоположностей // Уголовно-правовой запрет и его эффективность в борьбе с современной преступностью. – Саратов, 2008. – 276 с.

Мухай Анастасія Андріївна,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:
Маргулов А.Х.,
професор кафедри
міжнародних відносин та туризму ДДУВС,
доктор історичних наук, доцент

ДЕМОГРАФІЧНА КРИЗА ЯК ВИКЛИК СУСПІЛЬСТВА: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Люди – основна соціальна цінність держави. Нині, простежується демографічна криза, яка охоплює всю Україну. Подібні зміни пов'язані з тим, що людина як демографічний базис поступово зникає. Головна причина демографічної кризи все ж таки – низький рівень народжуваності. Сучасний демографічний стан нашої держави свідчить про те, що відтворення населення забезпечується лише на третину. Україна, на жаль, знаходиться на межі критичного зниження народжуваності, за якою відбуватиметься безповоротне руйнування демографічного потенціалу держави.

Процес низької народжуваності набуває глобального характеру. Вперше зниження народжуваності почалося на теренах України на початку 90-х років минулого століття. Це пов'язане в першу чергу з низьким рівнем життя людей, відсутністю престижної роботи та невпевненістю у завтрашньому дні.

Аналіз сучасних демографічних досліджень свідчить про глибоку демографічну кризу, більш стабільної та інертної, негативні наслідки якої досить важко передбачити. Вчені зазначають, що, за основними показниками

природних змін населення – народжуваності, смертності, природного приросту – Україна стоїть не тільки після країн Заходу, але й республік колишнього СРСР. За рівнем народжуваності вона посідає передостаннє місце серед них та країн Європи, за рівнем дитячої смертності її показники входять у першу десятку показників для європейських країн [4, с. 133].

Зниження рівня народжуваності в Україні почалося простежуватися на початку 80-х років. Значний стрибок у зниженні народжуваності почав відстежуватися у 90-х роках через зниження рівня життя суспільства. За аналізом статистики, скороченість жителів України зафіксували в 1995 роках. Цей період характеризується зниженням чисельності населення, а також зростанням безробіття на теренах держави. Подібні зміни відбувалися й з 1996 – 2016 рік, коли щорічно кількість померлих перевищувала кількість народжених.

Сучасні дослідження дали змогу дійти таких висновків: чисельність населення станом на травень 2017 року склала 42 млн 502 тис. осіб. Зазначимо, що кількість померлих перевищує над кількістю новонароджених. Мовою статистики: на 100 померлих приходиться 58 новонароджених. Тобто, простежуються демографічні зміни у сфері народжуваності [2, с. 518].

Іншою нагальною проблемою, що спричиняє демографічну кризу є зниження тривалості життя. Середня тривалість життя в Україні складає 70 років. При цьому, середня тривалість життя серед жінок становить 70-75 років, а тривалість життя чоловіків не перевищує 65 років. За тривалістю життя Україна знаходиться на 52 місці серед країн світу. Показники смертності збільшилися в декілька разів в усіх областях України, найгірші показники в невеликих селах, де основна частина населення – пенсіонери.

Що ж можемо зробити ми як громадяни України? Для того, щоб вийти з демографічної кризи ми маємо відновити рівень народжуваності до показників 1991 року. Питання буде вирішене, якщо в кожній сім'ї буде по дві дитини. Нині, в середньому, в кожній сім'ї по одній дитині. Це спричиняє те, що щорічно кількість населення зменшується на триста тисяч осіб. Україна з демографічної точки зору занепадає, адже більшість населення складають пенсіонери. Якщо подібні негативні зміни будуть відбуватися надалі, то до 2025-2026 років кількість населення в Україні може зменшитися до критичних розмірів, а саме до 25 мільйонів. Основним напрямом політики у сфері демографічних змін має бути відтворення рівня народжуваності та збереження населення в цілому [1, с. 208].

Вчені зазначають, що українці – нація, що тривалий час вимирає. Інститут економіки НАН України зазначає, що можливо виокремити такий подальший сценарій: необхідно виробити умови, що будуть перешкоджати погіршенню стану здоров'я людей. Подібні нововведення зможуть позитивно вплинути на зниження рівня захворюваності, а також підвищити рівень тривалості життя, народжуваності. Науковці зауважують, що це призведе до підвищення якості здоров'я та формування здорової концепції людини. Цей сценарій можливий за умови підвищення рівня життя, покращення стану

екології, покращення медичного рівня та опіка над сферою охорони здоров'я та її додаткове фінансування.

З метою вирішення демографічної кризи необхідно провести такі заходи: заохотити молоді пари до створення дводітних сімей шляхом надання допомоги; на державному рівні заборонити проведення абортів; державна підтримка на сім'ї з 2-3 дітьми; покращити екологічну ситуацію в державі; створити соціальні програми по підтримці молодих сімей; покращити рівень життя населення. Окрім цього, проблеми, що виникають у демографічній сфері потребують нагального вирішення шляхом створення програми виходу із демографічної кризи. Дослідники повинні розробити концепцію подолання демографічних проблем, мають зосередити науковий потенціал з метою подолання цих проблем, отримати фінансування програми з державного бюджету. Наведені особливості мають бути основним напрямом держави у сфері виводування демографічних стратегій в Україні.

Доцільно вимагати реформування сфери охорони здоров'я. Міністр охорони здоров'я має взяти на власний контроль розробку та модернізацію сфери охорони здоров'я. Основною метою сімейної політики має стати формування єдиних сімейних цінностей, які орієнтовані на створення молодих сімей з 2-3 дітьми, підвищення виховної ролі як основи ареолу підвищення рівня народжуваності. Безпосередня увага має бути покладена на молоді сім'ї з дітьми.

У сфері поліпшення здоров'я, зниження смертності та підвищення тривалості життя населення необхідні заходи з підвищення якості життя, профілактиці шкідливих і небезпечних виробничих факторів, у поліпшенні санітарно-епідемічної та екологічної ситуації, реформування системи охорони здоров'я, стимулюванні позитивних зрушень у поведінці та способі життя людей [3, с. 4-5].

Отже, в сучасних умовах, демографічна сила буде лише посилюватись. Це насамперед пов'язано відсутністю єдино-правильної стратегії в демографічній сфері. Для того, щоб поліпшити рівень демографічної ситуації в Україні слід скоординувати соціальну політику на розв'язання нагальних проблем: підвищення рівня народжуваності, підвищити рівень охорони здоров'я, розробити програму, що стимулюватиме народження дітей, поліпшити рівень життя та на державному рівні запровадити здоровий спосіб життя, покращити роботу служб, які спеціалізуються на наданні соціальної допомоги. Держава має сконцентруватися не на покращенні кількісних показників, а на якісних показниках. Також слід сконцентруватися на вирішенні поточних питань, які стосувалися б економічного забезпечення молодих сімей, популяризації здорового способу життя, надання якісної медичної допомоги новонародженим. Вагомим внеском подолання кризи стане розробка та впровадження навчальних програм, щодо створення сім'ї та виховного потенціалу молодих людей. Всі перераховані заходи стануть стабільним підґрунтям до виходу із демографічної кризи та покращення показників народжуваності та середньої тривалості життя серед суспільства.

1. Богданович В. Шляхи подолання демографічної кризи в умовах соціально-економічних трансформацій. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2006. № 4. С. 207-214.
2. Кравець І. М. Сучасні демографічні проблеми розвитку України. Демографія, економіка праці, соціальна економіка та політика. 2019. №31. С. 515-521.
3. Лібанова Е. Як подолати демографічну кризу. Праця і зарплата. 2007. № 12. С. 4-5.
4. Палієнко О. А. Демографічна криза в Україні: шляхи її подолання. Молодий вчений. 2017. №9. С. 133-136.

Станкова Ірина Андріївна,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:
Райлянова В.Е.,
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін,
кандидат філологічних наук

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ В УКРАЇНІ

Цифровізація (з англ. digitalization), являє собою запуск цифрових технологій в усі сфери життя: у взаємодію людей, промислове виробництво, побутові предмети, дитячі іграшки, одяг тощо. Це зміна від біологічної та фізичної систем до кібербіологічної та кіберфізичної (поєднання фізичних та комп'ютерних складових). Перехід з реального у віртуальний світ (online).

На сьогодні цифрові технології використовують всі: країна, бізнес, звичайні люди.

Цифровізація — один із провідних елементів розвитку світової економіки в наступні 5–10 років. Окрім явного збільшення результативності, що здобувають компанії від цифрових технологій, існує група поверхневих переваг цифровізації, таких як: економія часу, утворення ефективного попиту на нові товари та послуги, високий рівень якості та цінності тощо.

Цифрова економіка — це вид економіки, де центральними показниками (методами) промисловості є цифрові дані: числові, текстові та інші. Їх застосування як джерела дає можливість значно поліпшити ефективність, показники виробництва, вартість послуг та товарів, створити цифровий соціум.

Цифрове суспільство — це суспільство, яке стрімко та ефективно застосовує цифрові технології для особистих потреб, а також для досягнення та

здійснення загальних економічних, соціальних та загальних цілей.

Особливістю цифрового прогресу в Україні є те, що окремі користувачі та бізнес значно випереджають державу і галузі промисловості.

Спробуємо визначити головні проблеми та перепони у впровадженні та прогресу цифрової економіки в Україні.

Перше, це недостатній рівень інфраструктури (за показниками Speedtest.net якістю Інтернет-з'єднання в Україні неймовірно низька: 114 місце (якість мобільного інтернету) та 45 місце (якість широкосмугового інтернету)).

Другим показником виступає низька технологічна освіта, допуск до переваг та можливостей цифрового світу, нерівність цифрового розвитку за територіальним показником (сільське населення, особи з рівнем доходу нижче середнього та старші населення мають обмежений доступ до мережі Інтернет), незначна частка інновацій у цифровій економіці (лише 17% української промисловості використовують цифрові інновації, тоді як у ЄС показник близько 49%).

По-третє, це застарілість техніки в державних організаціях та структурах (українські приватні ІТ-компанії можуть дозволити собі сучасне обладнання, тоді як державні структури, малі та середні підприємства, потенційні покупці їхніх товарів та послуг в Україні, а також пересічні українці обмежені як у техніці, так і у фінансах).

Четвертим виступає низький рівень державної підтримки, це стосується: модернізації основних засобів виробництва на цифрові технології, існування більшості проектів на папері та їх недостатня реалізація на практиці, слабкий прогрес у напрямку ключових досягнень, що визначено у гармонізації цифрового ринку документом «20 очікуваних досягнень Східного партнерства до 2020 р.», нестача узгодженого стратегічного підходу до розробки політики щодо адаптування цифрових ринків з ЄС.

Важливими компонентами для еволюції цифрової епохи в Україні є розвинена інфраструктура, модернізація виробництва та цифрових технологій, а також підвищення життєвого рівня нижчого населення України. Для досягнення реалізації цих компонентів уряду України необхідно створити проекти цифрової трансформації, що забезпечить геоінформаційну інфраструктуру та інфраструктуру життєзабезпечення.

---

1. Кіреєв Д.Б. Розвиток цифрової економіки як елемент стратегії суспільного розвитку в Україні. Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2019. Том 30(69). № 1. С. 38–44.

2. Матюшко В.І. Аналітичне дослідження. Широкосмуговий доступ до Інтернету в Україні: стан та перспективи. - Intel, 2012, 146 стор.

3. Розпорядження КМУ від 17 січня 2018 р. №67-р «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації»

4. Щербатенко О. Перспективи та перешкоди цифрової економіки в Україні. URL: <https://nachasi.com/2018/01/29/ what-makes-ukraine-digital/>

Чорна Владислава Дмитрівна

студентка групи Б-МВ-841

ФСПОУ ДДУВС

Науковий керівник:

доктор політичних наук, професор,

завкафедри міжнародних відносин

Алексєєнко Ірина Вікторівна

«РОЗВИТОК НАНОТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ»

Кінець минулого століття знаменувався вступом людської цивілізації в еру нанотехнологій, яка в майбутньому здатна істотно змінити світ. Широке впровадження нанотехнологій у різні сфери людської діяльності, на думку фахівців, перевершить такі досягнення людства, як освоєння космосу, комп'ютеризація, створення мережі Інтернет і мобільного зв'язку в другій половині ХХ століття.

Нанотехнологією називається міждисциплінарна галузь науки, яка вивчає закономірності фізико-хімічних процесів у просторових ділянках нанометрових розмірів з метою управління окремими атомами, молекулами, молекулярними системами при створенні нових наноструктурованих матеріалів із спеціальними фізичними, хімічними і біологічними властивостями. [1]

На сьогодні галузь нанотехнологій досить широко висвітлена в літературі. Мультидисциплінарність галузі нанотехнологій як науки обговорена в працях М. Салерно, Д. Лінтона та Т. Волша. Опис стану галузі нанотехнологій у світі наведені в працях Р.Т. Костофа, А.Д. Роміга та ін., А. Хулмана, а в джерелах [2; 3] зроблені прогнози щодо перспектив розвитку цієї галузі в майбутньому. Детальний огляд галузі нанотехнологій в Україні та її основних проблем здійснений у праці І.Ю. Матюшенка.

З появою нанотехнологій виникли нові галузі: нанонаука, наноінженерія, наноелектроніка, нанохімія. Практичні розробки вже застосовано у доволі широкій сфері: електроніці, інформаційних технологіях, медицині, фармакології, сільському господарстві, авіації, космонавтиці, медичних технологіях, молекулярній біології, поліграфії тощо. Наносвіт готовий забезпечити інноваційною сировиною ХХІ століття найбільші підприємства світу. Розроблено текстиль, будматеріали, косметику, фармацевтику, папір, полімери і багато іншого.

Нинішні продукти нанотехнологій вже активно розробляють у сфері біологічних наук: біоінженерія для захисту рослин від комах та покращання процесу їх росту; в електроніці: мікроелектромеханічні системи, біосенсори, так звані «лабораторії на чіпі»; комп'ютерних технологіях: процесори та елементи пам'яті з використанням різних органічних напівпровідників, порфіринів; аерокосмічній сфері та енергетиці: наномотори, нові батареї та електродвигуни на основі наноматеріалів та ін.

Компанія Graphene 3D Lab опублікувала діаграму перспектив розвитку нанотехнології та їх інтеграції в життєдіяльність суспільства, у якій зазначе-

но, що на 2010 рік актуальним питанням, у сфері нанотехнологій, було їх дослідження, саме на цей період припав найстрімкіший його розвиток. Починаючи з 2015 року почали створюватись технології адаптивного виробництва – 3D-друк. Період 2017-2019 р.р. характеризується розвитком військової, аерокосмічної, роботобудівної галузі у сфері нанотехнологій, створенням проектів по збереженню енергії та утворенням спеціалізованих споживчих ринків. За прогнозами науковців до 2021 року повинен сформуватись інтернаціональний масовий ринок споживчих товарів.

Незважаючи на те що розвиток нанотехнологій розпочався лише близько 2 десятиліття тому, нанотехнологічна продукція зайняла свою нішу на світовому ринку та стрімко проникає в різні сфери життя людини. Досить швидкими темпами створюються нові призначені специфічним потребам різних напрямків індустрії наноматеріали, що зможуть забезпечити ринок у ряді ключових галузей промисловості новими продуктами з чудовими експлуатаційними характеристиками. Необхідно зазначити, що ці продукти більше не є лише сферою науки, а вже й активно впроваджуються на ринку. Проте, хоча наноматеріали можуть створити безліч нових можливостей для бізнесу та позитивно вплинути на їх позиції на ринку, вони також можуть представляти величезні бізнес-ризик.

Загальносвітові затрати на нанотехнологічні проекти зараз перевищують \$9 млрд. на рік, зокрема США належить приблизно третина всіх світових інвестицій у нанотехнології. Не відстають від США Європейський Союз і Японія. Дослідження у цій сфері активно ведуть також країни колишнього СРСР, Австралія, Канада, Китай, Південна Корея, Ізраїль, Сінгапур, Бразилія і Тайвань. У 2015 році загальна чисельність персоналу різних галузей нанотехнологічної промисловості становила 2 млн. осіб, а сумарна вартість товарів, вироблених з використанням наноматеріалів, досягнула як мінімум декількох сотень мільярдів доларів і наблизилась до \$1 трлн. Світовий ринок нанотехнологій у найближчі 10 років на 20% переважить ринок електроніки і удвічі пережене медичний ринок [4].

Розподіл основних галузей, в яких випускається нанотехнологічна продукція у світі станом на 2016 р., у відсотковому відношенні виглядає приблизно таким чином: по 12% - текстильна промисловість, будівництво, довокілья; 10% - автомобільна промисловість; 9% - косметика; 8% - харчування; по 7% - медицина і нафтова промисловість; по 6% - сільське господарство, електроніка, побутова техніка; 5% - спорт.

У той час, попит на продукти нанотехнологій у різних галузях у відсотковому відношенні складає: електроніка - 30%, будівництво - 11%, косметика - 10%, автомобільна промисловість - 8%, довокілья - 8%, текстильна промисловість - 7%, медицина - 6%, спорт - 6%, харчування - 5%, побутова техніка - 3%, сільське господарство - 3%.

Отже, напрямком, який більш за все запроваджує нанотехнологічні рішення, є електроніка. У цій галузі є велика розбіжність між кількістю виготовленої продукції і попитом на неї. В інших галузях закономірність «попиту

та пропозиції» майже не порушується.

Основними перспективними напрямками для розвитку нанотехнологій на час є:

- використання наноматеріалів для освоєння космічного простору;
- створення нанороботів на світлових індикаторах;
- створення рідкорепелентних матеріалів;
- створення алмазних нановолокон для квантових мультипроцесорів;
- використання нанотехнологій для терапії ВІЛ;
- виготовлення самовідновних акумуляторів із високою інтерколяційною здатністю;
- створення електронних пристроїв на ефекті дискретного одноелектронного тунелювання та самозбирання ДНК;
- створення «розумного» текстилю;
- створення девайсів на основі штучного інтелекту;
- створення квантово-фотонних схем та методів їх використання;
- виготовлення мультифункціональних чіпів;
- термоелектричний трафаретний друк: технологія та апаратна частина;
- виготовлення самовідновних матеріалів;
- створення приладів та технологій на основі пам'яті зі зміною фазового стану.

В Україні створено спеціальну Комісію НАН України з нанонаук і нанотехнологій. Комісія координує роботу багатьох наукових центрів, організує конференції з методів одержання нанорозмірних частинок, систем і композитів та розроблення нанотехнологій [5,6]. У Національній академії наук у межах спеціальної програми «Наноструктурні системи, наноматеріали, нанотехнології» здійснюють дослідження з фізики металів і сплавів, хімії поверхні, порошкових технологій, мікроелектроніки, колоїдних нанорозчинів, сорбентів, лікарських засобів, в основу яких покладено нанотехнології. Міністерство освіти і науки України спільно з Міністерством промислової політики затвердило українсько-російську міжвідомчу науково-технічну програму «Нанофізика і наноелектроніка». Проблеми застосування наноматеріалів у клінічній практиці вивчають в Академії медичних наук України, національних та медичних університетах України. Своїми дослідженнями з вивчення фізичних, фізико-хімічних, біохімічних основ нанонауки відомі й інститути НАН України.

У нашій країні нанотехнологіям приділяється з кожним роком все більше уваги навіть в умовах дуже обмеженого і явно недостатнього фінансування науки. Вітчизняна наука доволі природно увійшла до наногалузі. Перші дослідження на нанорівні українські вчені вели ще в довоєнні роки – працювали з колоїдними розчинами, вивчали властивості наноплівок і наночасток. І зараз в деяких областях нанотехнологій є оригінальні розробки. Понад'ємні електронні схеми, новий вигляд матеріалів і палива, ліки, косме-

тика – за всіма цими напрямками зараз йде робота в Україні. Ці ж напрями залишаться перспективними на найближчі 10–15 років. Можна виділити дві найперспективніші області застосування українських нанотехнологій – електроніка і матеріалознавство. Також в Україні є певні конкурентні переваги в галузі наномеханотроніки – створенні приладів для роботи в мікропросторі.

Національна академія наук України активно залучалася до процесу впровадження програми «Нанотехнології та наноматеріали», і наукові інститути створили низку успішних розробок та унікальних нанотехнологій, особливо в галузі нанокомпозитів. Однак порівняно з високо розвиненими країнами обсяги фінансування дослідження нанотехнологій в Україні та їхнє подальше впровадження у промисловість знаходиться на дуже низькому рівні. Тому Національна академія наук України ініціювала виконання цільової комплексної програми фундаментальних дослідження НАН України «Фундаментальні проблеми створення нових наноматеріалів та нанотехнологій» на 2015-2019 роки. Аналіз діяльності наукових інститутів НАН України, залучених до цієї програми, показав, що найвищий потенціал знаходиться у сферах нанофізики, нанобіотехнологій та нанохімії.

Для подальшого розвитку нанотехнологій в Україні можна визначити низку проблем, серед яких насамперед низький рівень фінансування досліджень, старіння наукових шкіл, вплив молодих кадрів за кордон, застаріле обладнання та недостатнє матеріальне забезпечення. Існує необхідність визначення державою пріоритетних напрямів наукових досліджень у сфері нанотехнологій та концентрація невеликих обсягів бюджетних коштів на найважливіших напрямках досліджень, покликаних вирішувати нагальні проблеми людства і специфічні проблеми, які стоять перед Україною, що надасть можливість управління відповідними дослідженнями, дозволить раціонально витратити бюджетні кошти саме на вирішення реальних актуальних проблем суспільства, а не потурати науковим закладам, що нав'язують державі свою тематику досліджень, до якої вони вже звикли за багато років і яка зазвичай вже мало відповідає потребам і держави, і суспільства.

Висновки. Отже, нанотехнології можна сміливо розглядати як один із найбільш перспективних напрямків науково-технічного розвитку на майбутні десятиліття. Нанотехнології можуть привести світ до нової технологічної революції і цілком змінити не тільки економіку, але й навколишнє середовище. Одна з головних переваг галузі нанотехнологій – її мультидисциплінарність, що надає продуктам нанотехнологій широкий простір для їх застосування. Як наслідок, майже в усіх країнах світу продовжують робити все більші інвестиції в цю галузь, укладаються партнерські відносини між науково-дослідними інститутами та комерційними компаніями.

Розвиток цієї галузі також багато чим завдячує сфері трансферу нанотехнологій, діяльність якої активно спрямована на вирішення труднощів, що виникають при комерціалізації наукових розробок, та пришвидшення темпів самого трансферу нанотехнологій. Але на даний момент у цій галузі існує ще багато не-

вирішених питань, між академічною та комерційною сферами залишаються суперечності в баченні самого процесу трансферу нанотехнологій та його основних пріоритетів, а самі його темпи ще залишаються достатньо повільними.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на більш глибокий аналіз сучасного стану галузі нанотехнологій в Україні, включаючи прогноз темпів розвитку галузі на наступні десятиліття, визначення основних перешкод ефективного трансферу нанотехнологій у нашій країні та пошук оптимальних стратегій для їх подолання.

1. Давыдов А.А. В преддверии нанообщества // СОЦИС. – 2007. – № 3. – С.119–125.
2. Here's an overview of six of the ways nanotechnology uses are making a big difference in our daily lives [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://investingnews.com/daily/tech-investing/nanotech-investing/top-nanotechnology-uses/>.
3. Building the Global Hydrogen Economy: Technologies and Opportunities [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bccresearch.com/market-research/energy-and-resources/hydrogen-economy-opportunities-report-egy055c.html>.
4. Сідненко М.В. Нанотехнології як пріоритетний напрямок державної інвестиційної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://intkonf.org/sidnenko_mv_nanotehnologiyi_yak_prioritetniy_napryamok_derzhavnoyi_investitsiyanoi_politiki/.
5. Шерстюк В. П., Гуменюк О. В.. Нанотехнології та друкарство // Технологія і техніка друкарства. – 2008, №3-4. – С.63-73.
6. Международный симпозиум «Нанофотоника». Тезисы докладов, Ужгород, Украина, 28 сентября—3 октября 2008. Киев: Институт физической химии им. Л. В. Писаржевского НАН Украины, 2008. — 197 с.
7. Патон Б., Москаленко В., Чекман І., Мовчан Б. Нанонаука і нанотехнології: технічний, медичний та соціальний аспекти // Вісн. НАН України. – 2009. – № 6. – С.18–26.
8. Україна "рулить" в світ нанотехнологій! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://teplodarets.com.ua/new/ukrayina-rulit-v-svit-nanotehnologiyu>.
9. Матюшенко І.Ю. Проблема визначення пріоритетних напрямів розвитку нанотехнологій в рамках пріоритетів розвитку науки і техніки в Україні / І.Ю. Матюшенко // Проблеми економіки. – 2011. – № 2. – С. 14-25.

Солонько О. О.

студентка першого курсу магістратури
факультету соціально-психологічної
освіти та управління
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах фінансової нестабільності національної економіки, мінливості трансформаційних процесів, відбувається зародження фінансово-економічних дисбалансів і невизначеності. Відтак ефективність

функціонування системи фінансів як на макро-, так і на мікрорівнях, є незадовільною й в умовах сьогодення характеризується численними вадами, проблемами та суперечностями.

Для ефективного функціонування підприємств необхідним є підвищення рівня їх фінансової безпеки. Неналежна увага до процесу управління фінансовою безпекою на підприємствах призводить до виникнення кризових явищ, ускладнює процес виходу з них та стримує процес економічного зростання підприємств. Крім того, в умовах низького рівня фінансової безпеки погіршується фінансова стійкість, конкурентоспроможність та фінансова незалежність господарюючих суб'єктів. Відтак, запорукою прогресивного розвитку підприємств та головною передумовою їх стабільної діяльності є розробка ефективної системи оцінки рівня фінансової безпеки підприємств, дослідження основних ризиків, загроз та небезпек, що можуть вплинути на стан його фінансової безпеки, а також формування стратегії управління фінансовою безпекою господарюючого суб'єкта.

Висока криміналізація сучасного суспільства різко загострила проблему забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств.

Фінансовий стан підприємства, його стійкість і стабільність залежать від результатів його виробничої, комерційної і фінансової діяльності. Якщо поставлені завдання в перерахованих видах діяльності успішно реалізуються, це позитивно впливає на фінансові результати фінансово-господарської діяльності підприємства [1, с. 55].

Стабільне функціонування, розвиток та збільшення конкурентоспроможності підприємства багато в чому залежить від наявності надійної системи економічної безпеки підприємства, тобто забезпечення економічної безпеки від різних проявів зовнішнього і внутрішнього походження, що впливають на рівень можливостей реалізації виробничого потенціалу підприємства.

Спроможність підприємства динамічно розвиватися та здійснювати ефективну господарську діяльність залежить від стійкості його фінансового стану, ефективності фінансової діяльності, а також здатності протистояти різноманітним викликам, ризикам, внутрішнім та зовнішнім деструктивним чинникам та загрозам. З метою досягнення бажаних результатів фінансово-господарської діяльності, забезпечення стійкого та динамічного економічного розвитку, примноження власного потенціалу, підприємству необхідно дбати про відповідний рівень своєї безпеки, у тому числі й фінансової. [2, с. 25] Власне фінансова безпека підприємства передбачає його фінансову стійкість, конкурентоспроможність та фінансову незалежність, що є важливою умовою для забезпечення життєдіяльності господарюючого суб'єкта.

Встановлено, що фінансовій безпеці підприємства притаманні різного роду ризики, як-от, інфляційний, процентний, валютний, зниження фінансової стійкості, неплатоспроможності, кредитний; втраченої вигоди; ліквідності; банкрутства; політико-правовий; інформаційний; криміногенний; неплатоспроможності; інвестиційний; інноваційний; депозитний; селектив-

ний. [3, с. 157]

Існує низка методів, за допомогою яких здійснюється оцінка рівня фінансової безпеки підприємств: ресурсно-функціональний метод; програмно-цільовий метод; скоринговий метод оцінки (метод балів або ранговий метод) фінансової безпеки за показниками фінансового стану; порівняльний метод оцінки фінансової безпеки; метод оцінки фінансової безпеки підприємства за критерієм мінімізації сукупного збитку, який наноситься безпеці; метод оцінки фінансової безпеки за критерієм достатності обігових коштів для здійснення господарської діяльності; метод оцінки фінансової безпеки підприємства за критерієм вартості підприємства; методи оцінки фінансової безпеки підприємства на основі аналізу банкрутства підприємства. [4, с. 432]

Встановлено, що забезпечення відповідного рівня фінансової безпеки підприємства залежить від сформованої концепції управління фінансовою безпекою, яка ґрунтується на розробці стратегії управління фінансовою безпекою, має містити таку послідовність етапів: аналіз фінансового стану та розробка методологічного інструментарію оцінки рівня фінансової безпеки підприємства та визначення його безпечної міри; систематизація ризиків, викликів, деструктивних чинників та загроз фінансовій безпеці підприємства; розробка стратегії та механізму управління фінансовою безпекою підприємства, яка має на меті мінімізувати чи ліквідувати негативні процеси, що перешкоджають нормальній фінансово-господарській діяльності підприємства та сприятиме стабільному економічному зростанню; оцінка ефективності реалізації концепції управління фінансовою безпекою підприємства та коригування тактики та стратегії управління фінансовою безпекою, відповідно до зміни умов.

Акцентуємо увагу на тому, що заходи підвищення рівня фінансової безпеки мають бути узгодженими між собою, оскільки застосування одного методу може призвести до зниження або підвищення рівня фінансових ризиків за іншими напрямками фінансової діяльності підприємства. Тому, найбільш ефективним буде таке управління фінансовою безпекою, яке забезпечить комплексне використання заходів підвищення її рівня.

1. Кириченко О. А. Методологічні основи економічної безпеки суб'єктів господарювання в трансформаційній економіці / О. А. Кириченко, Ю. Г. Кім // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 12. – С. 43–57.

2. Копчак Ю. С. Проблеми діагностики фінансового стану і стійкості функціонування підприємства / Ю.С. Копчак // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2004. – №9(68). – С. 23-34.

3. Мойсеєнко І.П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: навч. Посібник / Мойсеєнко І.П., Марченко О.М.. – Львів, 2011. – 380 с.

4. Савицька, Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. / Г.В. Савицька. – 3-тє вид., випр. і доп. – Київ: Знання, 2007. – 668 с. – ISBN 966-346-291-4 : 58.50.

Наукове видання

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

*Матеріали регіонального
науково-практичного семінару*

(м. Дніпро, 17 червня 2020)

Відп. за випуск –
д.і.н., доц. А.Х. Маргулов

Підп. до друку 06.10.2020 р. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times.
Друк трафаретний (RISO), цифровий. Папір офісний. Ум.-друк. арк. 5,56.
Тираж 30 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49000, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 756-46-41
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6054 від 28.02.2018